

A.HİCRİ İZGÖREN

1950'de Siverek'te doğdu. Diyarbakır Eğitim Enstitüsü Sosyal Bilimler Bölümü'nü bitirdi. Lisans tamamlayıp değişik okullarda çalıştı. Şiirleri 1980 yılından beri yayımlanıyor. Yurtiçi ve yurtdışında ödüller aldı. Çeşitli gazetelerde yazılar yazdı.

Yayımlanmış kitapları:

Şiir

Acıyla Diri
Sessizliğin Sağnağı
Verilmiş Sözdür
Bedeli Ödenmiştir
Ve Öteki (seçmeler)
Suç Duyurusu
Bebaran-Yağmursuz (Çeviri -seçmeler)
Zaman Ayarlı

Deneme

Adres-siz Yazılar

SANAT VE HAYAT
Kuramsal Yazılar ve Portreler
A.Hicri İzgören

AramDeneme

Editör: Vedat Çetin

Arka kapak foto: Mehmet Özer

1. Baskı: Mayıs 2013

ISBN:978-9944-222-61-7

Aram Basım Reklam ve Yayıncılık
Sanayi Ticaret Limited Şirketi

Huzurevleri Mah. Sıtkı Göral Cad. Kurdi-Der Binası Kat3/3
Kayapınar / DİYARBAKIR
Tel: 0 412 238 30 71

email: info@aramyayinevi.com
www.aramyayinevi.com

Baskı ve Cilt:
Gün Matbaacılık
Reklam Film Basım Yayın San. Tic. Ltd. Şti.
Beşyol Mah. Akasya Sok. No: 23/A
Küçükçekmece İstanbul
Tel: 0 (212) 580 63 81

İÇİNDEKİLER

SANAT (Kuramsal Yazılar).....	6
Yaşadıklarını Yazmak ve Edebiyat.....	7
Eleştiri İhtiyacı.....	10
Şiir Notları (I).....	13
Şiir Notları (II).....	16
İngenin Gücü.....	18
Şiir ve Güncellik.....	21
Sanat ve İdeoloji.....	24
Sanat ve Bireysellik.....	27
Sanat ve Barış.....	30
Sanat ve Mutluluk Düşüncesi.....	33
Sanat ve Bilim.....	35
Lanetlenen Şair.....	37
Modernizmin “Post”u.....	40
Çevirinin Zorluğu.....	42
Sanatın İşlevselliği.....	45
Yerelden Evrensele.....	48
Gelenekten Yararlanma.....	51
Bilmek Sorumluluktur.....	54
Ticarileşen Sanat ve Kendini Sunuş.....	56
Halk Yardakçılığının Adı: Popülizm.....	59
İnsanın Kendine Yabancılaşması.....	62
”Uyumsuzluk”.....	65
Yoz Kültür Kuşatması.....	68

VE

HAYAT (Portreler).....	71
”Can”siperane, Asi ve Şarabi.....	73
Rüzgarın Dinlendiği Yer.....	75
Kalabalık ve Yalnız.....	77
Bir Fotoğrafın Arabı.....	80
Yuvarlağın Köşelerinde Bir Şair.....	83
Beni Öp Sonra Doğur Beni.....	86

Aşıkâr Etmiştir Zamirini.....	89
Bir Umuttur veya Bir Arzu.....	92
Mısranın Haysiyeti.....	95
Yolların En Güzeli.....	97
“Fedailer Mangası”ndan Bir Şair.....	100
Göge Yakındır Başları.....	103
Şimdi Evlerinde Yoklar.....	106
Can Aynam Paramparça.....	109
“Uykuları ve Sesleri Vardır”.....	112
Seni Özlüyoruz Evrim.....	115
Arjen Arı’nın Acısı.....	118
“Bizim Yılmaz”.....	121
“Sarı Hoca”.....	124
Bu dünyadan Selahattin Hilav Geçti.....	126
“İnsanlık Adresine Gönderilmiş Bir Mektup Gibi”.....	129
Bir Halk Sancağı: Apê Musa.....	131
Mehmed Uzun’u Anarken.....	134
Hrant Dink’i Anarken.....	136
Aram Tigran’ı Anarken.....	138
İki Dost Bir Mektup.....	141
100 Yaşında Bir Delikanlı.....	144
Bir Ağustos Şafağında.....	147
Bir “Ermiş” Sanatçı.....	150
Halkın Ekmeğidir Adalet.....	153
“Temiz Yürekle”.....	156
Don Kişot 400 Yaşında.....	159
Mürekkebi Kan: Adonis.....	162
Dışı Yoksul İçi Zengin: Tagore.....	165
Barış Sevdalısı: Ritsos.....	168

SANAT VE HAYAT
Kuramsal Yazılar ve Portreler

A.Hicri İzgören

AramDeneme

SANAT

(Kuramsal Yazılar)

Yaşadıklarını Yazmak ve Edebiyat

Bilim ve teknolojide ilerlemiş öncü toplumlar, sanatta da öncülüğü üstlenmiş toplumlardır. Çünkü bilim ve sanat birbirine koşut yürüyen oluşumlardır. Dahası sanatın hep birkaç adım önce yürümesi gerekir. Çünkü sanat kendini aşmaya götüren bir uğraştır. Kendini aşma yolundaki sanatçı, toplumu da biçimlendiren bütünleyendir. O doğa ve insanı yeniden yaratarak, gerçekliği bulgulamaya çalışır, bununla da kalmaz, insana yaşam konusunda nesnel bir görüş kazandırmaya da katkıda bulunur.

Sanatın topluma katkı sağlayabilmesi sadece sanatçıya bağlı değildir. Sanatçı kadar, onun içinde bulunduğu toplumsal çevreye de bağlıdır. Sanatçının yaratıcı olabilmesi için özgür olması gerekir. Bu yüzden düşünce özgürlüğü ile sanatsal yaratım arasında dolaysız bir ilişki vardır. Düşünce özgürlüğü, belli bir bilginin, görüş ya da olgunun serbestçe açıklanması, örgütlenmesi ve yorumlanması anlamına geldiğine göre bilim ve sanat özgürlüğünü de kapsar. Edebiyatçının, sanatçının ve düşünürün işi öğrendiklerini, bildiklerini kendi süzgecinden geçirerek topluma sunmaktır. Bu etkinliklerin oluşabilmesi yasaklardan arındırılmış özgür bir ortamla mümkündür.

Düşündüğünü özgürce söyleyebilme insan olmanın koşullarındandır. Bir sanatçı ancak bu sayede yetkin ürünler verebilecek, insana insan olduğunu duyuracak ona başkalarını ve yaşamı sevdirecek, daha güzelini istemesini ve bunun için mücadele etmesi gerektiğini anımsatacaktır.

Düşünce, etkileyici, dönüştürücü ve değiştirici bir işleve sahiptir. İnsanın davranışlarına ve eylemlerine yansır. Bu durum toplumun gelişmesini, çağdaşlaşmasını istemeyen egemenler için

düşünceyi kısıtlamaya yeterli bir sebeptir. Kendi çıkarlarıyla toplumun gelişmesi arasında karşılık yaratan bu durumda değişik düşüncelerin yayılmasına karşı durmaları gerekecektir. Egemenler bunu açıkça, açık yüreklilikle söyleyemedikleri, ortaya koyamadıkları için, kendilerini değil de devleti korumaya çalıştıklarını ileri sürerler, "*devlet elden gidiyor*" diye felaket tellallığı yaparlar. Yasama, yürütme ve yargı erki zaten ellerindedir. Gelsin yasaklar, içeri tı-kılsın aydınlar ve sürsün yalan, talan düzeni.

Devleti devlet yapan fonksiyonlarından biri de siyasi otoritenin kendi görüşünün dışına taşan görüşlerin de seslendirilmesine olanak sağlamaktır. Bu kültür, sanat ve bilim için de geçerli olmalıdır. Bugün "*milli kültür*" kavramının dışına taşan kültür ve sanat etkinlikleri, korunmadan yoksun bırakıldığı gibi yasaklama ve cezalandırmalarla da karşı karşıya kalmaktadır.

İnsanın, sanatçının yaratıcılığına engel ya da sınır koymak toplumun gelişimine engel ve sınır koyma anlamına gelir. Böyle bir yaklaşım gelinen noktada donup kalmayı önerir. "*İnsanda artık yeni bir şey yoktur*" görüşüne götürür. Oysa insan ve insanlık sonsuzdur. S. Duby'in deyişiyle, "*İnsanlık henüz uzun bir kurtuluş yolunun başındadır.*" İnsanın bu yolu yürüyebilmesi için bilimi ve sanatı serbestçe öğrenme, açıklama, öğretme, araştırma ve yayma hakkına sahip olması gerekir. İnsanın yaşamını daraltan, varlığını aşağılayan, özgürlüğünü kısıtlayan her uygulama, yalnız yazarın, düşünürün değil, doğrudan doğruya halkın varlığına yönelik bir saldırı olarak düşünülmelidir. Demokrasinin temel koşulu olan düşünce ve anlatım özgürlüğünün demokratik rejime uygun bir tarzda düzenlenmeyişi sonucunda kitap, gazete ve dergi toplatmalar, yazarlar ve gazeteciler için verilen mahkûmiyet kararları gündemden eksik olmuyor. Düşüncenin açıklanması özgürlüğü önündeki yasal-siyasal uygulama ve engellerin boyutları (verilen tüm demokratikleşme sözlerine rağmen) her geçen gün büyümüş, pek çok yazar, gazeteci, bilim adamı ilgili yasaların uygulanması sonucu cezaevine konulmuştur. Bilimde ve sanatta sorunun özü, düşünce ve

anlatım özgürlüğüne dayanır. Bugün gelişmiş batı demokrasileri düşünce suçu diye bir kavram tanımlıyorlar. Onlara göre devlet kendini ancak belli eylemlere karşı korur, yazarını, düşünürünü bu yüzden cezaevine koymaz. Düşünceye karşı düşmanlık olmaz, ona yine düşünceyle karşılık verilir.

Düşünce ve anlatım özgürlüğünün ilk aşaması, düşüncenin serbestçe oluşumu ve gelişimi için gerekli ortamın hazırlanmasıdır. Bunun için haber ve bilgi alışverişi ile kitle iletişim araçlarından özgürce yararlanmak gerekir.

Toplumsal ve siyasal sistemi denetimi altında tutan grup, mevcut sistemin meşruluğunu benimsetmek ve onu sürekli kılmak için ülke içindeki tüm bilgi alışverişi ve kitle iletişimini de elinde tutmak ve denetimi altına almayı isteyecektir. İşte son dönemde görsel basın üzerine giydirilmeye çalışılan gömlek, düşünce ve anlatım özgürlüğünün önündeki perdeyi oluşturan kumaştan yapılmıştır. Halis, muhlis “sansür” kumaşından.

Eleştiri İhtiyacı

Toplumun kazanmak zorunda olduğu en önemli sorunlardan biri de eleştiridir. Bu ihtiyaç, yalnızca sanatsal eleştiri alanında değil, yaşamın her alanında kendini duyumsatmaktadır. Ekonomik ve siyasal kurumlara, dinsel inançlara, her türden olay ve olgulara eleştirel bir gözle bakmayı öğrenemediğimiz sürece ilerleme ve gelişme bekleyemeyiz. Eleştiriye karşı direncimiz yok. Görünüşte eleştiriye savunuyoruz ama kendimize yöneltilen eleştirilerden dersler çıkarma yerine, ya bir kasıt arıyor ya da hemen savunmaya geçiyoruz. Bunun bir uzantısı olarak sanatsal eleştiri de yazar için, sanatçı için eleştirmen çoğu kez hep eleştirecek, yerecek şeyler arayan biridir.

Okunanlar üzerinde düşünme, bunları belli sorulara yaslandırma ya da soruların yanıtını arama çabasıyla başlayan edebiyat eleştirisi, zamanla gelişmiş, kendi kurallarını, ilke ve yöntemlerini oluşturmuştur.

Eleştirme söz konusu nesneye bağlı olarak özel bir tavır geliştirmek ve edinilen özel kanıyı nesnel bir yargı biçiminde ortaya koymaktır. Yani eleştiri yalnızca yermek veya yalnızca övmek değildir. Her ikisini de kapsayan bir yargılamadır. Bu yargılama içinde öznel bir tavır barındırsa da, nesnellığe dayanmalıdır. Bir sanat eseri hakkında (hatta herhangi sıradan bir şey hakkında) hüküm vermek, başarılı-başarısız, güzel-çirkin, acemi-ustaca diyebilmek için o sanat eseri ile ilgili bir bilgi birikiminin olması gerekir. Bu da yetmez, bir değerlendirme yapabilmek için bilginin kavranması, estetik eğilimlerin oluşturulması, duyarlılık ve düşünce birikiminin disipline edilmesi gerekecektir.

Eleştiri, kısır tartışmalara çanak tutan türden olmamalıdır. Bi-

limsellikten uzak, sadece tartışmacı bir yapıdan kaynaklanan saldırgan ve kışkırtıcı düşman bir yaklaşım kadar, bağnazca bir hayranlığın ifadesi de eleştiri olarak adlandırılamaz.

Eleştirmenin verdiği hükmün doğruluğu (veya yanlışlığı da) eleştiriye açıktır. Eleştirideki yargıların doğruluğu ya da yanlışlığı bir süre geçtikten sonra daha iyi anlaşılır. Sanatın tanımı gibi onunla ilgili bir yorumun, bir eleştirmenin de döneme, zaman ve mekana hakim olan sosyal, siyasal kültürlerin değişiklikler göstermesi de doğaldır. Ama tıpkı sanat yapısının kendisi gibi eleştiri de zamana karşı dayanma gösterebildiği ölçüde değer kazanır.

Ferid Edgü, "Ders Notları"nda *"Eleştirmen golünü ya ofsayt ya da penaltıdan atar. Nedeni basit, hem oyuncu hem de hakemdir o,"* diyor. Bu yaklaşımın altında yazarın yapıtlarına söz söyletmeme isteği yatıyor elbette. Goethe de eleştirmeni, yazarın ürünlerinden, yapıtlarından geçinen, onun sofrasından yiyen, sonra da bu sofranın yemekleri üzerine ileri geri konuşan yüzüstü bir kargaya benzetir. Onun görüldüğü yerde kapı dışarı edilmesi, kovulması gerektiğini söylemişti. Buna benzer yaklaşımların örneği çoktur. Okuyucu da zaman zaman aynı tavrı gösterir. Yazar-yapıt-eleştirmen üçlüsünü bir arada düşünerek okuduklarından, yargılardan emin olmak ve onları denetlemek için eleştirmenin yargısı da kendi beğenisiyle karşılaştıran okuyucu sayısı ne yazık ki çok değildir. Böyle bir yaklaşım, hem eleştiri birikimi, hem de eleştirel bilinç gerektirir.

Bugün edebiyat alanında eleştirden çok kitap tanıtımlarına yer veriliyor. Okumanın alışkanlık haline gelmediği yapılarda, kitap tanıtımının önemli bir işlevi vardır. Ancak eleştiriyle karıştırılmamalıdır. Asım Bezirci, kitap tanıtımı konusunda da uzmanlık gerektiğine dikkat çekerek: *"Ben kitap tanıtma yazılarına da önem veriyorum. Bu tür yazılar ürünlerle okur arasında bir bağ kurarlar. Eleştiri ise çok daha geniş kapsamlıdır. Edebiyat sorunlarını, edebiyat ürünlerini geniş zaman dilimleri içerisinde ele alır inceler ve yargılar. Oysa kitap tanıtım yazıları günceldir, sıcaklığı sıcaklığına çıkmış yayınlar üzerine okurlara açıklayıcı,*

değerlendirici bilgiler verirler. Yazık ki, bu kadar önemli bir eylem, bir türlü kurumsallaşamamıştır... Kitap tanıtma yazırlığı bir uzmanlık işidir. Bunu uzmanlarına yaptırmak gerekir."

Türkiye'de bu alanda eline kalem alan kitap tanıtım işine giriyor. Dahası bu tür tanıtım yazıları, eleştiri diye algılanıyor. Söz gelimi bir şiir kitabı tanıtıldığında, kitaptan birkaç dize, şairin özgeçmişiyle harmanlanarak nesnellikten uzak bir yargıya varılıyor. Üstelik tanıtıma soyunan kişi bu alanda eleştirel bir bilgiye de sahip gözüküyor. Kitap tanıtma daha çok arkadaş-dost çevresinin karşılıklı paslaşması biçiminde yürüyor. Bu durumda o yapıtı övmenin ötesine geçemiyor. Çünkü kitabı tanıtan bilimsellikten, nesnellikten uzaktır. Ya daha önce kendi kitabını tanıtan (siz "öven" diye okuyun) birine gönül borcu ödüyor, ya da "gördüm seni sen de gör beni" diye göndermede bulunuyordur. Basit ve sıradan yargılar daha çok reklam özelliği taşıyor. Oysa eleştirinin böyle bir kaygısı yoktur. Eleştiride amaç övmek ya da yermek değil, nesnel değerlendirmedir.

Evet... Yalnız sanat alanında değil, siyasette, sosyal yaşamın her alanındaki olay ve olgulara eleştirel gözle bakmasını öğrenmediğimiz sürece ilerleme ve gelişme kaydedemeyiz.

Şiir Notları (I)

"Şiir ifade edilmez, ifade eder" diyor Octavio Paz. Şair, şiirini yayınlattıktan sonra, söylediğini söylemiş ve bunu okuyucunun imgelemine sunmuştur. Okuyucunun o şiirden ne anladığı, ne çıkardığıdır önemli olan. Bu yüzden olacak, R. Graves, "*Şair, şiirini elden çıkardıktan sonra artık onun alinyazısıyla ilgilenmemelidir,*" der. Tahsin Yücel daha da ileri giderek, "okura ulaşmış bir yapıt tümüyle yazarın değildir artık. Bir bakıma aynı yapıt da değildir," diyerek bu görüşü pekiştirir.

Şairin en sık karşılaştığı ve en çok rahatsız olduğu "*Bu şiirde neyi anlatıyorsun?*" sorusudur ve bu nedenle de soru havada asılı kalır. Çünkü bu sorunun yanıtı yoktur. Yanıt okuyucunun ne anladığıdır.

Edebiyat türleri arasında şiirin başköşeye oturtulması boşuna değildir. Sayfalar dolusu yazdıklarımızı, günlerce konuşup bitiremediğimizi bazen bir şiir birkaç dizeyle dile getirebilir. Alain, "*Şiir sanatı bütün sanatların en zor, en heyecan vereni, en gizil olanıdır,*" diyor.

Şiirde verilen şairin kişisel gerçeğidir. Bu gerçek başkalarının da gerçeğidir. Okuyucuda karşılık bulması, onunla kucaklaşması da bu yüzdendir.

Şairin görevi doğadaki, yaşamdaki bir olguyu kanıtlamak değildir. Bu noktada şairi bilim adamıyla karıştırmamak gerekir. Bilim akla, şiir duyguya yöneliktir. Şiir bilimsel bir tez değildir. Bu nedenle somut olanı bir fotoğraf gibi saptaması beklenemez. Şiir bizi bir yargıya götürebilir ancak şairin amacı, bilim adamı gibi bir olguyu ispatlamak değildir.

Geçmişte kimi edebi akımlar şiiri belli görüşler içinde tutmak

istemişlerse de, şiirin çerçevelere sığmayan bir haylaz olduğu artık anlaşılmıştır.

Özdemir Asaf'ın "*Şiirin okulu yoktur, okul dışıdır*" demesinin nedeni de budur. Neyin ve nasıl yazılının tek adresi şairin kendisidir. Her şiirin kendi kuralları vardır ve biraz da bu yüzden her şiir tek başına bir eserdir.

Şair duygu ve düşüncelerini sözcüklere yüklenerek bize duyurmaya çalışır. Elinin altında sözcüklerden başka bir araç yoktur. Herhangi bir cümlede yalnızca sözlük anlamı düzeyinde anlaşmayı sağlayan bir sözcük, şiirdeki sözdizimi içinde anlam değişikliği ve zenginliğine uğrayarak; yeni izlenimler, yeni açılımlar ve yeni çağrışım yaratır. Malarne'nin, "*Şiir sözcüklerin dilidir.*" demesinin nedeni de bu olsa gerek. Yine Octavio Paz'ın, *şiiri dile saldırarak başlatması bundandır; sözcükler önce tabrik edilir, şair onları alışılmış bağlantılarından koparır alır... Konuşma dilinin dünyasından ayrılan sözcükler sanki yeni doğmuşçasına biricik hale gelirler, ikinci aşama sözcüklerin geri dönüşüdür. Şair böylece sözcükleri doğalarındaki zenginliğe geri gönderir."*

Yaşamda olduğu gibi şiir de ayrıntılarda saklıdır. Gerçekliğin gizli boyutu çoğu kez ayrıntının sıradan görüntüsünde ele verir kendini. Şairin tekilliği bütünsel bir bakış açısıyla yoğrulur, zenginleşir ve çoğalır. Bu da yoğun dikkat, titiz bir çalışma iyi bir gözlem, zengin bir imge ve sözcük seçimi gerektirir. Ancak bu sayede Aragon'un dediği gibi şiir fırtına ya da tufana dönüşebilir.

Şiir okuma tutkusu geliştikçe, insan ve doğa sevgisi de gelişir. Kendini "öteki"nin yerine koyabilmek, onun acısını duyabilmek insan olmanın anlamıdır, orda da şiir vardır. Başkasının acısıyla üzüлp, sevinciyle mutlu olabilmek biraz da hayal gücüyle gerçekleşir.

Robert Lynd; "*Hayal gücü olmayan yerde fenalık ve bencillik vardır,*" diyor. Şiir hayal gücüyle yazıldığı gibi, hayal gücünü besleyen bir özelliğe de sahiptir. Okuyucunun zihninde zengin çağrışımlar

yaratır. İnsan hayal gücüyle kendini keşfettiği gibi başka insanların varlığını da fark eder. İlgisi kendi dışındaki varlıklara da yönelir, sevmeyi öğrenir. Çünkü sevmek dediğimiz şey, kişinin kendi varlığı dışında bir başka varlığa yönelmesi ve onun kendi varlığı gibi önemsemesidir.

Şiir sevgi üretmek ise okumak da bu üretime ortak olmaktır. Bu ortaklıkta ve paylaşımında ise hayatın şiiri vardır.

Şiir Notları (II)

Şair, bize yaşadığını, duyduğunu, düşündüğünü paylaşmayı öneriyor. Şiirin, "ben"i arada yaşayan insanların dünyalarınca bir "ben"dir. Bireyden bize yönelirken seslendiği insanları kucaklar. Şair, kimilerinin sandığı gibi insanı gerçektir bir dünyaya, giz dolu bir düşe götüren değildir. Çoğu bize giz ya da düş gibi gelen şeyler, yaşam gerçekliğimizin çok dışında şeyler değil; aksine yaşamın kolay (sade) görünürlüğüyle, içimizin karmaşıklığı arasındaki bütünlük kazanmasıdır. Anver Ziss'in deyişiyle; sanatta imge, nesnel ile öznelin organik bütünlüğünden doğar. İmgenin nesnelliği deyince doğrudan doğruya gerçeklikten kaynaklanan her şeyi anlıyoruz; özneldeyse, sanatçının yaratıcı düşüncesinin imgeye kattığı şeyleri. Nesnel yapıtta yeniden üretilen gerçeklikteki olaylar, yaşam tablolarını, karakterleri, çatışmaları, durumları, kısaca yazarın bilinci dışında varlık gösteren her şeyi kuşatır. Öznel ise sanatçının duyguları ve düşünceleriyle olaylar karşısında takındığı tavırla ve bunların değerlendirilmesiyle ilgilidir.

Sanatsal imge dediğimiz, insanın doğayla, toplumla olduğu kadar kendisiyle ilişkisinin zenginliği içinde estetiksel olanın damıtılması biçimidir. Bu durum, gerçeği sadece bilincimizle değil, duygusal yoldan da algılamamıza hizmet eder.

Şairi ilk bakışta toplumsal gerçeği soyutlamış gibi görürüz, oysa soyutlanan gerçekler değil, öznel yaşantılardır. İmge yalnızca tekil olana değil, genel olana da yöneliktir. Sadece genel olana yönelen de kötü bir ayna olma ötesine geçemez. "*Şiir daha çok genel olanı akla getirmeksizsin, ona başvurmaksızın bir özel olandan söz eder,*" diyor Goethe. İnsan "şair" salt bireysel amaçları (kendi duyumu) için yazmaz kişisel bir rahatlamayı amaç haline getiren şairler bile, içten içe yazdıklarının okunmasını kabul görmesini ve yaygınlık kazan-

masını isterler.

İnsanın salt kendi doyumunu için şiir yazmaya kalkışmasıyla, toplumsal amaçlar içine bireysel duyumu da katarak şiir yazması arasındaki fark, bireycilikle toplumbuluşun, parçalanmışlıkla bütünlüğün arasındaki farktır. Sartre, *"İnsanın kendisi için yazması diye bir şey yoktur. Böyle bir şey tam bir bozgun olurdu, yazma işleminin karşısında diyalektik bir bağlaşıklık terim, yani okuma işlemi vardır. Sanat ancak başkası için ve onun aracılığıyla vardır"* diye belirtir. Lautreamunt'da bu görüşü paylaşır; *"şiir herkes için yazılmalıdır, bir kişi için değil,"* diyor. Sanatsal yaratımın (üretimin) öznesi olarak şair, sanatsal alımlamanın öznesi olarak okurla karşılaştığı andan itibaren devreden çıkar. Şiire yönelen okur, şiiri kendi dünyasında işlediği biçimde alır. Bu noktadan itibaren okuyucunun yaşam deneyimi, birikimi, ufku, kısaca alımlama gücü devreye girecektir. Şairle okuyucu arasında düşünsel ve coşkusal olanda kesişen noktalar ne kadar fazlaysa bütünlüşmeye giden yol o denli kısılacaktır. Okuyucu pasif alıcı yerine katılımcı olmalıdır. Şairin yazdığı yeni, çarpıcı ve okuyucuyu sarsacak yeni bir gerçek yoksa okur edilgendir. Var olan bir şeyi aktaran şiir, okuyucuyla aynı şeyi, aynı gerçeği paylaştığından bu durum gerçeğe aracılık etmekten öteye geçmeyecektir. Bu yönüyle okura katacağı, zenginleştireceği pek bir şey yok demektir. Bu durum somut alanda tıkilıp kalma anlamına da gelir.

Sorun şairin nesnel olarak kavrayarak, ona kendi öznelliğini katarak yansıtmaması sorunudur.

İmgenin Gücü

"Sanat, imgelerle yürütülen bir düşünme yoludur," diyor Avner Ziss. Sanatsal bir imge okurda, izleyicide dile gelmez duygular, çağrışımlar, zenginlikler yarattığı için sınır tanımayan ve tanımlanması zor bir dünyadır.

Ziss, sanatsal imgenin ne olduğunu açıklamaya çalışırken, yansıma kuramına dayanır. Bu kurama göre insan bilinci, çevresel gerçekliğin bir imgesidir. Yani nesnel dünyanın öznel bir tasarımıdır. Sanatsal imge, sanatçının bilincinde oluşan nesnel dünyanın tablosudur. Sanatçı bu tabloyu sanat yapıtıyla okura, izleyiciye ya da dinleyiciye iletir. Diğer bir deyişle, sanatsal imge, sanatın gerçekliği kavrayıp yansıttığı özgül düşünce biçimini belirler. Ziss'e göre imge, gerçekliğin sanatsal çağrışımdır. Sanatçının bilincinde saptanmış olan haliyle nesnel dünyanın düşünsel bir tablosudur. imge hem gözlemden, hem soyutlamadan kaynaklanır, daha doğrusu etkin gözlemlene ile soyut düşüncenin özelliklerini birleştirmesidir. Ziss, imge yerine kavramların konulmasına karşıdır. Ona göre sanatçı sürekli olarak düşünür, ama bu imgelerle yürütülen bir düşüncedir. Kavramsal nitelikte bir düşünme değildir. Elbette sanatçı kavramlardan yararlanır. Yaratı süreci son çözümlemede hiç şaşmaksızın imgeye varır. İmgelerle kavramların birbirine karışması, sanatçıyı basit öğretici açıklamaya götürür. Yapıtın, ideolojik ve duygusal gücünü kırar. Çünkü sanat gerçekliği her zaman imgelerle yansıtır. Ziss görüşlerini, Bielinski'nin sözleriyle pekiştirir; *"Yaratıcı düşgücü, düşünceleri imgelere dönüştürme, imgeler aracılığıyla düşünme ve duyma yeteneği olmayan kişi, zekâsı ne denli keskin ve duyguları ne denli olgun, görüş ve inançları ne denli güçlü olursa olsun asla ozan olamaz."*

Ezra Pound, imgeyi bir anlık duygu ve düşünce karışımı, kökeninde ayrı olan düşüncelerin bileşimi olarak görür ve imgeleri süsleyici, batık, şiddetli, yoğun, coşkulu ve zengin, köktenci, geniş ve yaygın diye yedi ayrı kümede ele alır. Türü ne olursa olsun imgenin değişmez niteliği dış dünyadan algıladığımız şeyin zihinde yeniden yansıtılması, gerçekliğin daha somut ve çarpıcı bir biçimde algılanmasında estetiksel bir coşku yaratmak için başvuru-
lan bir araç oluşudur.

Şiirde imge, çoğu zaman günlük dilde bir arada duymaya alışık olmadığımız farklı sözcüklerin kullanılmasıyla ortaya çıkar. Vecihi Timuroğlu sanatın dilinin bilim ve felsefe dilinden ayrı olduğunu vurgular; "Bilim dili konu dilidir, felsefe dili konular dilidir, sanatın dili ise yeniden yansıtılmış görüntülerin dilidir. Özellikle şiir dili mantığın dışında bir dildir... Şiir okuru, bağlı ya da özgür niteliğini iyi kavramalıdır. İmgeyi etkili kılan canlılığı ya da özgünlüğü değildir. Duyumlar dünyamızla ilişki kuran zihinselliğidir."

Şairin şiirde geliştirdiği özün, okurda bir ruh hali yaratabilmesi için bu özün duyulabilir bir nitelikte olması şarttır. Yani okurla bağlantı kurmaya hazır bir yönü olmalı. Eliot, buna "nesnel karşılık" diyor. Şair tek insandaki dünyayı okura ulaştırmak için olay dizileriyle, öykülerle, konularla kendi açısından nesnel karşılığını yaratmak zorundadır... Okurun kendinden tad duyabilmesi; bu tadın oluşabilmesi için alış veriş fonunun okurda da oluşması gerekir. Bu şu demektir:: Okur, dilin iç konumları yönünden toptan bir hazırlığa sahip olmalı. *"Dilin, şiirin, sanatın geleneklerini iyice yaşamış bulunmalıdır ki, o yapıyla gelen değişik öğeyi benimseyebilsin, ondan kendine bir pay çıkarabilsin,"* diyor Cemal Süreya.

Veysel Öngören, sanat için asıl meselenin imgeden imaja çıkmak olduğunu belirtir: *"Bilimde imge ve görüntü (imaj) eşanlamlıdır, çünkü bilim gerçeklikte içeriğin hareketini veren bağlantıları saptamanın adıdır. İmge ile nesnesinin tekabülü ona yetiyor. Görüntüyü amaçlamaz, ama sanat için mesele, imgeden görüntüye (imaj) çıkmaktır. Sanat görüntü*

ile dünyanın tekabülü üstüne kuruludur. Bu tekabülün koşullarını imgeden ister." Metin Altıok ise, imgenin en önemli özelliği olarak onun devingen oluşunu gösterir: *"İçinde birçok anlamın yan yana uyum içinde yaşadığı bir duygu yumağıdır imge. Devingendir, çünkü taşıdığı anlam içindeki çokseslilikten gelir."* İmgeyi farklı anlamları içinde eriten, onları tek bir anlama indirgeyen kapalı bir bütün olarak düşünmek yanlışır. İmgenin devingenliği insan imgelemine devingenliğini yansıtır.

Şiir ve Güncellik

"Sanatsal gerçeklik, kendine ve güne bağlılıktır."

Luis Kascehnite

Güncellik, güncel olma hali, şiirin, genelde sanatın başta gelen sorunsallarından biri olarak şairin-yazarın gün deminden hiç düşmemiştir.

Güncel, günümüz gerçekleri, olayları, görüşleri, duyuları olarak yaşananlarla doğrudan bağlantılı olduğundan yaşam gibi taze, canlı, renkli, zengin ve verimlidir. Yalnızca bireyleri değil, sınıfları, toplumları ve halkları da kapsamaktadır. Ancak çoğu zaman ömrü kısadır güncelin, etkisi de gelip geçicidir. Oysa şiir (ya da sanatın her hangi bir dalı) hem geçiciliği yenmek, hem de adı geçen canlılığı yaşatmak isteyecektir. Bunu sağlayabilmenin yolu da 'geçici'deki 'sürekli'yi yakalayabilmekle mümkündür. Dünyü bugüne, bugünü yarına bağlamak gidicideki kalıcıyı bulup ortaya koymakla sağlanır. *"Halkla bütünleşmenin, kitlelere ulaşmanın yararlarından biri, belki de en kıyası günceliktir. Buna diyalektik yöntemle yaklaşmak, özellikle çelişkileri gözden geçirmeye bağlıdır. Geçici ile kalıcı ancak bu yolla ortaya çıkarılabilir,"* diyor Asım Bezirci.

Şair, insanlığı umutlarının ve geleceğinin tek gerçek sahibi yapmada üzerine düşeni yerine getirmedeğinde, taşıdığı 'sanatçı' ve 'aydın' kimliği erozyona uğrayacaktır. Kendine bağlı olma bir anlamda güncel olana bağlı olmaktır. Bu, hem şairin birey olarak kendini yaşamın içine bırakması hem de insanlığını duyumsaması ve kavraması anlamına gelir.

Evet, canlılık gündedir, şiirsellik daha çok günceldedir, ancak günü, dün ve yarınla kucaklaştırma, yüzleştirme bilgi ve becerisi şaire düşen bir görevdir. Sanattaki gerçeklik, yalnızca varolan ve yaşananların anlatımı değildir. Aristoteles; "Olup-bitenlerin ek-

siksiz biçimde taklidi elbette şairin işi değildir, ama olasılıkla ya da zorunlulukla ilerde olabilecekler yani olanaklı onun işidir" derken bu gerçeğin altını çizmektedir.

Alışlageleni çatlatıp ufku genişletmeden günlük yaşama evrensel bir boyut ve sıcaklık katmadan verilecek bir güncellik, şiirin kanadını, kolunu kırmaktan öteye geçemez, yüzeysel bir gerçekliğin kopyası olmaktan kurtulamaz. Bunu aşmak için şairin, yaşamın tüm görünümünü, sanata ilişkin hammaddeyi gözlemlemek, incelemek gibi bir zorunluluğu vardır. Sorun güncelde boğulup kalmamak olduğu kadar, sürekliliği yakalayacağım kaygısıyla güncel olandan kopmamaktır da.

Turgut Uyar bir yazısında; "şiir güncel olmak zorundadır, daha ileri gideceğim inanır mısınız, bazen bir şiir yazıyorum, eğer hemen yayınlamazsam, aradan bir-iki ay geçerse yayanlamak gelmiyor içimden, hiç değilse benim için eskimiş sayıyorum," diyor. Burada şairin içtenliği dikkat çekicidir. Böyle bir duygu şaire sürekli taze, yaşamın tüm sıcaklığını yakalama ve yansıtmaya heyecanı verecektir. Yoksa güncel dediğimiz hemen ertesi gün yazılacak olan değildir her zaman.

Yine Tuncer Uçarol'un Cahit Külebi'nin bir söyleşisinde kullandığı "sürekli gerçek" kavramından yola çıkarak, gündeme getirdiği "Sürekli güncel" adlandırması, güncellik konusundaki yanlışlıkları düzeltmede önem taşıyor. (Somut Dergisi Ekim-1980) Uçarol, bu yazısında; "(...) buram, buram insan kokan, dil cam-bazlıklarından uzak, yaşamın ayrıntıları ve değişen renkleriyle iç içe, sıcak, cıvıl cıvıl bir şiir güncel şiir..." diyor. Güncel şiir, gerçekte bir toplumsal şiir dalıdır. Yaşayan, değişen toplumun onunla atbaşı giden, yıllarca geriden gelmeyen şiirdeki sesidir. İçini dökmelerini, anında saptama yapmasını, yüksek sesle tartışmasını, anında ses olmasını iyi bilir.

Kalıcılığın öteki yüzü, bugünkü ayrıntıdaki güncelliğimize bağlıdır. Yaşam şairi etkileyen ve esinleyen olay ve durumlarla doludur. Şair yaşamdan devşirerek, okuyucunun beyninde ve yüreğinde titreşimler yarattığı oranda başarılıdır. Bu gerçeklik

onun çağına ve gününe tanıklık etmesiyle şekillenir.

Şiirin bu işlevini yadsıyarak kalıcı olanı oluşturamaz ve savunamayız. Yaşanan günlerin betimlemeleri ve imgeler tarihe bırakılamaz.

Sanat ve İdeoloji

"Kulübede bir saraydakinden başka türlü düşünülür"

Marks

İletişim kurduğumuz her şey sanatın hammaddesidir. Sanat ürünü diye ortaya konulananın estetik bütünlüğü yanında, ideolojik bütünlüğü de önem taşır. Çünkü sanat hayatın ifadesidir. Sanatsal düşüncede imgenin hem genellendirici, hem de değerlendirici bir işlev görmesi, bir sanat yapıtının kendine özgü düşüncesinden kaynaklanır. Düşünce, sanata temel bir hareket getirir.

Gerçek, iyi ve güzel olana erişilmesi açısından, toplum içinde yer alan toplumsal bireyin evrensel olarak gelişmesinin, insan kişiliğinin yetkinleşmesinin, insan yaşamında taşıdığı anlam düşüncelerde kendini ortaya koyar.

Bir sanat yapıtının düşünce kapsamındaki özgüllüğü genelleşmiş sanatsal gerçeklik bilgisi ile sanatçının düşünsel tasarımı ve ideolojik konumu arasında varolan ayrılmaz birliğe dayanır. Sanattan ideoloji yoksunu olmasını beklemek çocukça bir düş olabilir ancak. *"İdeolojisiz gibi görünen sanatlar da aslında, kurulu düzenden boşnutluğun bir ifadesidir ve bu anlamda ideolojiktir,"* diyor, Afşar Tımuçin. Tam bu noktada Avner Ziss, Fransız ressam L. Mitelberg'in "sanat için sanat" tablosunu örnek gösterir. Bir adamın ipte sallandığı bir ağacın karşısında, bir ressam sehпасı başında oturmuş ve cesede bakıyor, ama gördüğü ve resmettiği sadece bir çiçek saksısı ve elmalardan ibaret.

Sanatsal imge, insanın doğayla, toplumla ve kendisiyle ilişkisinin somut, özel, tikel görünüşlerinin doluluğu içinde, estetiksel olanın zihinsel biçimi olduğuna göre; sanat, kurulu düzenlere yerleşmiş, düşünmeyen ve düşünmemeyi öneren insanların değil, yarını arayan insanların elinde biçimlenecektir.

Egemen ideolojinin düşünceyi suç sayan hukuk anlayışı, "yalnız ve yalnızca benim gibi düşüneceksiniz" in en açık ifadesidir. Oysa insanın nesnel gerçeklikten, varolan hayattan kopuk duyuş ve düşünüşünün olamayacağı bir gerçektir. İdeoloji bu gerçeğin dile getirilmiş şeklidir ve hayata geçmeye, varolanı değiştirmeye yönelmiş ortak bir paydadır. Sanatçının sanalsal üretim faaliyeti bu paydayı bir yandan üretirken, bir yandan da onu hayata geçirmeye çalışır. *"Elbette salt sanat yoluyla politik hedeflere varılamaz, fakat sanatın açık ya da örtülü desteğiyle, söz konusu hedeflere daha kolay ulaşılabilir. Çünkü, sanatın insanlar üzerindeki eğitici etkisi derin ve süreklidir,"* diyor, Asım Bezirci. Zaten sanat sözcüğünün temelinde 'yapma', 'yaratma', 'düzenleme', 'kurma' fiilleri yatmaktadır. Sanatçı olan-biteni, olmuş ve olacak olana göre kavramaya çalışır. İdeolojisi olmayan bir sanatçı, yarına açık insanı neye göre düşünecek, neye göre yansıtacaktır. İdeoloji yaşamda olmanın bilincidir, sanat da bu bilincin en doğru, en içsel biçimde dile geldiği yerdir.

Dünya sanat tarihi gösteriyor ki, insanlığın kültür hazinelerini oluşturan eserler yaşamla sınıksız ilişkisi olan eserlerdir. Hayat bir bütündür. Sanatçı da yaşadığı toplumsal sürecin bir parçasıdır. Toplumun yaşadığı ekonomik, siyasal vb. gerçeği, bir birey olarak her insan gibi (hem de her insandan çok farklı) yaşayandır. Bu yaşananı yeniden üreten olarak egemen ideolojiyle hayatın her alanında kavga halindedir. Toplumuna, insanlığına yabancılaşmamış sanatçı, zaten ürün vermekle başlı başına bir tavır ortaya koymuştur. Bu tavır, istese de istemese de ideolojiktir. Ancak, Fischer'in deyişiyle, *"Her sanat yapıtında üslup özelliğinde bir sınıfın ya da toplumsal durumun dolaysız ve kesin bir açıklanışını aramaktan sakınmalıyız."*

* * *

Bir sanat ürününü yalnızca fikirlerine, felsefesine dayanarak değerlendiremeyiz. Esas olan, sanat ürününe bir sanat eseri olarak bakmaktır. Çünkü, *"sanat ustaca boyanmış bir ideoloji değildir, siyasal anlam, yapıtın dokusunda bulunur ve ondan önce asla gelemez."* diyor

Avner Ziss. Gerçeğin yansıtılması veya gösterilmesi tek başına sanat için yeterli olamaz. Hele salt "bilinçlendirme" kaygısı, sanat için tehlike çanlarının çalmaya başladığına alamettir. Bu kaygı sanatçıyı belirli konularla, belirli biçim ve temalarla sınırlandırır. Sanat yapıtını sloganlara indirgeyen, doğmatik, şematik ve popülist bir anlayışa sürükler.

"Sanatın amacı bilgi vermek değildir," diyor Mehmet H. Doğan ve ekliyor; "Böyle olsaydı bilimin insanlık tarihinde bugün ulaşmış olduğu düzey karşısında sanatın çoktan yaya kalmış olması gerekirdi."

Oysa bunun tersini söylemek, sanatın henüz insanlığa vereceği çok şeyi olduğunu, bu yönden alırsak bilime bile yol gösterebileceğini söylemek pekâla olasıdır... Sanattan beklenen şey öncelikle coşku olunca, sanat yapıtında yaratıcılık ve emek ögesi kaybolmuştur. Ne sanatçı yönünden, ne de sanat alıcısı yönünden sanat yapıtında ideolojinin sanat düzeyinde yeniden üretilmesi ve algılanması çabası söz konusu değildir. Çünkü, her şey basite indirgenmiştir.

Sanat ve Bireysellik

Sanat ve edebiyat alanında bireysellik ve bireycilik kavramları çoğu kez birbirine karıştırılır ya da aynı şeylermiş gibi algılanır. Bireycilik; bireyi baş gerçek olarak algılayan, çıkar ve gereksinimleriyle bireyin toplum karşısında yer aldığını ileri süren ve toplumdan soyutlayan bir anlayıştır. Bireysellik ise, kişinin varlığını diğerlerinden ayıran, kendine, kendine özgü belirtiler birliğini ifade eder. Bireyin gereksinim ve yeteneklerinin geliştirilebilmesi için yaşam koşullarında yaratılan olanaklardan yararlanılması bireyselliğin oluşmasına yol açar. Kişinin bireyselliği aynı zamanda bir toplumsal sonuçtur. Zaten genel olanla tikel olan gerçeklikte kendi başlarına bağımsız şeylermiş gibi birbirinden ayrı olarak var olamazlar. Aralarında her ikisinin de birbirlerini dışladıkları yanları, aynı zamanda iç içe geçtikleri yanları bir arada diyalektik bir bağ içinde bulunurlar. Düşünür Habermas'a göre; *"Ego'nun sadece öznellik olmadığı, bilgede, dilde ve karşılıklı eylemlerde de bir merci olduğu kabul edilir."* İşte bireyin kendisi yalnızca öznel olan ile öznel olmayan arasındaki ayrıma dikkat ederek kendi öznesiyle özdeşleşir. Bu anlamıyla hem bireydir, hem de kolektif öznedir.

Bireyselleşme çabası içinde olanlar, toplum içinde çoğu kez kabul görmezler ve kınanırlar. Çünkü kendi aklını kullanarak bağımlı değer yargılarını bozacağı korkusu vardır. Toplum içinde yaşayan her insanın bir bireysel yanı vardır. Sosyal çevrenin desteği birey için ne kadar gerekliyse, bu desteğin baskı unsuru ve kaygı kaynağına dönüşmesi o derece sakıncalıdır. Sanatçının öznelliği, ideolojik ve estetik konumu ile yaratıcı etkinliği en başta onun dünya görüşüyle belirlenmiştir. Bu öznellik bireysel yaratma tarzında kendini gösterir. Burada önemli olan sanatçının gerçeği de-

rinlemesine duyumsaması ve algılamasıdır. Yoksa bireysellik adı altında yabancılaşmaya götüren tavır değil söz konusu olan. *"Şairin sesi halkın da sesidir aynı zamanda. Derinliği de buradan kazanır. Nasıl onlar adına konuşuyorsa, onlarla birlikte acı çekmek, sevinmek, çalışmak zorundadır. Yoksa söylediklerinin insanlar için bir çekiciliği kalmaz"* diyor George Thompson.

Sanat, nasıl ki bireyin yaşantısının bir aynasıysa, aynanın öbür yanı da bireyin toplumsal evrendeki görüntüsünü yansıtır. Yazmak, yazar ve okurun hem bireysel, hem de toplumsal açıdan bütünleşmesi demektir. Bu durum bireyin kendinin dışına çıkma isteğiyle yine bireyin toplumsal yaşamını ve bu nedenle de bu toplumsal yaşamı çevreleyen dünyayı dile getirme isteğini gösterir. Sözgelimi bir şiirde bir yandan şairin yaşamının çeşitli anlarını, duygu ve düşüncelerini bulurken, öbür yandan da bu anların, duygu ve düşüncelerin toplumsal yansımalarını ve etkilerini bulmak durumundayız. Bir şiir, şair ile birey ve bu nedenle de toplum arasında diyalektik olarak evrensel nitelikte bir bağlayıcı ve iletişim görevini yüklenir. Çünkü yazıldığı ve topluma sunulduğu andan itibaren anlatım ve etkileme görevi de başlamıştır.

Sanatçının yeteneği, yarattığı imgelerin özgünlüğü ve bireyselliğiyle ölçülür. Ayrıca sanatın çarpıcılığını belirleyenler de bu unsurlardır. Bireyselleştirme sanatta aynıyı, tekrarı, basiti ve şematizmi aşma yolunda önemli bir araçtır. Sanat yapıtı bireysel biçimlerde kendini gösterse de toplumsal guruplara, sınıflara ve tüm halka özgü çizgileri de içerir. Bu durum bireyin ancak toplumsal bağları içinde var olabilme zorunluluğundan kaynaklanır. Sanat yapıtının kendine özgü oluşu yaşamda benzer ve ortak kökenlerle kucaklaşmasını engelleyemez. Çünkü sanatsal imge, genelin ve özün tikel olanda damıtılması ve düzenlenmesinden başka bir şey değildir. İnsan kendi özelliği dolayısıyla bir birey ve bireysel ortak varlık olduğu kadar toplumun da bütünselliğidir.

Yaşamanı birçok alanında, özellikle maddi üretim sürecinde bireysellik belirleyici değildir. Ancak sanatsal yaratımdaki bireysellik,

başka bir bireysellikle değiştirilemez. Bu durum sanatçının tarih boyunca ortaya konmuş insan deneyimleri ve değerlerinin zenginliğiyle yoğrularak toplumun ilerlemesine katkıda bulunur.

Avner Ziss, "*Bireysel belirleme olmadı mı, bitmiş, tamamlanmış gerçekçi bir imge de var olamaz,*" diyor. Gerçekçi imge bireysel biçim içinden geçerek yaşamdaki olayların bir bileşimini oluşturur, onların özünü ortaya çıkarır... Her sanatsal imgenin kendine özgü bir yaşamı vardır, ama başka bir yaşama benzeş eğilimiyle de ortak kökenlere sahiptir. Bunlar farklı bireysel biçimlerde görülseler de bu böyledir. Sanatçının asıl görevi de işte bu kökenleri herkesin gözü önüne sermektir.

"*İnsan toplumsal bir varlıktır*" belirlemesinin yetersiz kalması için, insanın hem bireysel, hem de toplumsal bir varlık olduğunu bilince çıkarmak gerekir. Ancak bu sayede toplum için birey, birey için toplum feda edilmeyecektir.

Sanat ve Barış

Goethe, sanatçıların insanlık sorununa yöneldiklerini, bu yönelimin dünya barışını sağlamasa da savaşları daha az kısıyıcı kılacağına söylüyordu. Dostoyevski de *"İnsan özgür bir varlık olarak 'kötü'den sorumludur"* diyor ve hiçbir amacın bir insanı öldürme hakkını doğuramayacağını da vurguluyordu...

İnsan türünün bir birikimi olan "sanat", "insan olmanın" da birikimi... Sanatın tarihi, aslında insanca yücelişin tarihidir. Sanatın hangi alanına bakarsak bakalım merkezinde 'insan'ı görüyoruz. Sanat daha iyi yaşama tutkusunun da kurgulandığı bir alan. Bu yüzden "barış" düşüncesi çağdaş sanatın ve sanatçının kafa yorması gereken bir olgu olarak gündemden hiç düşmüyor... İnsanların savaştan, yokluktan, açlıktan kırıldığı bir dünyaya herhangi bir "insan"ın kayıtsız kalması düşünülemez zaten... Sanat-edebiyat adamının 'kötü'ye karşı tavrını, bu açıklığıyla kavramsallaştırılmış olarak ilk Homeros'un kaleminden okumuş olsak da, bu tavır çok daha eskilere uzanıyor olmalı...

A.Camus'nün sanatçıya yüklediği *"zorbalığa karşı çıkma"* işlevi açık-seçiktir. O, ne susmayı, ne yansız kalmayı benimsemez. Acı çeken kitleler sustukça birilerinin onların yerine konuşması gerektiğini söyler: *"(...) ama sanatı bir tür toplumsal din dersine dönüştürmeme koşuluyla"*.

Solohov, bir yazarın *"kendisini karşıt güçlerin çarpışmasının üstünde, Olimpos tepelerine yükselmiş ve insan ıstıraplarına kayıtsız bir tür tanrı olarak değil, kendi halkının bir evladı, insanlığın ufak bir parçası olarak görmesi gerektiğini ve bir görevinin de dünyada barış için savaşmak olduğunu"* belirtir.

"İnsan ve onun geleceğine dair kalbimizi sıkıştıran endişeye rağmen, korku ve umutsuzluk doğmamalı... Korku değil cesaretle savaşın karşısına

dikilmek zorundayız. Tüm kültür yaratıcılarının en büyük görevlerinden biri budur," diyor Aytmatov.

Sanatçı, insanı 'insan' yapan duyguları yüreğinde duyduğu, insanoğluna olan ilgi ve sevgisini duygusal olmaktan çıkarıp düşünsel düzeyde belleğinde varetği sürece insanoğlunun onuruna, kişiliğine, özgürlüğüne ve varoluşuna yönelik her eylemin karşısında yer alır. Böyle bir duruş sanatın da varoluş nedenlerinden-
dir. Sanatçı, savaşın topuna-tüfeğine karşı kalemini, fırçasını, notasını koymasının bir zorunluluk olduğu anlamına gelir. İşte o zaman insanın özüne ilişkin o gizli güç Eluard'ın deyişiyle "Asıl adalet"e dönüşür:

"İnsanlarda en sıcak kanun

Sıyı ıstık yapmaları,

Düşü gerçek yapmaları

Düşmanı kardeş yapmalarıdır..."

Barış, taraflar arasında bir eşitlik, karşılıklı varsayılma temelinde yeşerir. Savaşsızlık durumu, yani insanların şiddete başvurmadiğı ortam bir başına barış kavramının içini doldurmaya, içeriğini yansıtmaya yetmez. Özgürlük, eşitlik gibi demokratik kavramlarla pekiştirilmemiş bir 'barış' eksik bir barıştır. İşte sanatçı, savaşı yaratan sosyal, ekonomik ve siyasal nedenlerin tümüyle ortadan kalktığı böyle topsuz-tüfeksiz bir dünyayı özlüyor. Bunun gerçekleşmesi için de Einstein'ın deyişiyle "savaş uğruna hiç karşı koymaksızın göze aldığımız özverileri, barış uğruna da göze almakla yükümlüyüz."

Sanatçı -ya da "bir insan"- kendisini ilgilendirmeyen işler olduğu gerekçesiyle vicdanını yatıştırmaya çalışmamalı. Ne diyordu Cibran: "zalim zulmünü işletirken, ak ellilerin elleri temiz olamaz".

Savaşın kahredici ortamına dayanamayarak yenik düşen yazarlar da olmuştur. Virginia Woolf, II. Dünya Savaşı'nın devam ettiği günlerde eşine yazdığı kısa mektupta; "Çıldıracağım, bu tişyer ürpertici günlerde yaşamımı sürdüremeyeceğim gibi bir duygu var içimde. Bu duygunu yenmeye çalıştım, olmuyor" diyordu. Bilindiğı gibi bu Woolf'un son mektubudur.

"*Şiddet, sözün bittiği yerde başlar,*" diyor Arendt, söz ise siyasetin tek aracıdır. Siyasetin bittiği yerde ise silah sesleri, patlama uğultuları, insan çığlıklarından başka ses duyulmaz olur.

Dünyaca ünlü besteci Ravel Birinci Dünya Savaşı'nda askerdir. Boyunun kısalığından dolayı ona cephe gerisinde bir kamyon şoförlüğü görevi verilmiştir. Kamyonla cepheye top mermisi taşımaktadır. O cephede Fransızların karşısında Avusturyalılar var. Tanınmış Avusturyalı piyanist Paul Wittgenstein de bu cephede çarpışmaktadır. Piyanist Fransız cephesinden atılan bir top mermisiyle yaralanır ve sağ kolunu yitirir. Tek kollu kalan piyanist artık piyano çalamayacaktır. Ravel bu olayı duyunca çok üzülür. Çünkü "düşman" denilen bir ordu içindeki o piyanisti tanımaktadır. Belki o piyanisti yaralayan top mermisini Ravel taşımamıştır kamyonu, ama kendisini öyle suçlar ve acı duyar ki bu üzüntüyle ünlü "*Sol El Konçertosu*"nu besteler ve o piyaniste adar. Bu eser baştan sona bir engellenmişlik, bir sakatlanmışlık, bir yaralanmışlık damgasını taşır. Eser yıllar sonra o piyanist tarafından yorumlanır.

Yaşanan bu olayda da sanatın sınır tanımayan gücü ve niteliği yatmaktadır. Savaşın doğurduğu acı ve yaralanmışlık vardır.

Sanat ve Mutluluk Düşüncesi

Bize dayatılmış yaşam biçimleri içinde görünür görünmez yasalarla denetim altına alınmış bir şekilde yaşayıp gidiyoruz.

A. Camus'un dediği gibi, "*Tek başına mutlu olmak utanılacak bir şeydir,*" düşüncesiyle, bireysel mutluluk anlayışından toplumsal mutluluğa yöneldiğimizde töreler, ahlaksal engeller, boş kurallar yolumuzu tıkıyor ve bizi sistemlerden oluşmuş kafeslere sokuyor, evcilleştiriyor. Artık olgular ve kavramları yargılamadan bilinçsizce benimsiyoruz. Sözgelimi aile ve devlet gibi kavramları, mevcut halleriyle bizi mutlu edecek özelliklerle sahip mi? Ya da bu yapıları geliştirmek ve güzelleştirmek için yeterince çaba gösteriyor muyuz?

Bir yandan bu dünyanın bir imtihan yeri olduğunu söyleyenler, öte yandan mutluluğun sınırlarının özgürlüğün sınırları tarafından belirleneceğini düşünenler özgürlüğün başladığı ve bittiği yer konusunda bir türlü anlaşılmayanlar, parkta el ele dolaşan iki sevgiliyi kendi din ve vicdan özgürlüğüne saldırı olarak görenler ve kendi ahlakçı yasalarının başkalarının özgürlüğünün engellendiğini göz ardı edenler. Toplumsal özgürlüğün tepesinde, bireysel özgürlüğün tepesinde demoklesin kılıcı gibi durduğunu yadsıyanlar...

Toplum bilimcileri insanların mutluluğunu sağlamak için toplumu düzenlemek düşüncesinin, insanın yerleşik düzene geçmesiyle başladığını belirtirler. Sanatın insanın mutluluğu üstüne etkileri ise çok daha eskilere dayanır. Yaşam içinde insan, tekdüze ve rasgele bir düzen içinde kendisine daha üstün değerler aramış, bunun da en iyi biçimde sanatta bulmuştur. Sanat düş gücünü ve düşünceyi ayakta tutan bir işlev görür. Duygudaşlığımız, sevgimiz, hırslımız, hüznümüz ve öfkemiz vardır sanatta. Mutluluğun bir kaynağı da buradadır. İnsan mutlu olmak için de yaşamaktadır ve sanat bu noktada insana en yakın duruşu göstermektedir. İn-

sanların mantıkları kadar düş güçlerinin ve duygularının da geliştirilmesi gerçekleşmeden gönülle kafanın çatışması engellenemez. Bu da bilim ve sanatın insanlığın orta mutluluğu için yan yana yürümeleri, işbirliği yapmalarıyla gerçekleşecektir.

Bütün öğretiler bir bakıma mutluluk amacını taşımaktadır. Diğer bir diyişle insan çeşitli öğretilerle mutluluğa erişmenin yollarını aramakta ve düşündüğün şeyleri yaşamda uygulamaya çalışmaktadır.

“Mutluluk düşüncesi” bireyselden toplumsala, ilk ışıktan Zerdüş'te, Herakletius'a, Sokrates'ten Erasmus'a, Voltaire'den Russell'e Marks'a uzanan ve devam eden bir serüvendir. Russel, *"Bilim iyi şeyleri çoğaltır, kötü şeyleri azaltabilir"* der ve bunda teknolojik gelişmelerin önemini vurgular. Doğrudur. Ancak buna sanatı da eklememiz gerekmektedir. Sanat olmaksızın insanın insanlığını oluşturmadaki zorluğu görmezlikten gelemeyiz. Çünkü sanat, insanda iyiyi kötüden, güzeli çirkinden, doğruyu yanlıştan ayırt etmenin de adıdır. *"İnsanlar kendi öz yaşamlarının kendilerini çevreleyen dünya karşısındaki tavırlarının ve toplumsal çalışmalarının bilincine sanat yoluyla varır. Bu bilinçlenme de daha iyi bir toplum uğruna toplumsal adaletin ve insanlık ilkelerinin zaferi uğruna verdikleri savaşında onlara yardımcı olur,"* diyor Avner Ziss.

Sanatın bir işlevi de insanların yaşamını daha dolu, daha gerçek yapmaktır. Bunu hayal etme yetimize dayanarak gerçekleştirir sanat. Robert Lynd, hayal etme yetisini, (imgelem) küçümsemeyi, görmek mucizesini reddeden bir amanın durumuna benzetir: *"Gözlerimizi açan ve hislerimizi etrafımızdan, gerçek şeylerden haberdar eden hep bu imgelemdir. Onun olmadığı yerde fenalık, bencillik ve ölüm vardır. Onun eksikliğinden doğabilecek sonuçların en iyi örneğini ulusun ulusa, sınıfın sınıfa yaptığı vahşice muameleler bize gösteriyor."*

Sanat, düş gücünü ve düşüncüyü ayakta tutar. Yaratıcı anlamda bu iki ruhsal işlev de insan mutluluğu üstüne etkilerini yürütür. Sanat sadece bilinç düzeyinde değil, yaşamak gibi insancılığımızın içinde bulunduğu yapımızdan gelen her türlü etkileşimin odaklaşabileceği yerde de vardır.

Sanat ve Bilim

Sanat ve bilim, birbirini tamamlar nitelikte disiplinlerdir. Bilim nesnelerin nedenlerini anlamamızda, sanat ise onların biçimlerini görmemizde yardımcı olur. Sanat da bilim gibi özel bir ilgi alanıdır. Sanat ve bilim ayrı sahalarda hareket ettikleri için çelişmezler ve birbirlerini tamamlarlar. Bilimin kavramsal yorumlanması, sanatın sezgisel yorumlanmasına engel olamaz. Görüş açılarının farklılığı, bir zenginlik kaynağıdır; gerçekleri daha iyi, daha boyutlu olarak görmemize ve kavramamıza katkıda bulunur. Gerçeği konu edinen bilim ve sanat, bunu ayrı açılardan değerlendirir. Gerçekliğe yaklaşımdaki bu ayrılık, sonuçta birbirini bütünleyen bir özellik gösterir. Bir doğrudan bilgiden, nesnellikten yola çıkarak onu çözümlerken diğeri duygudan hareket eder ve birbirlerinin yapamayacağı iki işlevi yerine getirirler. Caudwell'e göre "Bilim, dış gerçekliğin bilgisini verirken sanat, kendimize ilişkin, insanın özüne ilişkin bilgi verir."

Teknoloji bir yandan toplumsallaşmayı çözerken öte yandan birey olarak insanı yüceltme yoluna gitmiştir. Yeteneklerini kullanmayan, insanlığını unutan, nesneleşmiş insanın yeteneklerini savunmak ve öne çıkarmak sanatın görevi haline gelmiştir. Bilim istendiğinde insana karşı da kullanılabilir. Oysa sanat insana karşı kullanılamaz. Sanat doğa ve insana yardım eder. Onların aksayan yönlerini düzeltir ya da yetkinleşmesine ışık tutar. Bilimde aranan şey doğrudur. Bu nedenle bilimde duygulara yer yoktur. Bilim, tamamen akılcı ve mantıksal olmak durumundadır. Oysa sanat yapıtında gerçeklik kadar güzelliğe de yer ve ihtiyaç vardır. Ancak güzeli arama ve oluşturma duyarlılığı sanatçının duygularının kölesi olacağı anlamına gelmez tam tersine duyguların efendisi olacak ve bunu izleyicisine aktaracaktır. Sanat

bizi gerçekliğin kaynağına götürür. Bunu yaparken de duyguyu bir kenara itmez.

Sanat, gerçekliğı yeniden yaratarak insan, yaşam ve nesneler konusunda nesnel bir görüş kazandırmaya katkıda bulunur. Aristo'ya göre sanat yapıtlarının haz vermesinin temelinde öğrenme olayı vardır, çünkü: *"Bir sanat yapıtında nesnelerin anlamını kavırıyor, bilgi ediniyoruz. Bilgi edinme süreci bilme merakımızı giderdiğinden bize haz veriyor."*

Gerçekliğin ifade edilebilmesi sadece sanatçıya bağlı değildir. Sanatçı kadar ve belki ondan çok sanatçının içinde bulunduğu toplumsal çevreye de bağlıdır. Sanatçının yaratıcı olabilmesi için özgür olması gerekir. Düşünme özgürlüğü ve sanatsal yaratının yetkinliğı arasında önemli bir ilişki vardır. Düşünme ve ifade etmenin kısıtlandığı dönemlerde bilim ve sanat da gelişme gösteremez. Sanat ve bilgi üretme özgürlük gerektirir.

Sanat, toplumun gelişip ilerlemesinde, kalıcı değerler kazanmasında önemli katkılar sağlar. Sanatçının görevi her türlü çirkinlikle mücadele etmek, doğrunun ve güzelin bulunmasına yardımcı olmaktır. Sanat bir özelemler tablosudur; duygu yüklü, estetik bir tablodur. Bilimden ayrılan yönü de budur. Sanat, yeri geldikçe bilimi insanlara yararlı olmaya çağırır. Çünkü bilimin kurallarına uygun olan, her zaman insan doğasına uygun olmaya bilir. Bilim yalnız başına insanı tam insan kılamaz. İşte bu yüzden, sanat mutlaka bilimin yanı başında, onunla kol kola yürümek durumundadır. Gerçeğı ayrı ayrı açılardan değerlendirseler de, bilim ve sanat tamamlayıcılığı gerçeğin bilimsel-sanatsal bilgisini ortaya koyarak evren, toplum ve insana ilişkin nesne ve ilişkileri anlamamıza, yorumlamamıza ve düzenlememize yardım eder.

Gerekli ve güzel olan, bilimle sanatın insanlığın ortak mutluluğı için işbirliğı yapmalarıdır. İnsanın mantığı kadar düş gücünün de gelişmesi gereklidir. Gönülle beyinin, yürekle kafanın çatışmasının son bulması da bu iki ışık sayesinde olacaktır.

Lanetlenen Şair

Bir imza ve söyleşi günümde liseli genç bir okuyucu, şiiri çok sevdiğini, son birkaç aydır şiir yazmaya çalıştığını belirttikten sonra, "*Ama din dersi öğretmenimiz 'şiir şeytan işidir'*" diye karşı çıkıyor. Peygamberimizin bir hadisi; 'Bir kimsenin kalbinin şiirle dolmaktansa, irin ile dolması onun için daha hayırlıdır' diyormuş, ama ben şiir okumayı da, yazmayı da çok seviyorum" diye sitemde bulunmuştu. Bu sitemin ardından, "*siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?*" sorusunu yöneltti. Doyurucu bir açıklama bekliyor, onu bu konuda rahatlatmamı istiyor gibiydi.

Doğrusu bu konuda Kuran'daki Şuara Suresi'nden başka fazlaca bir dini bilgiye sahip değildim. Üstelik bu sure şairleri lanetliyor; "*şairlere gelince onlara da sapıklar uyar, onların her vadide başıboş dolaştıklarını ve gerçekte yapmadıkları şeyleri söylediklerini görmedin mi?*" diyordu. Okuyucuyu şiirden uzaklaştırmamak için birden aklıma İslamcı şairler örneğini gösterme fikri geldi. Ona birçok İslamcı şair olduğunu, bunların çoğunun dini literatürü iyi bildiklerini, buna rağmen şiiri yazdıklarına göre, dini yönden bir sakınca olmaması gerektiğini (Necip Fazıl, Sezai Karakoç, İsmet Özel gibi şairleri örnek göstererek) belirtmeye çalıştım.

Doyurucu olup olmadığını bilmiyorum, ama yüzünde bir gülümseme belirmediğini anımsıyorum. Eve döndüğümde ilk işim, bu konuda eldeki kaynaklara bakmak olmuştu. Bilindiği gibi Kuran'ın "geldiği" devirde, Arap şiiri saltanatının doruk noktasındaydı, ancak şiirin o günkü saltanatı sadece sözdeki güzellik ve düzenlemeden değil, şairin bir tür kâhin olarak kabul edilmesinden de kaynaklanıyordu. Şair o devir insanı için, en üst haber alma güçleriyle donatılmış, geleceği ve gizleri okuyabilen, süper bir kudretti sanki. "*Muhalliflerin Kuran'a karşı ileri sürdükleri iddialardan biri*

de, onun bir şair tarafından meydana getirilmiş olduğu idi. Kuran, peygamberin irşadı ile daha önceki peygamberlerin irşatlarının özde birleştiğini ve Kuran'ın bir şair eseri olmadığını ispat ederek, bu iddiaları çürütmekte ve reddetmektedir." (Kuran-ı Kerim ve Açıklamalı Meali, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.)

Şiir konusunda hadisler, hem teşvik eden, hem de yasaklayan örnekler içerir. İmam-ı Suyuti'ye göre, Ebu Said El Hudri buyurur ki, *"Resul-u Ekrem ile birlikte yürürken önümüze bir şair çıkıp şiir okumaya başladı. Resul-u Ekrem (Sav); 'şeytanı tutun, şeytanı yakalayın. Bir kimsenin kalbi şiirle dolmaktansa, irin ile dolması onun için daha hayırlıdır' diye buyurdu."* (İmam-ı Suyuti, Mütevatir Hadisler, Sayfa 99.)

Bazı hadislerle göre ise, kötülüğü ifade etmeyen ve iyi maksatla kullanılan şiir, kötülenen şiirlerden ayrı tutulur. Bu konuda peygamberin takdirlerini kazanan birçok şairden söz edilir. Peygamberin, Hassan Bin Sabit'e; "Müşrikleri şiirleriyle hicvet, bil ki muhakkak Cebrail de seninle beraberdir," dediği ve bunun üzerine Kuveyş müşriklerini şiiriyle hicveden Hassan Bin Sabit için; *"Hassan onları hicvetti. Hem şifa verdi, hem şifa buldu,"* dediği rivayet olunur. (Kuran-ı Kerim ve Açıklamalı Meali, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.)

Kuran'ın bu konudaki değişmez kuralı; *"Biz o Nebi'ye şiir öğretmedik. Zaten şiir o'na yaraşmaz ki,"* (Yasin Suresi) şeklindedir. Ama kim ne derse desin, Kuran dili şiirsel bir dildir. Bu durum diğer kutsal kitaplar için, İncil ve Tevrat için de geçerlidir. Tevrat'taki şu dizelerin, şiirselliği tartışma götürmez herhalde;

"Ey gökler kulak verin. Ve söyleyeceğim. Ve ağzımdan sözlerini dünya işitsin. Talimim yağmur gibi damlayacak. Sözüm düşülecek çığ gibi. Çimen üzerine hafif yağmurlar gibi. Ve ot üzerinde sığınaklar gibi..." (Kitabı Mukaddes Eski Ahit, Tevrat, Bab 32, sayfa 210.) Tevrat'taki "Mezmurlar"ın tümü bu şiirselliktedir. Ya da İncil'deki şu örnek, bir şairi kışkırtacak bir söylem değil mi?

"Yüreğini katılaştırmayın, ey kardeşler. Orada atalarımız beni tecrübe ile imtihan ettiler. Ve kırk yıl işlerimi gördüler. Bunun için o nesle darıldım.

Ve dedim, daima yürekte saparlar. Ve onlar yollarını bilmediler. Öfkemden ant içtiğim gibi. Rahatına giremeyeceklerdir." (İncil-İsa Mesih'in Yeni Ahit Kitabı, sayfa 502) ve şimdi de Kuran'dan iki örnek:

"Nihayet Onu vadilerine doğru yayılan bir bulut şeklinde görünce, bu bize yağmur yağdıracak yaygın bir buluttur dediler. Hayır, o sizin acele gelmesini istediğiniz şeydir. İçinde acı, azap bulunan bir rüzgârdır." (Ahkaf Suresi.)

"De ki, rabbimin sözleri için derya mürekkep olsa ve bir o kadar da ilave getirsek dahi rabbimin sözleri bitmeden önce deniz tükenektir." (Keyf Suresi.)

Bir dilden bir başka dile çevirinin alıp götürdüklerini yukardaki örnekler için de düşünmek gerek. Bu örnekleri orjinallerinden okuyabilenler şiirselliği daha iyi görebileceklerdir. Ama şairler lanetlenmiştir. Dilleri kesilmiş, derileri yüzülmüş, ateşe atılmıştır. Cennetten kovulmuşlardır. Şairler lanetlenmiştir, *"çünkü, onlar şeytan soyundan, büyücüler soyundan gelmiştir. Ve bu yüzden cehennemde yatacaklardır."*

Evet zaten şair için, *"yazmak bir cehennemdir"* demiyor muydu İlhan Berk. Şairler lanetlenmiştir, *"çünkü onlar birer yalancıdır."* Pablo Neruda bu yüzden, *"Ben gerçeği söyleyen bir yalanım,"* diyordu.

Modernizmin “Post”u

Modernizmdeki akılcılığın aşırı bir bireyciliğe dönüşmesi sonucunda ortaya çıktığı öne sürülen postmodernizm aslında akla ve mantığa karşı bir tepkiyi dile getiriyor. Kimilerine göre; doğmalaşan modernizmden kurtulmanın yolu, kimilerine göre de nesnel süreci kavramlara indirgeme, aklın yerini çoğulculuğa bırakması, sistematik olmayan bir dizi yaklaşım bütünü olarak tanımlanan postmodernizm aslında belki de bu yaklaşımların tümünü kabul leniyor. Dahası; bir arada düşünemeyeceğimiz birçok görüş postmodern adı altında bir araya getirilebiliyor. Ancak diğer akımlarda görülen biçimde paket görüş ve manifestolar öne süremiyor. Daha çok eklektik montajcı yapısıyla farklı imajların karıştırılmasına yol açıyor, hatta buna yer yer teşvik bile ediyor denilebilir.

Postmodernizmin dünyadaki ekonomik ve siyasal sistemin ve temel değerlerin iflas ettiği, tükendiği bir süreçte seslendiriliyor olması gözden kaçırılmamalı. Gerçi modernizm, bir çöküş halinin ifadesi olarak tanımlanıyor. Ancak bu çöküşün yerine ikame edilecek olan bir "değişim" mi? Yoksa bir makyaj tazeleme mi? Görünürde değişimden çok, imajlara oturtulmaya çalışılan bir değişiklikten söz edilebilir belki.

T. Jamerson; *"Okuyucuya postmodern kültürün dünya çapında yeni bir askeri ve iktisadi Amerikan hakimiyeti akımının üstyapısal ifadesi olduğunu hatırlatmalıyız. Tarih boyunca olduğu gibi bu kültürün arka yüzü yine kan, ölüm ve dehşettir,"* diyor. Postmodern düşünce tarzı bireylerin haklarına yapılan vurgulara karşın, aydınlanma çağıının amaçları olan özgürlük, eşitlik gibi gelecek tasarımlarına pek sıcak bakmıyor. Eklektik yapısı onu biraz liberal, biraz demokrat, biraz gelenekçi, biraz tutucu vb. gibi derme-çatma bir yapıya oturtuyor daha çok.

Doğrusuyla, yanlışıyla her sistem aklın temellendirdiği bir dü-

zendir. Postmodernizm evrensel bir akli ilke olarak yadsıdığına göre, artık ne sanat dünyasında, ne toplum yaşamında tutarlı, sistemli bir yapı söz konusu olmayacaktır.

Dünyayı güzelleştirmek, ya da gerçeği seslendirmek gibi bir kaygı da taşımıyor postmodernizm. Bazıları toplumsal gerçekliği onarmak için "din"i çare olarak görüyor, bütünleşmelere karşı parçalanmaları savunuyor; "Etik"ın karşısına pragmatizmi, yenilenme yerine nostaljiyi, imgeye karşı simgeyi, kurama karşı kur-guyu, özneye karşı nesneyi oturtan yapısı gereği değişik düzlemlerde değişik görüntüler veren böyle bir mantık, modernizmin tıkanmış, bunalmış bireylerinde geçici bir ferahlama yaratabilir belki, ama İsmail Tunalı'nın deyişyle; *"Bireyin özgürlüğü adına yapıldığı ileri sürülen bu yaklaşımlar aslında bireyin toplumsal yaşam güvencesini ve özgürlüğünü tehlikeye atmaktadır. Bunun sonucunda ekonomik ve sosyal alanda pragmatik değerler öne çıkmakta, erdemin yerini çıkar değerler almakta her kesimde bir değerler yozlaşması ortaya çıkmaktadır."* (Cumhuriyet Gazetesi 11 Temmuz 1992) Postmodernizmin ortaya çıkışının zamanlaması da ilginçtir. Medya çağıyla paralellik taşıması onun varoluş sebeplerinden biridir. Daha doğrusu medya, postmodernizmin merkezindeki dinamiği oluşturur. Çünkü "yükselen değerler", yükselen uydular-antenler aracılığıyla oluşturulmaktadır.

İhab Hassan'ın deyişyle; *"Postmodern kavramını gelecek için açık bırakmaktan başka bir seçeneğimiz yoktur."* Ancak bu kavramı her boyutuyla birlikte "Yeni Dünya Düzeni" ile olan ilişkisini görmemek ve sorgulamamak da yanlış olacaktır.

Çevirinin Zorluğu

Önceden estetik biçimde işlenmiş yapıt çevirmence yeniden estetik bir süzgeçten geçerken, acaba ne kadar yapıtın gerçekliğine uygundur? Çeviride sözcükleri tanımak ve bilmek yeterli olmuyor. Çevrilecek yapıtın sözünü ettiği şeyleri de bilme zorunluluğu vardır. Çevirmen için söz konusu iki dili bilmekten öte, bu dilleri konuşan toplumların kültürlerini de, çevirdiği yazarın kişiliğini ve dünyasını da tanımak gerekiyor.

Çeviri çalışmalarında eskiden beri uygulanan "Sözcük çeviri" ve bunun karşıtı olan "Serbest çeviri" kavramları üzerindeki tartışmalar günümüzde de devam etmektedir. Sözcük sözcüğe çevirinin yetmezliği, tümce ve kuruluş yapılarının birbirinden ayrı olduğu dillerin handikapları olarak çıkar çevirmenin karşısına. Hatta bu durum söz konusu unsurların birbirine az çok benzediği dillerle bile kendisini gösterir. Bir çevirmenin bir tümceye özgün dildeki sözcüklerin anlamlarını aynen aktarmadan, fakat özgün dilde söylenen şeyin kendi dilinde nasıl söylendiğini düşünerek yaptığı "Serbest çeviri"de bazı sorunları içinde taşır. Öyleyse bir çeviride asıl aranması gereken şey, gerek özü, gerekse de biçimiyle özgün yapıtı doğru aktarıp aktarmadığı, yani aslına uygun, aslına sadık bir çeviri olup olmadığıdır. Bu bakımdan *"iyi çeviri, çevirmenin her iki dildeki yetkinliğiyle doğru orantılıdır."*

Çeviri konusunda yetkinliğini hemen herkesin teslim ettiği Ahmet Cemal, yazınsal çeviriden bir yazarın hiçbir yitime uğramaksızın bir başka dilde yansımasını ütopya olarak görür. Bir yazarı yazdığı dilde bile yeniden var etmenin olanaksızlığına dikkat çeker ve ekler: *"Dil yapılarının ayrılığı, iki dilin dünya görüşlerinin ayrı ayrılığı, sözcük açısından aynı anlamı taşıyan iki sözcüğün bile gerçekte*

farklı ama yükleri taşıması vb. nedenler bütünlüğün olduğu gibi ikinci bir dilde de yaratılmasını engeller... Çevirme yazarının dilinin kendi okurlarında uyandırdığının aynıını çevirdiği dilde yaratmaz; bu yanıtı en iyi olasılıkla benzer niteliğini taşıyabilecektir. Çevirmeden hiç yitime uğramaksızın bir çeviri beklenemez. Çünkü o anlatım, o dile özgüdür. Çevirmen kendi dilini olanaklarından yararlanarak en yaklaşıklık sonucu elde edebilir, o kadar."

Çevrilecek yapıt, şiir gibi tümce yapısından bağımsız olarak sözcük bağlantılarına ve çağrışımlarına dayanıyorsa, çevirideki zorluk daha da belirginleşir. Bu zorluğu belirtmek için -kadına yönelik yanlış bir yargıyı beraberinde getirirse de- sık sık dile getirilen "*Çeviri kadına benzer, güzeli bağlı olmaz, bağlusu güzel olmaz*" yargısıdır. C. Caudvell, "*şiir çevirmek cinayettir*," der. Bunu söylerken şiirin çevrilemez bir tür olduğunu savunur. Gerçekten de bir yabancı dildeki şiirin hem müziğini, biçimini, hem de çağrışımlar dünyasını yakalayabilmek ve bundan öte kendi dilindeki karşılıklarını bulabilmek kolay değildir. Kimi çevirmenler bir şiirin ya da bir yapının olduğundan güzel çevrilmesini, çevirmenin yorumu aracılığıyla o yapıya gerçekten taşımadığı anlam yüklerinin eklenmesi ya da anlatımdan yana zenginleştirme konumundan kaynaklandığını belirterek, böyle bir çeviriye karşı çıkarlar ve bunun çevirmenin yetki ve görev alanlarını aşan şeyler olduğunu ifade ederler. Bu anlayışa göre çevirinin işlevi, şiir veya metni ikinci dilde alabildiğince aynı düzeyde üretmektir.

Şiir çevirisinin bir başka zorluğu da, şiirin imgeye dayalı oluşudur. Şairi kendi dilini bile yeniden yaratır. Bir şiirde kullanılan dil konuşulan dilin ötesinde bir dildir. Şiirde sözcükler, sözcük anlamlarını aşan bir yapıda kullanılmışlardır. Kendi dilini bile böyle karmaşık bir özellik gösteren şiirin, başka dile çevrilmesi, düz yazının çevrilmesinden daha zor olacaktır. İşte aynı şiirin farklı çevirmenlerin elinde çok farklı çağrışımlara dönüşmesini nedenini burada aramak gerekir. Çevrilen yazarın ve çevirmenin farklı kül-

türlere ait oluşları, duyuş ve düşünce farklılıkları, birey olarak aynı birer dünya oluşturmaları tüm bu zorlukların nedenini oluşturur. Özgün bir şiirin tam bir aktarımını gerçekleştiren hiçbir çeviri yoktur. Yalın bir düzyazı tümcesi içinde olmasa bile, bir şiir için tam bir örtüşmeden söz edilemez. Bir şiir, söyleyiş bütünlüğünün en yoğun biçimiyle dildir. Bu dil özel, benzersiz bir dönüşüme uğratarak imge oluşturmuştur. Başka bir deyişle onunla eşdeğer tutulamaz.

Evet, kimin sözüydü unuttum; "*Çeviri sevgiliyi peçe üzerinden öpmeye benzer,*" sözüne ekleyecek sözüm yok benim.

Sanatın İşlevselliği

İnsanın anlatımına sanat kadar elverişli bir alan belki yaşamın kendisinde bile yoktur. Sanat okuyucuya ya da izleyiciye, kendi duygularının farkına varmalarını sağlayarak, onlara kendilerine ait şeyleri fısıldar. Başka bir deyişle sanatın temel işlevlerinden biri, insanların yaşamını daha dolu, daha gerçek yapmaktır. "Yaygın bir sanat, yaşamın bütününe canlandırırsaydı, ufak tefek gündelik işler ve zorunluluklar, gerek o andaki özellikleri, gerekse taşıdıkları anlam bakımından zevkli olurlardı. Ele aldığımız her işi bir yazarın yazı yazarken veya bir ressamın resim yaparken duyduğu istekle yapardık," diyor İrwin Edmun. Sanatın bu işlevi, özel durumumuzda yani bilincimizde belli bir değişiklik yaratarak, dış gerçeği değişikliğe uğratmamız için bizi daha yetkin ve güçlü kılmasıdır. Sanat kendine özgü araçlarla insan bilincinde belirli bir değişiklik yaratır. Var olanı, alışılanı ifade ederken algılayamadığımız, farkında olmadığımız, düşünemediğimiz durum ve duruşları da gösterir. Böylece düşünceyi ve düş gücünü ayakta tutma ve giderek bunu zenginleştirme gibi bir işlevi de yüklenir.

Sanat bir gerçeği vurgularken, elbette yargıç yerine geçip adalet dağıtmayacaktır. Ama okuyucunun duygu ve düşüncelerini canlandırıp ayaklandırabilir. M. Heidegger, *"Sanat, unuttuğumuzu anımsatır bize, gerçekte ise ne olduğumuzu," diyor.*

Sanat, insan gereksinimlerini, duygu ve düşüncelerini, insanları yakından ilgilendirecek ve derinden etkileyecek biçimde sunmaktır. Bu yüzden belli bir toplumsal yaşam içindeki düzenin var olmasını, değişmesini ve gelişmesini de içerir. Sanatın işlevi yaşamın değişebilirliğini, güzelleştirebilirliğini duyumsatmaktır.

Sanatçı çağına tanıklık ederken, nesneleşmiş, parçalanmış, ya-

bancılaşıp insanın, insan kimliğine kavuşması için ışık tutmalıdır. Ancak bu sayede insanı ve yaşamı anlamlı kılmak, insan beynini düz mantıktan kurtarma yönünde önemli bir faktör haline gelir. Gelişmemiş sanatsal beğenin, estetiksel yoksunluğunu aşmada, eğitim ve öğretim alanında da sanat küçümsenemez bir işlev görür. Sanat, insanın kendine ve çevresine ilişkin düşünsel ve duygusal yeteneğinin gelişmesine yardımcı olur. Yaşamın anlamına ilişkin soruların yanıtlanmasına, insanların kendini yetkinleştirmelerini sağlamaya önemli katkılar sağlar. İnsana geçmişin, bugünün ve geleceğin öznesi olduğunu anımsatır.

Sanat, insanın duygularını artırır, davranışlarını kabalıktan, bençillikten arındırır. İnsancıl duyguları geliştirir. Ütopyalarını zenginleştirir.

Çağdaş iletişim ve teknolojik gelişim bir yandan sanatı geniş kitlelere ulaştırırken, bir yandan da ticarileştirerek, düzenin düşürülmesine, yozlaştırılmasına çanak tutmaktadır. Sanatçı buna karşı tavrını geliştirirken, bu yolla kirletilmeye çalışılan insanı ve insanısal olanı kollamayı da gündeminden düşürmemelidir. Sanatı bir öğreti olarak algılamak ne kadar yanlış bir yaklaşımsa, onu yaşamdan soyutlamak da o denli yanlıştır.

Yaşamı güzelleştirme çabası olan da, Jean-Luis Joubert'in deyişiyle; *"Sanatçının dünyayı değiştirmek için sözcüklerden, renklerden, notalardan başka bir gücü yoktur."* Zevk vermenin sanatın önemli işlevlerinden biri olduğunu Horatius yüzyıllar öncesinden söylemişti. Bu konu eğitmek, öğretmek dediğimiz diğer işlevleriyle birlikte günümüze kadar tartışıla geldi. Değişik dönemlerde bu işlevlerden biri şu ya da bu şekilde ağır basmış, öne çıkmış veya (çıkarılmış)tır. Örneğin Rönesans düşünürleri, sanatın ahlakçı ve bilge yönünü öne çıkarmışlardır. Buna karşılık on yedinci yüzyılda Dreyden; *"Zevk"* diyor, *"Tek değilse de sanatın başlıca amacıdır."* Longinus bu işlevlere, *"Heyecan"*ı da ekler. Berna Moran *"Zevk ve sanat"* konusunu işlerken *"Bir yapıt için hoşlanma, zevk alma yeterli şart değil, fakat gerekli şarttır"* diye belirtir ve devam eder: *"Bir macera*

romanı okuyarak, eğlenceli vakit geçirmenin verdiği zevk ile Flaubert'ı veya Kafka'yı okuduğumuz zamanki yaşantı arasındaki fark şu: Birincisinde vakit öldürmek için zihni hiçbir dikkat ve çaba gerekmez. İkincisi okuru aktif duruma sokar."

Sanat için "Zevk alma" yeterli olmadığı gibi, salt bilgi aktarım-cılığına, kuru bir didaktizme yönelmiş bir sanat da olumlanamaz. Bunu sanatın arındırıcı ve yüceltici özellikleriyle karıştırmamak gerekir.

"Yapıt, kaynağını yazarın özgürlüğünden almaktadır ve okuyucunun özgürlüğüne yöneltilmiş bir çağdır," diyor Sartre.

Sanatın, edebiyat dallarında dili geliştirme ve zenginleştirme işlevleri de göz ardı edilemez.

Yerelden Evrensele

Evrensellik, insanları birbiriyle ilişkisinin genel anlamda dünya ve varlıkla olan ilişkilerinin çakıştığı bir alandır. Bu alana açılan yollar, yerellikten gelir. Kaynak yapıtın ya da yazarın biçimlendiği, kendi coğrafyasıdır. Yazar, bir coğrafyada yaşayan bir bireydir. Çevresiyle, yaşadıkları, duyduğu ve düşünceleriyle vardır. Doğaldır ki yazdıkları da bu gerçeklikten damıtılandır. Sorun yazılanların sadece o coğrafyaya, o yöreye ait insanların değil, dünyanın herhangi bir yerinde yaşayan insanların duygu ve duyarlılıklarında titreşimler yarabilme sorunudur. Diğer bir deyişle yöresellik de, yerellik de boğulmadan dünyalı olabilmektir.

Günümüz dünyasında kültür, değişik tarihsel ve toplumsal aşamalardan geçmiş kültürleri olduğu kadar, henüz bu aşamaları yaşayamamış halklar ve toplulukların kültürünü de içerir. Bir yandan kültürel evrenselleşme süreçleri yaşanırken, bir yandan da ulusal kültürel gelişme süreçleri yaşanmaktadır. Bu süreci yaşayanların dikkat kesilecekleri nokta, ulusal kültürdeki çağa uymayan, çağın gerisinde kalmış töre ve geleneklerde ortaya çıkmış gerici şoven unsurların ayıklanmasıdır.

Dil olgusu, başlı başına zaten belli bir kültüre bağlı oluşur. Dilin ulusallığı tartışılmaz. Edebiyat bir dil içinde var olduğuna, biçimlendiğine göre öncelikle ulusaldır. Ancak bu ulusallık, evrenselliğe açılan yolu tıkamaz; önemli olan insanı ve dünyayı daha derinden kavrama yetkinliğini göstermektir.

Sanatçılar kendilerini insanlıkça yaratılmış değer ve kültürlerin mirasçıları sayarlar. Tüm dünya halklarının ortaya koyduğu değerler ve birikimler insanlığın ortak malıdır. Bir sanatçı yalnız kendi sanatının değil başka halkların sanatının ustalarını da kendi ustası bilmek durumundadır. Böyle bir açılımı gösteremeyen kül-

tür de durağan olacak, mahalli, yöresel olmanın ötesine geçemeyecektir. Yöresellik dar bir çerçevedir. Oysa kültür de, edebiyat da çerçevelere sığmayan bir bütünselliktir.

Salt folklorla dayalı bir edebiyat, evrensele açılacak bir bütünsellik göstermez. Folklor zenginleştirilip çoğaltılmadan dünyalı olma iddiasını taşıyamaz. Ama verili, kullanılan, yeniden üretilen, zenginleştirilen folklor, sanat ve edebiyat için önemli bir rezervdir. Yerli olan evrensel ölçülerde ifade kazandığında milli olur. Roman, resim, sinema, müzik ve sosyal bilim dili kadar, ekonomik üretim ve girişimcilik aracılığıyla da yerli olanın dönüştürülebilmesi gelişmeyi tanımlar. *"Yerli olan evrenselleşemediğinde, küreselleşemediğinde ise mahalli, yani yerel kalır. Bireysel yaratıcılık olmaksızın, yerelin ne kültürel eserlere, ne de ekonomik üretime dönüşmesi mümkün değildir. Yaratıcılık olmayan bir toplumda, milliyetçilikten geriye, dünden bugüne uzanamayan bir tarih, sanat ve kültür devlet nezdinden, toplumdan korunmaya alınmıştır, resmîleştirilmiştir,"* diyor Nilüfer Göle.

Sanatın ulusal anlamıyla, genel insan anlamı arasındaki ilişki son derece önemlidir. Her kültür belli ölçülerde evrensel nitelikler taşır. İşte sanat yapıtları, kültürlerindeki bu nitelikleri farklı coğrafya ve zamanlara taşınmasında, aktarılmasında önemli ortamlar yaratır. Ancak bunun için ulusal özellikler taşımaları gerekir. Sanat yapıtının kökü kendi topraklarında, dalları ise bütün topraklarda olmalıdır.

Sanat entelektüel bir uğraştır, yararlanma alanına sınırlar çizmez, sınırsız bir düşünce ve kaynak özgürlüğü gerektirir. Her sanatçı kendine özgü anlatım ve tasarım araçlarını kullanır. Yerellikte boğulup kalması ya da evrensel bir nitelik kazanması onun birikimi, yetkinliği ve yaratıcılığıyla ilgilidir.

Sanatı folklorik öğelere indirgeyen, halka inme adına popülarizme düşen anlayışlar, evrensellik bir yana, ulusal kültürü bile zenginleştirme ve geliştirme şansına sahip olamazlar. Kültür mirasına katılacak, katlar sağlayacak bir yapıt, kültür kaynaklarını beleyici niteliklerini iyi kullanmış, yetkin bir biçimde yeniden üretilmiş yapıttır. Sanatın hangi dalında olursa olsun yapıt insanı kucakladığı

ölçüde değer kazanır ve evrenselleşir.

Yerellik, evrenselliğe engel değildir. Yerel olunmadan evrensel olunamaz. Evrensellik de yerelliği yadsımaz. İki bir arada bir bütünleşmedir. İster kültürde, ister demokraside bu bütünleşmeyi sağlayamayan toplumlar çağı hep geriden izleyecek, sorunlarını çözmede zorlanacaktır.

Gelenekten Yararlanma

Belli bir dönemin sanatı tarafından geçmişteki sanatsal kazanımların özümsemesi anlamında kullanılan "gelenek", insanlığın kültür tarihindeki çeşitli aşamalar arasında "miras" bağları oluşurur. Gelenek ve yenilik sanat ve edebiyatın önemli gelişme ilkele-ridir. Gerçekliğin temel yanları olan bu kavramlar "kültür mirası"na yaratıcı eleştirici bir yaklaşımı da dile getirir.

"Bugün dünle beslenerek yarına varır" diyor Berthold Brecht. Bu "besin" in hazmedilebilmesi köklü bir tarih bilinci gerektirir. Bu bilinç sadece geçmişin köklerini bilmek değil, köklerin yaşanılan süreçte de dal-budak saldıgının farkında olmaktır. Gelenekten geleceğe giden yol, geçmişe körü körüne bağlılıktan değil, ona duyarlı olmaktan geçer. "Kültür mirası"nın tümünden reddedilmesi ne kadar yanlış bir tutumsa, "miras" ın olduğu gibi benimsenmesi ve kutsanması da o derece yanlıştır.

Maddeci dünya görüşüne göre, bir çağın sanatını gerçek bir çerçeve içinde görebilmek için her şeyden önce o çağın toplumsal koşullarını, sınıf çelişkilerini ve çatışmalarını, bunların sonucu olan dinsel, düşünsel ve siyasal yapılanmaları incelememiz gerekir. Ancak bu sayede kültür mirasını oluşturan eserlerin, düşünce ve eylemlerin günümüz gerçekliğinde de geçerli (ve etkili) olup olmadıklarını kavrayabiliriz. Eserlerin şimdiki zamanda hala etkili olabilmeleri, tarafımızdan korunabilmeleri için bir kıstas oluştursa da eski birikimlerin tümünün sürekli olarak gözden geçirilmesi ve yeninin talepleri açısından yeniden değerlendirilmesi yine de bir zorunluluktur. Çünkü her çağın bir öncekine göre daha üst bir düzeyde bir bilinci olacaktır. Buna bağlı olarak sanatçı, duygu, taşarım, anlatım yönünden yaşadığı dönem güncelini ve gerçeğini kucaklamak durumundadır.

Hiçbir sanatçı yaşadığı dönemdeki insanlara ve sonrakilere iletmek istediğini tek başına veremez. O kendisinden önceki yapıtlardan beslenir. Geçmişle bir uyum içindedir, bu uyum, geçmişteki değerlerin tümünün kabullenilmesi, benimsenmesi anlamına gelmez. Yaşanan sürecin gerçekliğini kucaklayamayan, aksine, ona ayak bağı olan şeyler ayıklanmalıdır. Bu salt sanat ve edebiyatta değil, sosyal yaşamda da geçerlidir. Bir eserin hiçbir yenilik getirmeksizin eski eserlerle benzerlik göstermesi ve onun dışına taşamaması, "besin" in iyice hazmedilememesi, eritememesi anlamına gelir ki, bu da bünyede ağrı ve sancıya dönüşecektir.

Sanatçı kendisine bırakılan mirası yeniden ele almalı, yeni anlatım olanakları ve sanat yöntemleriyle daha ileriye ulaştırmaya çalışmalıdır. Geçmiş dönemlerden kalan "miras" ın bir bölümü gözden geçirilerek çağdaşlaştırılır, güncelleştirilir ve korunur, bir bölümü de eklenerek dışlanır. "Gelenek" şimdinin talepleri göz ardı edilerek, tümünden olduğu gibi kutsandığında, ilerici kılıklara bürünmüş tutucu bir "gelenekçilik" anlayışına götürür sanatçıyı. Böyle bir anlayış da gelenekteki ulusal ve evrensel diyalektik özelliklerin ayrılmaz bir birlik ve bütünlük oluşturduğunu göremez.

Gelenekten yararlanmayı seçip ayıklama, giderek yeniden üretme ve yaratma olarak kavrayan sanatçı "gelenek" in gerçek mirasçısı olur ancak. *"Geçmişin ilerici yönelişleri, ideolojik eleştiri süzgecinden geçirilmeden yeni kuşaklara aktarılırsa, çok yönlü yanılırlara yol açabilir. Eskinin bittiğini ve yeninin oluşmaya başladığını anlamak ve ifade etmek ancak diyalektik yöntemle mümkündür."* (Sargut Sölçün, Tarih Bilinci ve Edebiyat Bilimi, Dayanışma Yay. 1982). Bu yöntem aynı zamanda sanatçıya geleneğin günceli kucaklayacak biçimde gerici, şoven ve mistik unsurlarından ayıklanmasını, bir çağdaş bileşim içinde işlerlik kazandırmasını da sağlayacaktır. Yine bu sayede, gerçeği geçmişte arayan, geçmişi özleyen ve öven "gelenekçilik" verili olan "gelenek" le karıştırılmayacaktır. İnsanlığın tarihi, gelişme ve değişimin de tarihidir. Sanatsal yaratım sorunu, çoğaltma, benzerini yapma, eskiyi onarma değil, özdeş ve özgün olanı yaratabilme sorunudur. Sanatın işlevi bir anlamda yabancı-

laşmaya, bozulma ve çöküntülere karşı, yeni etik değerler oluşturmak, yaşamı kutsamaktır. Geleneği dar bir çerçeve içerisinde algılamak yerine, eleştirel bir yaklaşımla ayıklamayı ve hesaplaşmayı gelenekten yararlanmanın ön koşulu sayacak bir tarih bilincine varmak gerekir. Yoksa sanatçı "mirasyedi" konumundan kurtulamaz.

Kendi kültürel mirasıyla beslenen sanatçı insanlığın ortak mirasından yararlanmaya çalışacaktır. Çünkü, sanatçı yalnızca kendinden olanla yetinmez, her toplumun geleneği sayısız etkileşimlerle oluşur. Bir düşüncenin ya da bir yapının verimli olup olmadığı, everensel bir değer taşıyıp taşımadığına bağlıdır. Gelenekten yararlanma, dünü bugüne ve yarına bağlamak için köprü olarak kullanılan bir araçtır ve her araç gibi kullanmaya bağlıdır.

Bilmek Sorumluluktur

TDK sözlüğü "aydın"ın tanımını "öğrenimi, bilgisi ve görgüsü olan kimse" diye belirtiyor. Ancak böyle bir tanım yetersizdir. Zaten değişik toplum kesimlerinin değer ölçülerine uygun bir "aydın" tanımını saptamak oldukça güçtür. Böyle olmakla birlikte "aydın" için ortak bir takım nitelikler saptamak mümkündür.

Aydın bilincine ermiş, okuyan, araştıran, kafa yoran, günün olaylarına ve geçmişe geniş bir perspektiften bakabilen, gelecek için yeni insansal değerler üreten ve doğrularını hayata geçirebilme sorumluluğu taşıyan kimlik, "aydın" kavramı için ortak bir payda oluşturabilir belki. Böyle bir yaklaşımda salt zihinsel etkinlik göstermek, bir diploma veya kariyer sahibi olmak elbette aydın kimliği için yeterli değildir. Sorun iyiyi kötüden, doğruyu eğriden ayırt edebilme ve bunu hayatın her alanına sürme titizliği ve sorumluluğu gösterme sorunudur.

Herkes gibi "aydın" için de "iyi" ya da "doğru" mutlak birer kavram değildir. Değişme ve gelişme en çok onun için geçerlidir. Ancak onu toplumun genelinden ayıran asıl özellik inandığı doğruyu söyleme, söyleyebilme "etik"idir. Kitlelerin suskunluğa itildiği dönemlerde bile sesini yükseltebilme sorumluluğudur. Böyle bir sorumluluk "aydın"a bir işbölümü gereği verilmiş değildir. O bildiklerinden dolayı kendini diğer insanlara karşı sorumlu hisseden, kendini sorumlu gördüğü insanlarca anlaşılamama pahasına, doğrularına söylemekten geri durmayan ve bu doğruları hayata geçirebilmek için mücadele eden bir kimliktir.

"Okumuşluk, kültürlü kişi olmak, kültür değerlerini üretmek gibi nitelikler aydın kavramını tam kuramazlar, bunlara bir de toplumu aklın ışıyla aydınlatmak yolunda 'eleştiri' görevini üstlenmeyi eklemek gerekir. Bu 'eleştiri' geleceği biçimlendirmede aydınlara hem bir görev, hem de bir sorumluluk yüklemektedir" diyor Macit Gökürk.

Üstün bilgi ve yetenek sahibi olduğu halde, çağın ve insanın sorunlarından kaçan sorumsuz bir yapıya karşılık gerçek aydın, yeryüzünde işlenen her kötülük, ona dokunuyormuşçasına bir evrensel sorumluluk duygusuyla davranan, kendi iyilik ve doğruluğunun her şeyden önce insanlığın iyilik ve doğruluğuna bağlı bulunduğu bilincine ermiş olandır. Böyle geniş bir perspektif, aydının birey oluşu, bireyin gelişmesinin de toplumsal bağlar içinde var olmasıyla ilintilidir.

Aydınlar bir sınıf oluşturmazlar, toplumsal bir kesim olarak; bilim, sanat, eğitim, sağlık gibi alanlarda yoğunlaşmışlardır. Ancak sistem içinde edindikleri yerler, buna bağlı olarak yaşam koşulları değişkenlikler gösterir. Bu gerçeklik onların dünya görüşlerine ve tavırlarına da yansır. Ancak aydını ille de bir kampın insanı olarak düşünmemek gerekir. Ona daha geniş bir perspektif gerekir.

Renan'ın deyişiyle; *"Aydın kişi ne kendi diline aittir, ne de ırkına. O, özgür ve etik sahibi olduğu için yalnız kendisine aittir."* Bu kendine aitlik, aydının içsel özgürlüğü anlamındadır ve onun toplumsallığına ayakbağı oluşturmaz, halkla kucaklaşmasını engellemez. Gramsci; *"Aydın, balkın tutkularını anlamazsa, onunla arasında duygusal bir bağ kuramazsa, halkla arasında bir mesafe olursa aydın değildir. Böyle bir bağ olmayınca aydınlarla halk arasındaki ilişkiler, bürokratik, katı ilişkiler olacaktır. Böylece aydınlar bir 'kast' kuracaklar ve halktan kopacaklardır,"* diyor. Böyle bir "kast" ve kopuş, tarih boyunca kendini hep duyumsatmıştır. Bilginler ve sanatçıların bir bölümü; *"Ülkemiz yanlış yaparsa da, bunun doğru olduğunu düşünmemiz gerekir,"* diyen W. Barres, açık seçik yanıltan yana tavır takınmışlar, bununla da kalmayıp kendi ülkeleriyle ilgili düşünce ve söz özgürlüğü taşıyanları, "Ulusal Hain" saymaktan geri durmamışlardır. Emre Kongar da bu konuda açık yüreklilikle, *"(...) ülkemizde 'hain' olmak istemiyorsak, evrensel ölçülere göre aydın olmaktan vazgeçmemiz gerekir,"* diyor. Belki Nurullah Ataç da "Aydınımız yok" derken böyle bir trajediyi kastediyordu.

Evet, aydın olmanın önkoşulu bilmektir. Bilmek de sorumluluktur.

Ticarileşen Sanat ve Kendini Sunuş

Görüldüğü gibi bugün artık sanat, bir zamanlar olduğu gibi ne bir meydan okuma, ne bir illüzyon sunma, ne bir başkaldırı, ne bir serüven, ne de bir yanılsama yaratma misyonu ile yükümlüdür. Ne yazık ki; tek değer ölçüsünün para olduğu devasa boyutlardaki eğlence ve gösteri sanayisinin pazarlanan bir tüketim nesnesinden başka bir şey değildir artık.

Toplumsal bir olgu olan sanat, toplumsala ait düş ve arzuları, biçimlendirir, estetize eder ve sunar. Yani sanat kolektif bir tutumdur. Kolektife ait olanı iyi'den, güzel'den, doğru'dan yana değiştirir ve dönüştürür... Sanat aynı zamanda bir muhalefet, bir başkaldırı, bir meydan okuma biçimidir...

Sanat, insan gereksinimlerini, duygu ve düşüncelerini, insanları yakından ilgilendirecek ve derinden etkileyecek biçimde sunmaktır. Bu yüzden belli bir toplumsal yaşam içindeki düzenin var olmasını, değişmesini ve gelişmesini de içerir. Sanatın işlevi de yaşamın değişebilirliğini, güzelleştirebilirliğini duyumsatmaktır.

Hayat ve bu hayat içinde yer alan toplumsal bireyin evrensel olarak gelişmesi, yetkinleşmesi, sanatçının düşünen, yargılayan ve eyleyen olarak konumlanışına bağlıdır. Sanat, düşünmeyen insanların değil, soruşturan ve sorgulayan, yarınını arayan insanların elinde biçimlenir.

Çağdaş iletişim ve teknolojik gelişim bir yandan sanatı geniş kitlelere ulaştırırken, bir yandan da ticarileştirerek, düzeyin düşürülmesine, yozlaştırılmasına çanak tutmaktadır. Sanatçı buna karşı tavrını geliştirirken, bu yolla kirletilmeye çalışılan insanı ve insanısal olanı kollamayı da gündeminden düşürmemelidir.

Bugün sanatın varoluş koşullarının buharlaşıp yok olduğu ülkelerdeki sanatın yok oluşunu Jean Baudrillard şöyle ifade ediyor, *Kötülüğün Şeffaflığı* adlı kitabında: *‘Macera olarak sanat; şeylerin daha üstün bir oyunun kuralına boyun eğdiği gerçekliğe karşıt ‘bir başka sahne’ kuran sanat, bir tuvalin üstündeki çizgi ve renkler gibi, varlıkların anlamlarını yitirip, kendi varlık nedenlerini aşarak bir baştan çıkarma süreci içinde (kendi yok oluşlarının biçimi bile olsa) ideal biçimlerine ulaşabildikleri aşkın bir figür olarak sanat yok oldu. Ne temel kural, ne yargı, ne de zevk ölçütü var. Günümüz estetik alanında kendi kullarını tanıyan tanrı kalmadı artık.’*

Evet bugün artık sanatçı yaratıcılığı, sanat yapısından daha çok “kendini sunuş” biçiminin orijinallliği için harcanır hale gelmiştir. Yani sanatçı ürettiklerinden çok, kendisiyle, kendisini üretmesiyle var olabiliyor. Birer ticari nesne halinde sunulmak durumuna düşmüş ya da düşürülmüştür. Sanatçı ve sanat yapısı ticari piyasanın maddi kurallarını keşfetmiştir artık. Ticari nesneden hiçbir farkı kalmamıştır.

İnsanı koyunlaştırıp toplumu 'sürü'leştiren anlayışların önüne geçilmesinde çağdaş bireye düşen büyük görevler vardır. Gerektiğinde bedelini ödeyerek ”sürü”den ayrılabilir, tarihsel olarak da onurlu ve erdemli bir davranıştır. Ancak bu farklılaşma kimi handikaplar da taşıyabilir. Çünkü ayrı ve farklı olabilmeyi göze alabilmek başka, imtiyazlı koyun konumuna gelmeyi düşünmek ya da çobanlığa soyunmak başka şeydir.

Ama bütün bunlara rağmen sanat, yaşamın bu durumu karşısında düş gücünü ve düşünceyi hep ayakta tutmuştur. Duygudaşığımız, sevgimiz, öfkemiz... Sanat bu noktada insana, insani olana en yakın duruşu göstermiştir her zaman ama açıktır ki kısa vadede sanat bir başına her şeyin üstesinden gelemesiz... İnsan ve sanat ütopyasız olamaz. Gerçek düşsüz, düş gerçeksiz olamaz. Düşlerle beslenemeyen insan, bu dünyaya teslim olmuş demektir.

Sanatsal imge, insanın doğayla, toplumla ve kendisiyle ilişki-

sinin somut, özel, tikel görünüşlerinin doluluğu içinde, estetiksel olanın zihinsel biçimi olduğuna göre; sanat, kurulu düzenlere yerleşmiş, düşünmeyen ve düşünmemeyi öneren insanların değil, yarını arayan insanların elinde biçimlenecektir.

Bütün bunlara karşı durmak yine sanatın boynuna borçtur.. Zaten sanatın bir işlevi de bu değil midir?

Halk Yardakçılığının Adı: Popülizm

En başta söylemenin bir sakıncası yok sanırım. İster siyasette ister sanatta... Yaşamın hangi alanında olursa olsun popülizm; üzerinde yaşanan değerlere karşı içten bir sabote hareketidir, o değerleri çözücü ve ziyan edicidir.

Sorunların çözümünde daralma gösteren modern yaşam insanı, bu daralmanın hem objesi hem nesnesi olarak son tahlilde "kendine" tanıklık etmektedir. Maruz kaldığı kuşatmanın mağduru olduğu gibi, sebebi de olmanın açmazı içerisinde aslında. Bu ironik hal ona, içinde bulunduğu durumdan çıkma zorluğu yaşatmaktadır. Buna insanın kendine rağmen kendiyle bir savaşı da diyebiliriz.

İnsanların çoğu, popülizmin bir sosyal hastalık olduğunu göremezler. Hele bizim gibi, popülizmin şark usulü adı olan halk yardakçılığının bir kültür olarak yerleşik olduğu toplumlarda, vatandaşın neyin popülizm olduğunu görmesi çok daha zordur. Vatandaşın kendi tercihlerimizin cezasını çektiğimizi anlamasına ve gidişatı değiştirecek önlemlere destek vermesine en büyük engel de yine popülizmin kendisidir.

Popülizm, yüzyıl öncesinde ortaya çıkan bir akım olmasına karşın sanatta ve politikada yıllarca etkinliğini sürdürmüş bir kavram. Türkçe'deki karşılığı sözlüklerde "Halkçılık" gibi masumane bir anlamı olan popülizm, "halk" kavramını donmuş bir kavram olarak anlamak ya da salt bugünkü halk gerçeğine yaslanmak gibi zaafı bünyesinde barındırdı her zaman. Böyle bir konum toplumun yarınlarına ışık tutucu nitelikte olamaz.

Halk, yani büyük çoğunluk alışlagelmiş bir yapı içinde yeterince eğitilmemiş olabilir. Alışılmışlıktan sıyrılarak yaşamı zengin-

leştiren, yeni duyarlılıklar, beğeniler, bakış açıları getiren gerçek sanat, işin ilk basamağında halkın bir bölümü oylamasa, anlamasa da, yarının daha yetişmiş, daha gelişkin halkının dünyasına giren sanattır. Bunu, sanatsal yaratıcı çalışmayı ve sanatın anlam dolu özümleğini yalnızca belirli bir azınlığın (ya da kesimin) yeteneğinden sayan "seçkincilik"le karıştırmamak gerek.

Popülizm, halkın çıkarlarını savunan bir akım olarak tanıtır kendisini ve ilginç hareket yeteneğine ve gelişimini milliyetçi fikirlerle birlikte göstermiştir. Totaliter eğilim ve rejimler tarih boyunca hep popülist söylemler kullanılarak gelişti. Halkın iyi ve güzel yönlerini öne çıkarıp edebiyatın temeli haline getiren, yanlışını ve eksiğini ise hasıraltı eden bu anlayış ister sağ, ister sol jargon kullansın, sonuçta yaptığı halk dalkavukluğudur.

Toplumcu sanat' adına işi öğreti çıkırtkanlığına dökenlerin ortaya koydukları şeyler, tatsız-tuzsuz birer propaganda olmanın ötesine geçemiyorsa bunun nedeni biraz da o düşünceleri içlerine sindirerek bir yaşama biçimi haline getirememiş olmalarıdır. "Toplumcu sanat' demek, halkın yalnızca açlığından, yoksulluğundan, geriliğinden söz etmek değildir. Hele bazı ideolojilerin çıkırtkanlığını yapmak, sanatı bataklığa sürüklemektir. Amaç olsa da halk denizinde yitirilmiş bireysel bilinçleri, estetik değerleri öne çıkarmak, beslemek, ileri bir beğeni düzeyi yaratmak olmalıdır. "Politikada olsun, sanat alanında olsun, halkın hemen hoşuna gitmek noktasında değil, onu sevmek, ona tepeden bakmaksızın kendi içinden ışık tutmak, onu yüceltme noktasından yola çıkmak, halkı sevmenin de saymanın da en olumlu yoludur. Ve bu yol halkın içine girmeye, onunla kaynaşmaya da engel değildir," der M. Salihoğlu.

Sanatın halk kitlelerinin varlığı bilinciyle ilintisini dile getiren, 'Halka bağlılık' ya da 'Halka yakınlık' kategorilerini popülizmle karıştırmamak gerekir. Burada söz konusu olan, 'yakınlık' o yapının estetik ve zihinsel kapsamına hiç çaba göstermeksizin girmek, ko-

layından veya hemencecik anlaşılabilir olmak değildir. Okuyucu da bu konuda bir çaba gösterme durumunda olmalıdır. Bu çaba içinde olanlar zaten popülist eğilimlere yüz vermezler. Çünkü o temiz duygularını sömüren, sırt sıvazlayan, alkış toplamak için her türlü dalkavukluğa başvuran, ama aslında halkı bir yığın olarak gören, ustaca manevralarla kıvırtıp halkın ardına saklananı çok iyi tanırırlar.

Popülizmin halkçılık adına, halkı ancak "seçkin"lerin yönetebileceğini, tarihe de bu seçkinlerin yön verdiklerini ileri sürer, halkı "yığın" ve "sürü" olarak görür. Popülizmin gerçek halkçılıkla uzak-yakın bir ilişkisi yoktur. Halkçılığın özgün anlamı popülizmle bağdaşmaz.

İnsanın Kendine Yabancılaşması

Düzenin kişilik üzerindeki etkileri arasında "yabancılaşma" önemli bir yer tutar. İnsanın çevresinden, işinden, emeğinden ya da kimliğinden uzaklaşma ve ayrılma duygusuyla başlayan yabancılaşma en dar anlamıyla, ekonomik, siyasal ve kültürel koşulların etkisi altında kalarak kendi benliğini yitiren, insanlığın elde ettiği başarıların bile kendisine karşı dönmesi yüzünden köleliğe düşen insanın durumunu ifade eder.

Farklı anlamlarda kullanılsa da yabancılaşma kavramının çağrışım alanları, güçsüzlük, anlamsızlık, kuralsızlık, yerleşik değerlerden kopma, kendi gerçeğini kavrayamaması gibi bir hayli geniştir. Maddeci dünya görüşüne göre, insan insanı sömürmeye başlayarak kendi kendisine yabancılaşmıştır. Tarih yapan insan, yaptığı tarihin altında ezilerek, kendine yabancılaşmışlığı ve nihayet bir ürün meydana getirdikten sonra kendi ürününe tapma-ya başlayarak kendi kendisine yabancılaştı. Marks, elde etme ve tüketme sürecinde paranın yabancılaştırıcı etkisini şu sözlerle dile getirir: *"Para gerçekte insanca ve doğal olan güçleri kötülüğe, kötülüğü erdeme, köleyi efendiye, efendiyi köleye, bilgisizliği akıllılığa, akıllılığı bilgisizliğe dönüştürür. Oysa insanı insan olarak dünya ile ilişkisinde de insanca olarak düşünün. O zaman sevgiye karşı sevgi, güvene karşı güven vb. gibi bulacaksınız."*

Yabancılaşma, kaynağını klasik sömürgecilikten alan ve çağımıza kadar uzanan bir olgu. Bir başka deyişle yabancılaşma bağımlılığın başlıca ideolojik ve kültürel yansımasıdır. Bireyin ya da toplumun kendisini bir başkasının veya bir yabancıнын gözıyla görmesi onun değer yargılarına göre tanıma veya algılamasıdır. Bu tanım bağımlılık ilişkisinde taraf olan öğelere uygulandığında ya-

bancılaşma az gelişmiş bir toplumun bireylerinin kendilerini gelişmiş bir toplumun bireyelerine göre yargılaması ya da o topluluklar nasıl görülüyorsa kendisini öyle kavramasıdır. Böylece yabancılaşan birey ya da topluluk kendisini bir yabancı kültüre benzeme yolunda güdülenerek o toplumun (ve kültürün) ilişki biçimlerini, tutum ve davranış kalıplarını giderek ana ideolojilerini benimseme, ona özenme çabası içerisine girer.

Erich Fromm: *"Yabancılaşan kişi kendisini kendi dünyasının merkezi, kendi eylemlerinin yaratıcısı olarak görmez. Eylemleri ve eylemlerinin yarattığı sonuçlar onun efendisi olmuştur... İnsanın işi ile tükettiği şeylerle, devletle, başkalarıyla ve kendisiyle olan ilişkilerinde kendini gösteren bu olgu etkilerini altarak bir salgına dönüştürür,"* diyor. Gerçekten de bu salgın hemen tüm toplumlarda bütün sınıf ve katmanlar için geçerli hale gelmiştir. İnsanın anlamını ve işlevini kavrayamadığı bir ortamda yaşıyor olması, onu her gün biraz daha ezip silmekle kalmıyor, toplumsal ilişkileri g anlaşılır bir duruma da brndryor. Yabancılaşma olgusunun üstüne egemenlerin tek tip insan yaratma girişimlerini de eklediğimizde; ağıımız insanı düşünmeyen, duymayan, sevmeyen bir robota dönüşüyor.

Kültür ve sanatın yozlaşmasının temeli de yabancılaşma olgusunda yatmaktadır. Hümanist bir insan imgesinin ortadan kalkmasına neden olan bu olgu, insansal içeriğın çarpıtılmasına ve bu içeriğın birbirinden kopuk ilişkiler, olaylar içinde verilmesine yol açar. Bu anlamda: *"Birçok sanatçı yabancılaşmış dünyaya ilişkin grişleri (genellikle gerçek dışı-fantastik yoldan) verişiyle bu yabancılaşmış dünyanın insanı olmayışına, insanlığın insanlıktan çıkarılmasına ilişkin bir eleştiri getirdiklerine inanırlar, oysa yaptıkları şey nesnel işlevi bu niyetlerini gerçekleştiremez. Toplumsal görünüşleri en sonunda yabancılaşmış olarak veren ya da eleştirel düşünsel öğretiler ile sanatsal laşlar, aslında yabancılaşmanın temelinde yatan toplumsal karşıtlıkların üstünü rttke bu yabancılaşma biçimini leme yoluyla silkeleyip atmaya, insanla ilişkilerinin toplumsal belirlenimini yer yer çıkarmaya bağıdır,"* der Aziz alışlar.

İnsanın kendi insansal varlığına kavuşabilmesi için yabancılaşmanın nesnel koşullarının ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Yabancılaşmanın ortadan kaldırılması için girişilen çabalar gerçek bir insancılığın yerleştirilmesi çabalarıyla aynı anlama gelir. Böyle bir ortamın yaratılabilmesinde sanata, edebiyata da önemli görevler düşmektedir. Sanatsal imge, insanın bu parçalanmışlığı karşısındaki tavrını, onun dünyayı bir bütün olarak algılama ve kavramasına yardımcı olma biçiminde kullanılmalıdır.

Çünkü sanatın bir işlevi de nesneleştirilmiş böyle bir bireyin gerçek yüzüne dönmesine, özneleşmesine katkı sağlamaktır.

“Uyumsuzluk”

Yazmak, yaratmak sürecinde göz ardı edilmeyecek tek şey insandır. Gerçeğin yansıtılabilmesi için yazarın elinin sürekli olarak kitlelerin nabzında durması, antenlerinin, duyargalarının yaşamdaki koku ve renkleri duyması, görmesi gerekir. İnsanın, insanlığın sesi olabilmenin temel koşulu budur. Yazar ancak bu sayede her türlü insani durumun tanığı olabilir.

Solohov, *"Ben yazdığı sırada yazarın damarlarındaki kanın kaynamasını istiyorum. Kahramanlarıyla gülmesini, onlarla ağlamasını istiyorum,"* diyor. Sanat tarihsel süreci içinde pek çok anlayış ve kurgularla beslenerek bugüne geldi. Günümüz sanatçısının önünde, aslında özne olan ama yabancılaşarak nesneyle yer değiştiren, kendini özne sanan nesneleşmiş insanın gerek kimliğine kavuşturulması gibi bir görevi de durmaktadır. Çünkü sanatçı, yaşanan gerçekliğin değişebilirliğine inanan ve bunu estetize edilmiş "yapıt"ına yedirebilme çabası içinde olandır.

Toplumun ve yaşamın nabız atışlarını her an duyumsayan sanatçı, bir birey olarak da kendi varlığının gerçekliği üzerinde kafa yormakta kendi "ben"iyle de cebelleşmektedir. Bu süreçte kendi iç dünyasındaki gelgitler, çevresindeki olup bitene karşı taşıdığı özel duyarlılık, yaratıcılığın verdiği sıkıntı ve benzeri sorunlar onu bir "yalnız"lığa itmekte, toplumdan ve sistemden sürgün olmuş bir "uyumsuz" görüntüsüne çekmektedir.

Sanatçı, nesnel gerçekliğinin bilincinde ve yüreğinde eriterek imgeler halinde yansıtır. Bu yansıtma herhangi bir olağanüstü gücün etkisiyle olmadığı gibi, birtakım bilirsiz duygu ve düşünceler ürünü de değildir kuşkusuz. Yaşamın her karesindeki acıyı ya da sevinci kendindeymiş gibi duyumsar, bu süreç boyunca çevresinde yeterince "duygudaş" birilerini bulamayışı yalnızlığını gide-

rek pekiştirir.

Sanatçı birey olarak toplum ve sistem tarafından dayatılmak istenen değer yargılarını kabullenmek istediği için tavır alır ve "aykırı" bir konuma düşer. Bu tavır alış onu "uyumsuz" hatta bazen "deli" suçlamalarıyla karşı karşıla getirir. Bu yakıştırmalar bir bakıma yazarın zenginliğini ve ufkunun genişliğini işaret eder. Yabancılaşma olgusuna karşı direnmenin yolu belki de adı geçen "deli" gömleğine talip olmaktan geçer. Asıl tehlike onun uyum sığışması ya da böyle bir çabanın içine girmesidir. Çocuklukla bir değer olarak kabul edilen "kendiyile barışık olma" hali bir sanatçı kimliği için her zaman olumlu, verimli bir hal değildir. Onun sistemle, toplumla hatta kendiyile bile "uyumsuz"luğu yaratımlarına, imgelerine yansırken verili hale dönüşebilir.

Gündemde olan salt sanatçının yalnızlığı ve uyumsuzluğu değildir elbet. Madalyonun öbür yüzünde toplumun sanatçı karşısındaki yalnızlığı durmaktadır. Sanatı izlemeyen, anlamaya çaba gösteremeyen toplumun yalnızlığı... Toplumun içinde bir sanat yapıtı, onu yaratan sanatçının coşkusu ve heyecanı izlenmiyor, okunmuyor ve özümselemiyorsa böyle bir yalnızlık sanatçının yalnızlığı gibi bir yarar sağlamayacaktır. Toplumun içinde her birey yalnızdır. Belki birçok insan bu yalnızlığın farkında bile değildir. Birçok insan da bu yalnızlığını fark ettiği, anladığı halde yalnız değilmiş "gibi" yapmakta yol kesmektedir. Psikanalizm; hemen hemen her insanda az çok bazı "delilik" potansiyelinin olduğunu, ancak bunu çevre yasa ve geleneklerin baskısı karşısında örtülmüş ve bu duygularını fazla bastırmayıp, saklamayıp yatmaktadır.

"Yalnız"lığını, "deli"liğini bir olumsuzluk gibi görerek, toplum ve sisteme entegre olmuş bir sanatçının duyarlılık ve yaratıcılığında bir körelme olacaktır. Sanatçı bu özelliklerini sevmeli, bu alanlara çözüm getirmek gibi bir çabanın içinde olmalı, ama bu çabanın içinde yok olmamalı, erimemelidir. Burada söz konusu olan, sırça köşklerinde "yalnızlığı" mutlaklaştırıp onu bir paye gibi kullanan ondan zevkler çıkarmaya çalışan köşk sakinleri değil elbette. Böylesi bencillik dozu abartırmış, bayraklaştırılan ve neredeyse

"ilke"ye dönüştürülmüş bir "yalnızlık"tır.

Oysa sanatçı yapıtını yalnızlık sürecinde ortaya çıkarsa da "yalnızlık" ve "uyumsuzluk" olgularını ortadan kaldırma çabasını da gündeminden düşürmez. Üstelik insanı sevmenin onunla bütünleşme anlamına geldiğini en iyi o bilir ve yapıtlarında bu bütünleşmenin imgesini yakalamaya ve sunmaya çalışır.

Sanatçı, davranışlarını ve zihinsel etkinliğini çeşitli yollarla kontrol altına almaya çalışan sisteme ve toplumsal yaptırımlara karşı uzlaşmayı reddeden tavrını sürdürmek zorundadır. Bunun da yolu "yalnızlık" cehenneminden ve "deli gömleği"ne talip olmaktan geçer.

Yoz Kùltür Kuşatması

“En bedbabt millet, kaleleri ayakta iken kùltürü ve sanatı harabe olan millettir,” der Sokrates.

Ciddi ”değer” kayıplarının yaşandığı “etik” kavramının anlamını yitirdiği bu sistemde tüketim kùltürleri kendine geniş bir yaşam alanı buluyor ne yazık ki... Günümüzdeki hâkim anlayış, kendi kokuşmuşluğunu sürdürmek için ya değerleri tümenden yok ediyor ya da “değer”lerin taşıdığı anlamın içini boşaltıyor.

Türkiye’de her tür kùltürün belli rant grupları eliyle bir etkisizleştirme sürecine çekilmek istenmesi sistemin ruhuna ve mantalitesine ters bir olgu değil elbet. Bir bilgi toplumundan, bilinç düzeyinden söz etmek olanağı yoktur ne yazık ki manipüle edilmiş bir bilgi ve beğeni toplumunda yaşıyoruz. Toplumun ve bireylerin hızla kendine yabancılaşması insana hüzün veriyor.

Kùltürün kelime ve kavram olarak değilse bile anlam ve muhteva bakımından insanlığın tarihi kadar eski olduğuna kuşku yoktur sanırım. Hangi kùltür tanımını esas alırsak alalım, ulaşacağımız sonuç şudur ki; her toplum kolektif aklın esiri olan bir dünya görüşünün, toplumsal hafızasının kabulleriyle pekiştirilmiş bir ahlakın ve hukukun, sanat ürünlerinin, uzun bir geçmişi yansıtan folklorun şekillendirdiği bir hayatı yaşar. Bu hayat ise kùltürün kendisidir.

Hayat istikametsiz ve menzilsiz kalınca; kimi değerlerin içi boşalır, toplum hafızasını kaybeder ve geleceği yaratmanın anahtarı olmaktan çıkar. Hafızasız, ütopyasız, üretimsiz toplumlar artık kolay elde edilebilen, tüketilmesi için birikim ve bilgi gerektirmeyen, kullanılıp hemen atılabilen, geçmişten beslenmeyen ve gelecek kaygısı taşımayan günlük ve geçici bir hayata bağlanır ki,

gelenen bu noktada kültürün adı artık “Popüler Kültür”dür.

Bu adlandırma iki sıcak ve karşı çıkılmaz sözcükten oluşmuşsa da; büründüğü ve görüldüğü o masum anlamın çok ötesinde, aslında koyun postuna bürünmüş kurt misali tehlikeli ve sinsî bir kavramdır. Bu kavramın seslendirdiği yerde artık değerler ucuzlaşmış, hayat sıradanlaşmış, toplum derinliğini yitirmiş, bireyler ruhsuz, ütopyasız kalmış ve kendi benliğine yabancılaşmıştır. Her şeyin para ve metaya dönüştüğü, insanın gelip geçici, uçucu zevklerin telaşıyla daldan dala seğirttiği bir anlamdır bu kültür... Her şey size rağmen oluşur, birileri sizin adınıza size uygun alanı oluşturmuştur, size düşen bunu hiçbir ayıklama ve eleştiriye tabi tutmadan kabullenmektir.

Fransız filozof Alain, “Arslanın vücudu yediği diğer hayvanların vücudundan meydana gelir, ama arslan her zaman kendisidir,” der. Arslan sabahleyin bir tavşan yediği zaman kulakları uzamıyor, öğleden sonra bir geyik yediği zaman boynuzları çıkmıyor. Yaratıcı, arslana hazmettiği her şeyi arslana dönüştürme özelliği vermiştir.

Alain, kültürlerin de böyle olduğunu söylüyor. Kültürler birbirlerinden beslenir, birbirlerinden etkilenirler. Ancak etkilenme, aynılaşıma, kopyası haline gelmeye dönüştüğü zaman işte o zaman yozlaşma ve sonuçta yok olma süreci başlar.

Kültür ve sanat, nesneleşmiş, parçalanmış, yabancılaşmış insanın açık kimliğine kavuşması gibi bir işleve sahipken içi boşaltılıp koflaştırılıyor. Düzenin ve sistemin bir parçası haline dönüştürülüyor.

En etkin rol medyanındır. Bu kültür dayatıcılarının temel hedefi, medya aracılığıyla toplumsal dikkati ve hafızayı dağıtarak, kitleleri kendi arenalarına çekip onları hayatın asıl gündeminden uzaklaştırmaktır. Böylece çevresinde olan bitene karşı tavırsız ve tepkisiz, düşünmeyen, sormayan ve sorgulamayan insanlar oluşur. Sistemin insan tipi de budur zaten. Bu amaçla müzik, sanat, spor vb. etkinlikleri, etkisizleştirmenin birer aracı haline dönüşür.

Popüler kültür, insanlara her alanda bir tüketim mantığı içinde hareket etme alışkanlığı aşılar. Kişiyi amaçsızlaştırır ve bir meta haline dönüştürür. Kendi öz kültüründen ve benliğinden uzaklaştırır. Bu kültürün mimarları kitleleri güdülmeye hazır bir sürü haline dönüştürerek istedikleri gibi bir gelecek kurgusunu geliştirir ve kullanıma açık birer piyon haline dönüştürürler. Bunu toplumların geçmiş ve gelecek arasındaki köprülerini dinamitleyerek gerçekleştirirler.

Kimse hafife almasın. Popüler kültür bir salgın olup hava, ses ve ışıkla bulaşır. Demem o ki: Her türlü yeniden yapılanmada bu tür hastalıkları yaratan zehirli bakterileri de yaşamın hücrelerden söküp atmak gerekecek.

İnsani duyarlığa yakışan ve aslolan, bize yitirilmeye çalışılan “değer”lerimize, yüreğimiz, beynimiz ve duruşumuzla sahip çıkmaktır.

Bu yazıyı Gandhi noktalasın istiyorum:

“Düşüncelerinize dikkat edin duygularınıza dönüşür.

Duygularınıza dikkat edin davranışlarınıza dönüşür.

Davranışlarınıza dikkat edin alışkanlıklarınıza dönüşür.

Alışkanlıklarınıza dikkat edin değerlerinize dönüşür.

Değerlerinize dikkat edin karakterinize dönüşür.

Karakterinize dikkat edin kaderinize dönüşür.”

VE HAYAT

(Portreler)

“Can”siperane, Asi ve Şarabi

Onu yıllar önce bir Ağustos sıcaklığında kaybettik.

Evet...Ağustos 1999'da yetmiş küsur yaşlarında bir çocuk öldü: Adı Can Yücel... Sevgi duvarını aşmış, yeni dağılmış bir okul gibiydi gözleri. “Can Baba” ya da “Can Çocuk.”

O çocuğun yüreği öyle geniş ki; yalansız yaşamayı kendine dert edinmiş...

Bu dünyada tanık olduklarının dışında “Başka Türlü Bir Şey” isteyen bir şair. Çünkü özümsemiş ve içselleştirmişti: “Başka bir dünya mümkün!” şiarını.

Onun da raconu bu; haksızlığa ve sömürüye karşı düzenden öç alırcasına öfkeli bir direniş sanki... Her dem sisteme karşı Can’siperane... Öfke ve sevgi, iki temel direği...

O parlak zeka ve entelektüel birikim sokak ağzıyla yoğrulunca söylem ve biçim zorluğu da çekilmiyor demek ki... Cin de şiir de çıkıveriyor şişeden...

En ağdalı ifadelerden, en acılı ağıtlara; sokak ağızlarından en yoğun seveda ve sevgi şiirlerine...Al humor’u vur ironi’ye...

Zaten Ona göre ironi bir dirençtir hayata karşı: “Harika odur ki, insanlar kendi adlarına değil, kainat adına yazarlar. Bütünselliğin dışında bir şiir yoktur. Hayat ve ölüm de bir bütündür. Şiir bu bütünden çıkan çılgınlıktır. Çok ağır geçen hayatımızın içinde ironi, bütünselliği bozmayacak ana çaredir. Bir direnç kahkahasıdır”

İçemediği zamanlar serap yerine şarap gören bir akşamcı...Ona göre komünizmin yok edemeyeceği tek sınıf akşamcı sınıfıydı.

Daha önceleri söyleyen söylemiş zaten: “*Şiire yeryüzünde en yakın varlık içkidir. Çünkü ikisi de bizi soyutlamaya ulaştırırlar.*”

Lorca, Shakespeare, Brecht, Eluard gibi ünlü yazar ve şairlerden çeviriler yaptı... Şiirlerinde olduğu gibi çeviride de kendine özgü. Mizahla lirizmin özgün bir bileşkesi...

İşçilik sadece şiir işçiliğinde değil dünya görüşünde de her dem duyumsatır kendini..12 Mart döneminde Che Guevara'nın "Gerilla Harbi" ve "İnsan ve Sosyalizm" kitaplarının çevirisi nedeniyle 15 yıl hapis cezasına çarptırıldı.. 1974 affıyla özgürlüğüne kavuştu. 12 Eylül sonrasında müstehcen olduğu iddiasıyla "Rengahenk" adlı kitabı toplatıldı.

"Herkesin mutlu olmak için başka bir yolu varmış,

Kendi yolumu çizdiğimde anladım...

Sevgi emekmiş, emek ise vazgeçmeyecek kadar,
ama özgür bırakacak kadar sevmekmiş"

Yüreğin bir dili vardır; imgesi, duygusu, heyecanı, düşüncesi, mizahı, alayı ve itirazı vardır... Başkaldırısı, eleştirisi, özlemi ve öznesi vardır. Öfke ve sevgi, yergi ve mizah birer demirbaştır onun şiirlerinde... Aldanışın, kurallara körü körüne boyun eğmenin, sömürülmenin karşısındadır. Sevd mi çok sever, onlara şiirler adar... Deniz Gezmiş'e yazdığı "Mare Nostrum" ezgilere, notalara söz olur:

"En uzun koşuysa elbet Türkiye'de de devrim

O, onun en güzel yüz metresini koştu

En sekmez lüverin namlusundan fırlayarak

En hızlıydı bepimizin,

En önce göğüsledi ipi...

Acıyorsam sana anam avradım olsun

Ama aşk olsun sana çocuk, aşk olsun!"

Musa Anter katledildiğinde Ona yazdığı "Musa Beğ" adlı şiirde Onun filozofisinde yer alan ve argümanından hiç eksik etmediği kardeşlikten söz ediyordu:

"Musa Peygamber Kızıldeniz'in

dalgaları arasından/ nasıl ulaştıysa

o da kardeşlikle/ dünya kardeşliğiyle

ulaştı karşı kıyıya"

1940'da şiire başlamasına karşın, asıl ününü 1970'lerde yayınlanan siyasal şiiriyle kazandı. Dili kullanmadaki ustalığı ve keskin yergi gücüyle şiirde benzersiz bir kimlik oluşturdu. "Umudu olmayan adam şiir yazamaz, şiir bir umudun olduğunun başlıca kanıtıdır, geleceğe, insanlığa. Beraber yaşamaya umudu olmayan adam, zaten şiir yazmakta hayır görmez," diyordu. Onun için umudun yitirildiğini gördüğü yerlerde, "acılı mizah" dediği dili kullandı. Dervişane anarşist bir kimlik... Yaşamı boyunca "düz-düğü" şiirlerin doğurganlığıyla besledi sol yanımızı.

Şiirin şairiyle, kişiliğiyle bu denli örtüştüğü şair sayısı çok azdır. Yazdığı gibi yaşadı, yaşadığı gibi yazdı... Bize de yalansız yaşamayı önerdi;

*"Düştüğüm yer öyle açık, öyle seçik ki
Başucumda bir sen varsın bir de evren
Saymıyorum ölüp ölüp dirilttiklerimi
Yalnızlığım benim çoğul türkülerim
Ne kadar yalansız yaşarsak o kadar iyi."*

Resmiyeti de, resmi ideolojiyi de hiç sevmedi... Kartviziti olmadı hiç... Pipo da yok, papyon da... Yaşamındaki fazlalıkları şiirsellikle takas etmesini bildi:

*"Hem hiçbir şeyin olmazsa, kaybetmekten de korkmazsın.
Onlarsız da yaşayabilirmişsin gibi davranacaksın.
Çok eşyan olmayacak mesela evinde.
Paldır küldür yürüyebileceksin.
İlle de bir şeyleri sahipleneceksen,
Çatıların gökyüzüyle birleştiği yerleri sahipleneceksin.
Gökyüzünü sahipleneceksin"*

Tatlı sert şarap gibi yoğundu onun yüreğinin aroması. Bir de uslanmaz asi ruhuyla her dem kıvrımlı keskin zekası buluşuverince, insan sevgisini yücelten en isyankar savunuculardan oluveriyordu.

Anısına selam... "Can"-ı gönülden.

Rüzgârın Dinlendiği Yer

*"Ahmet Abi, güzelim, bir mendil niye کنار
Dış değil, turnak değil, bir mendil niye کنار
Mendilimde kan sesleri..."*

Kaynaklar 8 Ağustos 1928'de İstanbul'da doğduğunu yazıyor. Oysa şiiri, daha doğrusu "Şairin Seyir Defteri" onun "Oteller Kenti"nde, bir "Kirli Ağustos"ta Umutsuzlar Parkı'nda dünyaya gözlerini açtığını söylüyor. Kumral saçlı, sıska bir çocuk. Adı, Edip Cansever.

Yaz günleri gösteri düzenleyen cambazlar, palyaçolar... Erik hırsızlıkları... Yağmurlu havalarda sinema kapıları... Nigar Hanım ve kedileri... Sonra denizler çağırdı onu... Sonra askerlik yılları, kitapsız, şiirsiz yıllar... Sonra uzun bir süre bir ağır çekimde seyreliyor kendini. Balıkpazarı, Asmalımescit...Kumkapı'da Yorgo, Sarayburnu'nda Agop... Şiir ve hüznün baş duyguydu. İçkiler ne çabuk da biterdi. *"O zamanlar karaciğer sözcüğü sözlüklerde yoktu."*

Değişim ve yeniliktir aslanan, bu yüzden alışkanlıklar şiire zarar. Bireyin varlık sorunuyla, sanatçının sanat yapma dürtüsü, sanatın dışavurumundaki özde buluşur. Bu öz kendi varolma biçimini ararken, kendini bir yolculuğun içinde bulur. Yolculuk biraz da "öteki"ni bilmektir, öteki kişiyi, öteki zamanı veya öteki her şeyi... Hatta hep ötekileşmek... Bu zihinsel yolculuklar dünyayı algılamayı da güçlendirir... Şiirin şiirle de savaşı vardır...

Toplum içinde kanayan bireyin yarasını göstermekte yarar var... Hayatın içinden... Kendi hayatından gibi görünse de, kim okursa, onu kendi yapan bir şair nasıl olur? Sorunun yanıtı mı? Belki başka bir soru... Satranç taşları gibi... Mahalleli ama yabancı... Manifestosuz ama kararlı...

Şiirle düşününce demek böyle oluyor insan... Ha Malatya ha Nazilli... *"Bir Ay Aldım Diyarbakır'dan Tokat'ta Biri Öldü O Zaman."*

Şiir; "düşünce-yaşam birliği"dir aslında... Şiir dili doğrudan

gündelik yaşamdan beslenmelidir. Bunu da büyük puntolarla yazın lütfen. Ne geçmiş ne gelecek, ne varsa bugündür. Ve yerçekimlidir... Evet bir boşluk içinde denge aramak gibi... Umutlarına yön arayan kuşlar gibiyiz.

Yüzünde "Kirlı Ağustos"lardan kalma "otel"lerin tozu. "Bir otel katibi" gibi. *"Tam alnının altında masmavi iki ateş, iki su, iki deniz."* Şiir onda rüzgarın estiğı değıl, dinlendiğı yer. Kendi özel kişiliğı, şiirin ardında gizli kaldı hep. Bu yüzden olacak "Lirizm" onun için tanıdık değıl. Yakasına hiçbir zaman çiçek takmadı. Çok yakıştırdı oysa. Sözelimi bir gül taksa yakasına;

*"Nasıl gül kokacağız birlikte
Amansız, acımasız kokacağız
Dayanılmaz kokacağız, nefes nefese."*

Esini beklemez, kendi çağırır. O da genellikle yok demez... Denizi ve imgeyi giyinir gelir... Cebinde bi sürü biçim formülleri.

Her şeye gecikir şiire gecikmez... "Bahar Giremez" o kapıdan ve "Mutluluk Yasaktır"... Ama aslında hiç birimiz yalnız değıliz. Sonunda sevgi var ya... Ne olur bizi de içine al gerçek... Zaten her birimiz güzelin, çirkinin, iynin ve kötünün düşsel kahramanları değıl miyiz?

Onun ödülü şiirdir yine de; "Doğanın bana verdiğı bu ödül-den, çıldırıp gitmemek için iki insan gibi kaldım, birbiriyle 'konuşan iki insan' diyebilen bir güzelliştir. Yatağınyı iyi bilen bir ırmak gibi... Resmini kendi çizen bir ressam gibi..." Renk içinde renk olur mu? Soruları çoğaltırsanız olur bence. Güneşi sorar ağacın dallarından... Sorular doğurgandır. Sevdalar da böyledir. *"Her sevdabaşlangıçtır bir yenisine/ öteki baş kaldırır, daha bitmeden biri..."* Ve sürüp gider böylece.

Şiiri gün geçtikçe değer kazanıyor. "Ne gelir elimizden insan olmaktan başka." Yalnızlığın can kardeşi... Beşinci mevsimin şairi... Edip Cansever.

Gül kokuyor şiirleri...

Kalabalık ve Yalnız

Turgut Uyar... Şiirin "Büyük Saati."

"Acıyor" adlı şiirinde söylediği gibi ömrü boyunca yakasını bırakmayan "dikey ve yatay mutsuzluğundan" sıcak bir yaz gününde kurtulabildi.

Turgut Uyar 1927 Ankara doğumlu. Askeri okulda okudu. "Asker okullarında hiç mutlu olmadım. Zaten mutlu olan çocuk da yoktur" der bu dönem için. Okul bitikten sonra kura usulü tayinle Posof'ta personel subayıdır. Kendi deyimiyle "silahsız bir asker"dir. Bu dönemde yazdığı şiirine verdiği bir ad gibi "Yokuş Yolda"dır. Bu yol da durmadan kanar;

*"...Güllerin bedeninden dikenleri teker teker kopartırsan
Dikenleri kopardığın yerler teker teker kanar.
Dikenleri kopardığın yerleri bir bahar filan sanırsan
Kürdistan'da Muş-Tatvan yolunda bir yer kanar
Eşkylar kanar, kötü donanımlı askerler kanar.
El ele gittiğimiz bir yolda sen git gide büyürsen
Benim içimde beklemiş çok eski bir yer kanar."*

Bir süre sonra askerlikten ayrılır, sırmaların ve apoletlerin yükünden kurtulmuştur.

Bazı şiirlerde yanıtlarını buluruz izinden gittiğimiz soruların, içimizdeki sislerin dağıldığını hissederiz. Bazı şiirlerde ise yanıt zor sorularda karşılıyoruz. Turgut Uyar bir şiirinde "şimdi tarihte saat kaç?" diye sorar; tarih ve zamana, insanın zaman ve tarihle olan ilişkisine ve geçmişine ilişkin temel bir sorudur bu. Çünkü vakit dardır ve *"Bizim tasalarımızın eskidir tarihçesi..."* kafa yormak önemlidir ve sürekli. Bu yüzden sık sık yinelenir şiirlerde ve yaşamda. Çünkü şair zamanın o dar vadisinde *"kuru güller gibi sessiz ve ince"* halini dile getirirken soru aklımızı kurcala- maya devam

edecek: *"Saat kaç hala bilmem, ben güneş saati kullanıyorum."*

Şairanelik yüz bulmaz Turgut Uyar'dan. Şiirsellik önemlidir onun için. Yaşamın her karesinde şiirsellik arar. Tarihte saat kaç olursa olsun hüzne her zaman yer vardır onun sofrasında.

Yaşamla iç içedir şiiri... Trajedi, yaşam hengamesi içinde savrulan bireyin trajedisidir. Yol çıkmazda biter çoğunlukla, çıkış zordur, ama çıkmazın bilincindedir.

*"... Ey soyumdan ve aşkımdan yana olan kalbim
Her şeyden umut kesilir, her şey kırık sen ufalınca
Oysa son provasını yapıyoruz bir büyük destanın
Sonsuz bir biçim alacak herkes katılınca."*

Turgut Uyar şiirinin hammaddesi imgedir. Onun için "günü dolduğunda ölmeyen şiir çağında da pek yaşamamıştır." Önemli olan insandaki değişmez olanı yakalayabilmektir.

Uсталıktan korkar. Ona göre sanatçıyı bitiren ustalıktır. O ace-milikten yanadır; "Efendimiz acemilik. Bir başka taş, bir başka daha sonunda bir sürü yarım biçimler bırakacaksınız. Belki baş-kaları sever ve tamamlar. Ama her taş sarılırken gücümüz, aşkı-mız yenidir, tazedir. Her seferinde şevkle çalışacaksınız."

Şiirin en yalın, en mutsuz duyarlığıdır Turgut Uyar. En kala-balık en derinlikli şiirin de adresidir o. Slogan atan bir sanat bek-lentisi olanlara verecek çok şey yoktur. Ancak apolitik bir şiir değil, toplumcu damarı olan bir şiirdir onunkisi. Cemal Süreya bu şiiri büyük bir gövdeye benzetir: *"Büyük bir gövdedir onun şiiri. Kınıldı-kıca kendine benzer, gövdeler hazırılar... Onu şiirimizin ön sırasında geti-ren bir başka özellik de görüntü ve kavram kattığı yeni olanaklardır. Çok boyutlu ve gerçeğin asalağı olmayan görüntülerle çalışır."*

"Bir elinde kadeh

Öbürünü yarasına bastırır."

Kendisine ait bir arşivi bile olmayan şair. Hiçbir şeyi biriktir-memiş. Şiirinin el yazmalarını saklamamış, rızası olmadan hiçbir şeyin yayımlanmasını istememiş. Kırk yıl boyunca şiir yazmış, şiir düşünmüş biri olarak, bunun bir kişilik olduğuna inanan Turgut

Uyar, kişiliğinin yazılanla örtüşmesi noktasında iyi bir örnektir.

Enis Batur'a göre Uyar, diğer şairlerden olduğu kadar içinde bulunduğu "İkinci Yeni" akımda da hemen fark edilir. Yeri müstesnadır.

Gerek söz, gerekse biçim bakımından sürekli değişen şiirinden divan şiirine uzanan geniş bir kültür birikimini değerlendirirken aynı zamanda kendisi olabilen bir şiir geliştirdi. 1949'da "Arzıhal" kitabıyla başlayan şiir serüveni, "Türkiyem" (1952), "Dünyanın En Güzel Arabistanı" (1959), "Tütünler Islak" (1962), "Her Pazartesi" (1968), "Divan" (1970), "Toplandılar" (1974), "Kayayı Delen İncir" (1982), "Büyük Saat" (1984) adlı kitaplarıyla devam etti.

Şiirin "Büyük Saat"ı hala işliyor. Çağı bol olsun.

Bir Fotoğrafın Arabı

Yaz mevsimi sanki göç mevsimidir şairlerde. Geçen yazların birinde önce Ece Ayhan'ı, ardından genç denilebilecek yaştaki Adnan Yücel'i yitirmiştik... Daha önceki bir yazda da Madımak'ta yakılan canlar; Metin Altıok, Behçet Aysan, Uğur Kaynar...

Can Yücel, Turgut Uyar ve Abdulkadir Bulut'u da yine böyle bir yaz mevsiminde Ağustos sıcaklığında yitirmiştik, Onlar göçtü ama şiirleri hala serinletiyor içimizi.

Bu hafta Ece Ayhan'la serinleyelim istedim

Şiirimizin kuraldışı fotoğrafı... Benzersiz kimlik... Kendi başına bir cumhuriyet... Sivil ve kara dilli... Öncülsüz ve ardılsız, çıraklık ve kalfalık etmeden usta...Ömrü billah resmi olanla cebelleşti. Belki yenildi, ama teslim bayrağı çekmedi.

Eski Şair Çıkmazı'nda oturur... Şair evi işte...Katları vardır şiirin, birinci katında kendi oturur, kendi mülkünde kiracı... Elden düşme eşyalar, bitpazarından. Pireden deve dekor. İkinci katında dışlanmışlar yaşar; horlananlar, sabıkalılar, *"Bezirganlardan bıkmış kentin en bezginleri...Duvarda asılı çocuk fotoğrafları vardır..."*Devlet dersinde öldürülmüş çocuklar; defalarca yazılarıma davetsiz gelip oturan dizeler:

*"Buraya bakın,burada bu kara mermerin altında
Bir teneffüs daha yaşasaydı
Tabiattan tahtaya kalkacak bir çocuk gömülüdür
Devlet dersinde öldürülmüştür."*

Şairin yatak odası sabah güneşi görür, çalışma masası dağ manzaralı ve yeri hiç değiştirilmeyecek bir saksı, unutmabeni çiçeği.

Takvimsiz ve saatsiz... Orda sokağın nabzıdır zaman. Sokakta çocuklar koro halinde bağırır; *"Şiirimiz karadır abiler"* Saçları bir

sözle örölüp bir sözle çözülen kadınlar korosunun karşı salvosu hazırdr: “Şiirimiz gül kurutur abiler.”

Evet, belki de bu yüzden gülkurusu, piçkurusu şiirler...

Kaynaklarını kendisinden başkası bilmese de gelenegi ve modern birkaç defa hatmetmiş. Kara, sıkı, sivil giysili bir şiir. Yetmişinde bile devlet desenli gömlek giymedi... “Biz tüzüklerle çarpisarak büyüdük kardeşim” Sivil kahramanlarından bir de Çanakkaleli Melabat. Bu yüzden “Çanakkale geçilir Melabat geçilmez.”

Deney ve deneyimin adresi...Çok kültürlü, bindallı ve okkalı...Divit mürekkebi mor. Kolay olmayan ve kolaydan kaçan bir şiir, okuyucusunu horlamadan zorlayan, bol bol mürekkep yalayan, çaba isteyen bir şiir. Beyaza karşı kara derili, Hayatın müzmin muhalifi, iktidar olmayı hiç düşünmedi. Köprüyü geçenlerin değil, köprü altındakilerin yanında...

Şiirinin ilhamında dışlanmışlar, düşürülenler, hal ve gidişi sıfır olanlar, yasaklananlar vardır. Mazlumun toplumsal pozitifli:

“Devletin ve tabiatın ortak ve yanlış sorusu şuydu:

-Maveraünnehir nereye dökülür?

En arka sırada bir parmağın tek ve doğru karşılığı:

-Solgun bir balk çocukları ayaklanmasının kalbinel'dir.”

Onun için şiirin imla kuralları tarihin noktalama işaretlerinden daha doğrudur. yani fermanlardan, anayasalardan, babayasalardan daha doğru ve daha gerçekçidir. Zaten en küçük bir toplumsal değişimin bile ilk habercisi iyi ve sıkı şiirlerdir. Yani sivil şiirler... Ol sebeptendir ”Sivil” sözcüğü belki de bir dilin en cıvıl cıvıl, en haşarı, en sevimli sözcüklerinden biridir ve yine bu yüzdendir belki; şiir önce sessiz çekilip sonra dublaj yapılmaz. Hiçbir kurgu gerçek kadar çarpıcı olamaz. Aslıdır her şeyin en güzeli... Sesi gerçeklikte yankılanır Ece Ayhan’ın ve yüksek volümdedir.

Hep uzak ve yakın tarih, felsefe yorganı, sosyoloji yastığı, siyaset bilimi külhani yanı...

“Şiirimiz mor külhanidir abiler” alkışlananı değil, görmezlikten gelineni kurcalar. Ahı alınmışların ahı onun derdi, onun vah’ıdır. Ama dertli dertli söylemez, dobra dobradır imgelemi...

Ortalamaya ve sıradanlığa teslim olmayan bir şiir... Kapalıdır kapı, tıklatmadan girilmez şiirin huzuruna, imgenin ambarrına. Donanım ister.

Kendi tabiriyle "huysuz ve asi"... Bir cadının kanını taşıdığı rivayet olursa da; keşişlerle arkadaşlığı herkeslerin malumu. Şiiriye hiç kimseyi ipemez bir geniş zaman kiplemesi... Gerçi yalın sayılmaz ama yalınayak.. Hep koşarken görüldü dizeleri... Yalın ayak, ayakları yanarak. Yaya oldu hep, "oto"sı olmadı hiç... Ne otorite, ne de otokontrol, hatta bu yüzden otobiyografisi bile tam yazılamadı.

Toplum düzenine, devlet-birey ilişkilerine, eğitim sistemine, tarihe sürekli olarak eleştirel tutumuyla Onun şiiri tarihin ve hayatın derinliklerinde örtbas edilmiş gerçekliğin resmidir. Bu yüzden fırçasının ucu her dem kıvılcıklıdır.

"Yalnız Ortadoğu'da el altında satılan bir atlas

Kim demiş on sekiz yaşından küçükler okuyamaz"

Köktenci, reddiyeci, anarşist bir ruh-ki derviş olacak yerde şiirin sokak çocuğu olmayı yeğlemiştir. El-pençe divan durulan bir dünyada ve piyasada elbette "Esas duruş mülkün temelidir," diyecek... Yarası olan gocunsun, kollayan kollamış ve koruyan koruyabilmiş kendini... Aşk olsun...

Şair dediğimiz biraz da etik'çi değil midir? Şiirin Ece'si bize biraz da bunu göstermedi mi? Elbette soru değil bunlar, mevzuu Ece Ayhan olunca... Soru işaretleri kaldırılabilir... Üç kez Şuara suresi okuna... Ya da:

"Çocuklar! ile bile muhbirler! ve bütün abali!

Hep birlikte, üç kez, bağırarak, yazınız

Kurşunkalemle de olabilir."

Helal olsun abi.

Yuvarlağın Köşelerinde Bir Şair

"Her insanın bir öyküsü vardır, ama her insanın bir şiiri yoktur,"
diyen Özdemir Asaf... Şiir dünyası onu 1981 yılında yitirdi;

*"Beni çağırmadınız kalktım ben geldim,
Uzaklardan size bir haber getirdim geldim.
Solarken suladığım, koparırken bağladığım,
Ölürken canlandığım sözler getirdim."*

Tüm yaşamı boyunca şiiri olan şeyleri sevdi... Bir süre hukuk, iktisat ve gazetecilik öğrenimi gördüyse de hepsini yarıda bıraktı. Okul-dışı, okulu olmayan, şiire gönül verdi... "Şiir okul-dışıdır; öğretisi, örneği olmadığından. Yaşamdaki "Ne değildir"leri seçebilmek için okullarda "Nedir"ler okutulur ve öğretilir. şiir ise yaşamdan bekler şairini." "Yuvarlağın Köşeleri" adlı yapıtında böyle diyordu Özdemir Asaf.

Genelde paylaşmayı sevse de yalnızlığını kimseyle paylaşmadı. Çünkü onun için, "Yalnızlık paylaşılmaz"dı. Bu izlek şiirinden hiç eksik olmadı.

"Yalnızlık

Müziğin bile seni dinlemesidir."

Özgün ve etkileyici bir dil kullandı. Çağıyla, toplumla ve kendiyile hesaplaşırken çoğu kez özdeyiş tadında insanı saran düşünceyle yoğrulmuş, kısa, az ve öz dizelerde yoğunlaştı. Bunu tercih edişinin ipuçlarını "Yuvarlağın Köşeleri" adlı yapıtındaki bir özdeyişte bulabiliriz;

"Eskiçağ bilgeleri

Neden mi daha az ve kısa konuşur ve söylerlerdi?

Daha çok şeyi daha çok kişiye iletmek için..."

Mehmet Kaplan, Özdemir Asaf'ın şiirini irdelerken, paradokslu bir üsluba dikkat çeker: *"Kelimelerle gerçek arasında bir uçurum vardır. Hiçbir kelime gerçeğin yerini tutamaz. Kelimeler gerçeğin uzak ve suni işaretlerinden ibarettir. Biz gerçeği bizce yaşayarak ulaşıyoruz. Fakat onları anlatmaya kalkınca kullanıla kullanıla yıpranmış, bizim yaşantılarımıza tekabül etmeyen kelimelerle karşılaşırız. Öyleyse her şeyi yeniden yoklamak, dilin aldanışlarına kapılmamak gerekir. Bu da paradokslar sayesinde olur."* Evet., doğru. Çünkü, paradoks bilinen kelimelerin manasını siler. Paradoksla yeni hakikatlere ulaşılmasa bile, dilin o aldatılmış büyüü yok edilmiş olur. Özdemir Asaf'ı paradokslu bir üslup kullanmaya iten psikolojik bir etkenin bu olduğunu sanıyorum.

*"Bir kelimeye bir anlam yüklediğim zaman
Sana sesleneceğim."*

"Çiçekleri Yemeyin" adlı kitabında dörtlüklere yöneldi. Duygunun azaldığı düşünce kafesinin ağır bastığı şiirlerinde yer yer düşüş gözlenir. Dil ile bir takım oyunlara girer. Bu oyunda şiir tamamen bir özdeyişe dönüşebilir. Bu zaaflarına rağmen, onun şiiri, deyim yerindeyse şahsına münhasır bir şiirdir. Kendisi de bu benzersizliğin farkındadır.

*"Benden onlara benzer olmayı beklemeyin,
Ve onları yineler olmayı beklemeyin
Herkes yeniliğine varır, kendi kalırsa,
Kimseden bana benzer olmayı beklemeyin."*

Behçet Necatigil, 1960 yılında yaptığı bir değerlendirmede Asaf'ın şiiri için şunları söylüyordu: *"Özdemir Asaf'ın şairdeki 'ikinci kişi' problemini, ikinci kişiyle kendi arasındaki bağlantıları çeşitli yönlerden derinleştirdiği, yaşayışını dolduran davranışlarını soyutlaştırarak bir düşünme planına yükselttiği, bunu yaparken ayrı, özel bir dil kullandığı görülür."*

Özdemir Asaf, şiir üzerine yazdığı yazılarda da ilginç ve çarpıcı

görüşler dile getirir;

"...şairlerin güzeli ararken eriştikleri gerçekler, filozofların gerçeği aramak yolunda eriştikleri güzelliklerden çoktur ki, ne şairler gerçeği bulmak amacındadır ne de filozoflar güzel'i.

- Şiir, kendini çoğaltmak isteyenleri hiç affetmez.

- Şiir, birinin unuttuğunu öbürüne unutturmayan sözdür.

- Şiir, yaratıcısına çırak yetiştirme izni bile vermemiştir. Bunun kendini beğenmişliğinden geldiğini sanmıyorum. Olsa olsa, çırağın (çırak adaylarının ve isteklilerinin) umutlarını kırmamak istemiştir. Çünkü şiirde çıraklık yoktur.

- Sevgiline söylediğini yazarsan, aşk şiiri olmaz yazdığın. Söylemediğini yazarsan da aşk şiiri yazmış olmazsın. Öyleyse aşk şiiri nedir? Aşkın kovaladığı, ama hiç yakalayamadığı. Yani hep yücelten bir yalnızlık suskunluğunun dile gelme çabasıdır aşk şiiri. Görünce söyleyemediğin, söyledikçe yetinemediğin."

Özdemir Asaf'ın şiiri, "Yuvarlağın Köşeleri"ni yakalayabilmiş bir şiirdir... Sevabıyla günahıyla O'na ait bir özdeyişle söylersek: "Bana yalnız güzel yanlarını gösteriyor; Güzel. Bana kendini olduğunu gibi gösteriyor; Gerçekten güzel."

“Beni Öp Sonra Doğur Beni”

Bugünlerde ölüm yıldönümü dolayısıyla çeşitli etkinliklerle anılan bir şairin biraz da trajik öyküsünden söz edelim istedim.

Yıl 1938. Dersim Katliamı sonrasında Bir Kürt aile, kendileri gibi kılıç artığı birçok aile gibi bir tren vagonunda Bilecik’e sürgün gidiyor. Çocuklardan birinin adı, Cemalettin Seber yaş yedi.

Yıllar sonra, Cemal Süreya adını kullanmaya başladıktan sonra kendisi anlatır o yolculuğu: *“Günlerce yolculuktan sonra bizi bir köye attılar. Tarih öncesi köpekler havlıyordu. Akıldan hiç çıkmaz o yolculuk, o havlamalar, polisler. Duyarlığım biraz da o çocukluk izlenimleriyle besleniyor belki.”*

“Ben bir yük vagonunda açtım gözlerimi” dizesi, gözlerini bir sürgüne açmasını da içeriyordu. Bu yolculuktan başlayarak çocukluğu travmalarla geçti.

*“Hangi taraftan esse rüzgar
Zonklattır, sonra ortaya çıkarır
Kayalara sıkışmış bir tarihi,
Bir isyanı, bir dostluğu, bir yenilgiyi.”*

Sürgün yerleri, yetmiş yıl zorunlu ikamet olarak Bilecik şehridir. Aile kendilerine verilen tek odalı eve yerleşir. Babası onu, zorunlu ikamet yerinden ayrılması yasak olmasına rağmen, okuması için İstanbul’daki akrabalarının yanına gönderir. Herhangi bir tepki gelmeyince aile de İstanbul’a taşınır. Ancak bu uzun sürmez, bir gece evi polis basar. Suç, zorunlu ikamet yerini izinsiz terk etmektir. Bütün aile Sansaryan Han’da sabahlar.

Şairin kendisi anlatıyor: *“O sıra küçük kız kardeşim daha beş yaşında, büyük annem ise en az altmış beş. Kafese konmuş, saç sakalı uzun dev gibi bir adam anımsıyorum. Tahta sıranın üzerinde uyumuştuk. Ertesi*

gün jandarma refakatinde sürgün yurdumuz olan Bilecik'e posta edildik. Ben kaç yaşındayım? On birin içinde.. Utanıyordum sürgünlüğümünden. Hep gizledim.” (C. Süreya, Günler, YKY Yayını 2002. Sayfa 300)

Çocukken öperek uyutan bir anneden yoksun kaldı. sürgünlüğünün altıncı ayında annesini daha sonra da babasını kaybediyor: *“Annem çok küçükken öldü. Beni öp, sonra doğur beni”* dizeleri, yüreğindeki anne özleminin dışavurumudur bir bakıma.

1988’de yaptığı bir söyleşide bunu şöyle açıklamakta; “Anıları-
mın kökeninde yer etmiş. Küçükken, altı yedi yaşında doğduğum
yerlerden, evimizden, bahçemizden kopartılmışım. Ardından ai-
leme felaketler gelmişti. Annem ölmüş babam yoksul düşmüştü.
Bunlar yer etmiş bende, bir yerde sanatçı duyarlılığını etkilemiş
demek. Silinmezler.”

Acılarla geçen bir çocukluğun Cemal Süreya’nın şirine yansı-
yanlarını Yusuf Alper’in *“Psikodinamik Açıdan Cemal Süreya ve Şiiri”*
adlı yapıtında ayrıntılarıyla görmek mümkün.

Maliye ve iktisat mezunuydu ama “Kızkulesi”nin düş getiren
pay senetleri’nden başka, şiir de dahil hiçbir şeyden rant bekle-
medi. Hem doğulu hem batılıydı... Üç anayasa arasında büyüye de
onun için “şiir anayasaya aykırı”ydı. Düzyazılar yazsa da başat olan
şiirdi onun için;

*“Jandarma daima nesirde kalacaktır
Eşkiyalar silahlarını çapraz astıkça türkülerine
Ve bu dağlar böyle eşkiye güzelliği taşıdıkça”*

Zor zamanlarda Bazil Nikitin’in ‘Kürtler’ adlı kitabını Türk-
çeye çevirdi. O dönemin koşullarında biraz çekindiği için olsa
gerek, kitaba sadece ad ve soyadının baş harflerini yazdı. Yazdıkça
açıldı yaraları,

Alçaktan uçan ‘Uvercinka’. Sanki hep vurulmaya hazır... ‘Belki
de avcılardan değil, arkadaşlarından korktuğu için’... Hüznün de
ustasıdır bu yüzden;

*“Bilinir ne usta olduğum içlenmek zanaatında,
Canımla besliyorum şu hüznün kuşlarını.”*

”Yoksulluk”, parasızlıksa ”yoksul”du... Öyle ki arkadaşıyla girdiği bir iddiayı kaybettiği için bedel olarak “Süreyya” olan soyadındaki bir “y”yi sildi. “Bundan sonra soyadım tek ‘y’li olacak” dedi... Ve ömrü billah böyle yazıldı, böyle bilindi.

“Az yazan bir şairdir Cemal Süreya, ama bir şair için bundan daha önemli bir niteliği de vardı... Az, belki de hiç fire vermemiş bir şairdir o,” diyor Mehmet H. Doğan.

Zaman şiirlerinden’den pek az şey yontabilmiştir.

O ‘yurdumsun ey uçurum’ diyen; Atını doludizgin süren bir göçebeydi.’ Sıcak Nal’ hiç soğumadı;

“Ben atımı böyle sürüyorum ya

Yetişmek için mi bilmem kaçmak için mi?”

Göçebelikten hiçbir zaman kurtulmak istemedi. Maliye müfettişliğindeki görevi bu gezginliği de pekiştirdi. 26 yılda, 28 ev değiştirdi.

Humor"u, İroni"yi ve erotizm"i çok sevdi... Ayrıca tarih eksik olmadı şiirlerinde,

Borç öder gibi yazdı şiirlerini..Yazdıkça açıldı yaraları, zaten yazdığı şiir, yaralı (ve yararlı) bir şiirdi...

Bulunduğu yere şiirinin hakkıyla geldi. Zamanla ve hayatla göğüs göğüse çarpıştı... Çok sevdi, Erken ölümü belki de "bölücü", "yıkıcı" aşklar yüzündendi...

1990 yılının böyle bir kış gününde “Üstü kalsın” diyerek ayrıldı bu dünyadan. Şiiri ve hüznü kaldı.

Aşıkâr Etmiştir Zamirin

Her ülkenin yetiştirdiği büyük yazar ve sanatçıları vardır. Ve bu sanatçıların çoğu yönetenlere ters düşmüş, muhalif bir duruş göstermişlerdir. Sürgünlere, hapsilere, baskı ve zulümlere rağmen halkların dilinde türkü, yüreklerinde sıcak bir merhaba olmuşlardır.

Onlardan biri de Nâzım Hikmet'tir. Tüm dünyanın büyük kabul ettiği, Mavi Gözlü Dev...Sanki, o bizim mahalle arkadaşımız, dostumuz kardeşimiz arkadaşımız -ki biz ona kısaca, Nâzım deriz; yani önadıyla anarız çoğu kez onu. Oysa hiçbir yazara saygısızlık olur diye -bu şekilde hitap etmeyiz. Bu sıcaklığı Yanis Ritsos ona yazdığı bir şiirde en yalın bir haliyle ifade etmiş:

*"Nâzım sen bizi öyle çok sevdin, biz seni öyle çok sevdik ki
Küçük adınla çağırır herkes seni
Herkes sen der sana
Özgürlük ki adlarından biridir senin
O senin en güzel adın"*

Nâzım, sanatında bir dahi olarak değerlendirilir haklı olarak. Psikolojik temeli sağlam bir bireydir. Bu yüzden olağanüstü bir insan değil, kendisiyle sürekli hesaplaşan bir duruşa sahiptir. Aşk-ları vardır, yalnızlıkları vardır, kırılganlıkları, tedirginlikleri vardır. Direnen insan kimliğinin yanında kendisiyle hesaplaşan, kendisini ve yaşamı sürekli sorgulayan bu yapı "kurşun gibi ağır" havalarda bağır bağır bağırdayan gibi:

*"Yavrum erişmek ne müşkülmüş meğer
Anneler gibi ağlamanın yığıtlığına"* diyebilecek kadar da duygulu bir yürektir o.

O kendini: " tepeden turnağa kavga' diye tanımlar ve unutul-

masın ki, o bu ”kavga”ya sınıfına karşı çıkarak, sınıfının nimetlerini elinin tersiyle iterek gelmiştir. O “*aşikâr etmiştir zâmirin*”... hangi sınıftan “malum.” Bu ahlaki seçimi göremeyenlerden Nâzım’ı anlamaları beklenemez herhalde...

“Eserlerinde ideolojik propaganda olan parçalar çıkarılırsa ona dahi sıfatı verilebilirdi” diyen Halide Edib’i: “Ben dahi değilim fakat iyi bir sanatkâрім ve bunu her şeyden önce ideolojime borçluyum” diye yanıtlıyordu.

Cahit Sıtkı Tarancı’nın 1946’da (Nâzım Bursa’da hapisteyken) Varlık dergisinde bir şiiri yayımlanır. Bu şiirde bir hayıflanmayla birlikte bir acıma da vardır:

*“Yeşil Bursa’da konuk bir garip kuş
Otur demiş oracıkta oturmuş
Ne güzel şey dünyada hür olmak
Benerci, Jakond, varan 3, Bedrettin
Hey kabpe felek ne oyunlar ettin
Ey yavuz evladı bu memleketin
Nâzım ağabey hapislerde çürür.”*

Günümüzde sık sık dile getirilen bu yakınmaya karşı Nâzım “... Herkesin sinirine dokunan bir şey benim de sinirime dokunur; acımak. Vah vah pek yazık oldu filan gibi sözlerle ifade edilen bir duyguya vesile olmak” diyordu Adalet Cimcoz’a yazdığı bir mektubunda. İçine sindiremediği bu yaklaşıma bir şiir yazar:

*“Sevdalınız Komünisttir,
On yıldan beri hapistir,
Yatar Bursa Kalesinde.
Memleket toprağındadır kökü
Bedrettin gibi taşır yükü,
Yatar Bursa Kalesinde
Yüreği delinip batmadan,
Şarkısı tükenip bitmeden,
Cennetini kaybetmeden
yatar Bursa Kalesinde.*

** *

Nâzım bir bütündür, sevdasıyla, kavgasıyla, hasretiyle, acısıyla bir bütün. Onun protestosu yalnızca kişisel ve yazınsal anlamda değil, toplumsal ve tarihseldir de. O bütünlüklü bir sanatçı kimliği çizer. Ve dehşet bir hasrettir tepeden tırnağa tutkundur, büyük düşlerle doludur.

Dün ‘Vatan’ haini suçlamasıyla kellesini isteyenler bugün hayıflanmış pozlar takınarak onu magazinleştirmeye, içini boşaltmaya çalışıyorlar... Ama Nâzım; bu düzene, bu çarka, bu sisteme karşı ‘vatan’ hainliğine devam ediyor hâlâ...

*“Vatan çiftliklerinizse,
Kasalarınızın ve çek defterlerinizin
İçindekilerse vatan
Vatan şose bayırlarında gebermekse açlıktan*

...

*Vatan kurtulmamaksa kokmuş karanlığımızdan
Ben vatan hainiyim
Yazın üç sütun üstüne
Kapkara haykıran puntolarla:
Nâzım Hikmet vatan hainliğine devam ediyor hâlâ.”*

Bir Umuttur veya Bir Arzu

*"Şair olunur ol sebepten
ve gurbet icad olunur "*

Şubat 1979'da yitirdiğimiz Kırk Kuşağı'nın önemli şairlerinden Niyazi Akıncıoğlu, ilk olarak yetmişli yılların sonunda, Türkiye Yazıları Dergisi'nde yayınlanan "Mevut Gün" şiiriyle dikkatimi çekmişti. Hiç unutmam "mevut" sözcüğüne takılmış, "vaat edilmiş" anlamına geldiğini sözlüğe bakarak öğrenmiştim. Canlı coşkulu ve tok bir sest:

*"Bir varmış bir yokmuş faslıdır
Zulme ve sefaletle ait her lügat,
Ve bir antika malıdır satılır haraç mezat,
Katle ferman eyleyen,
Tebliğler, emirler, ültimatolar..."*

Şiiri hemen ezberlemiş, uzun süre başka şiirine rastlamamıştım. İlginçtir antolojilerde de yer almıyordu, yayınlanmış kitabı da yoktu.

Akıncıoğlu'nun ölümünden altı yıl sonra, Hüseyin Atabaş ve Ömer Can'ın özverileriyle toplu şiirleri yayına hazırlanarak basılmasa (Umut şiirleri, Hacan Yayınları, Ocak 1985) birçoğumuz Niyazi Akıncıoğlu'nun şiirinden bihaber olacaktık. Şair:

*"...Ve dünya habersiz değildir bizden
Her taşın altında künyemiz yazar
Suyu söğüdü bizden
Nebirler dolanır bizçi anarlar*

Bizçi bilir, bizçi sorarlar" dese de fazla arayanı soranı olmamıştır. Sağlığında şiirlerini kitaplaştırmamış olması, kuşakdaşları gibi yaygınlaşmasını engelledi. "Bir Garip Öldü" şiirinde;

"Nereliydi, hangi şehirden

Öldü gitti, bilemedik..." demesi sanki edebiyat çevrelerine bir sitemi dile getirir.

Niyazi Akıncioğlu 1919 yılında, Kırklareli, Pınarhisar İlçesi Kurudere Köyü'nde doğmuş, ilk yıllarda şovenist duygular içeren şiirler yazmış, sonra toplumcu bir çizgiye yönelmiştir. Bu çizgide yaşamın içinden gelen sıkıntıları dile getirir de, karamsarlığa yer vermeyen bir tutum içinde olmuştur hep. Geleceğin güzel olacağına olan inancını hiç yitirmemiş, yaşamı ve umudu et ve tırnak gibi görmüştür:

*"Yalan dolansa eğer
Vebali tarihin boynuna olsun
Vaad ettiği günden bahistir
Konuştuğumuz dil
Yazdığımız her satır
Bir umuttur veya bir arzu
Veya canevinden koparılmış
En aziz, en güzel, en kıymetlimiz
Onunla biz etle tırnak gibiyiz."*

Bu yüzden olacak, ölümünden sonra kuşakdaşı ve arkadaşı Arif Damar yazdığı bir yazıda, onun için; "Umudun şairi öldü" diyordu. Akıncioğlu, umudun olduğu kadar mazlumun da şairidir, barışın ve kardeşliğin de. Hele özgürlük, onun için uğruna ölünebilecek bir şarkıdır.

* * *

1950 yılında ceza yasasının "ünlü" 141-142 maddelerine aykırı davrandığı gerekçesiyle tutuklanmış, iki yıl hüküm giymiştir. Ölümünden sonra şairin şiirlerini kitaplaştırmak için arşiv taraması yapan yayıncı Ömer Can, onun savunma tutanağını da bulur. Mahkemede ırkçılığa karşı duyduğu nefreti dile getirir: "*Müdafa harplerinden gayri her türlü harpten nefret ederim. İkinci Dünya Savaşı'nın müsebbibi Almanya idi, sebebi Alman ırkçılığı idi. Bu benim lise hayatımın fikirlerine çok benziyordu. Onun için ırkçı, Turancı milliyetçilikten nefret ederim,*" der. O asıl tepkisini şiirlerinde dile getirir:

"Silah çatmış ifritler harman yerinde.

*Kulakları sağır, gözleri kör,
Görmüyorlar bu sesi, duymuyorlar,
Bu ses ki şehir şehir ve köy köy ve dağ dağ ,
İnsanın sesidir insanı arar."*

Asım Bezirci, onun şiirlerini irdelerken ilginç saptamalarda bulunur; "Akıncıoğlu Nazım Hikmet'ten sonra -ama E. Gökçe ve A. Arif'ten önce- halk şiirinden yararlanan ilk toplumcu şairdir. O bununla yetinmez, sırasında Divan şiirinden de yararlanır. Ancak ikisini de taklide yeltenmez. Hem halk hem divan geleneğinin kimi öğelerini beceriyle kullanır."

Mehmed Kemal de yaptığı değerlendirmede bu savı pekiştirir gibidir: "Niyazi Akıncıoğlu Divan şiiri kelimelerini kullanarak kendine özgü bir şiir dili oluşturmaya çalışmıştır." Gerçekten de ondan sonra üne kavuşmuş birçok şair -özellikle de Ahmed Arif ve Enver Gökçe- onun geliştirdiği şiir dilinden yararlanmış, oradan beslenmiş ve yer yer etkilenmiştir.

* * *

Nedense fazla ünlenmemiş bir ustaya ölüm yıldönümünde bir selam uçurmak istedim. Duyar gibi oluyorum yanıtını:

*"Selamın geçiyor besbelli
Yeşerdi telgraf direkleri."*

Mısranın Haysiyeti

Kalbi dinamit kuyusuydu, 2 Haziran 1991'de patladı. Ama şiiri zulasında sevdasıyla volta atmaktadır namus bildiği yolda...

Ahmed Arif ... Bir kuş tüyü hafifliğinde, ölümsüz, güzel bir şiir deryası; kırmızı, ak ve esmer... Memeleri bereketli ve serin.

Ahmed Arif... Nazlı filintası şiirimizin. Söz'de töz, yürek'te köz olan mısra'nın haysiyeti. Bir başına, korkusuz, pazarlıksız, kül elenmemiş... İlan-ı aşk makamında... Su içmez her damardan. Alışık zehrine çaresiz kalmaların. Yine de pamuktan ak, köpükten yumuşak... Pırıl pırıl. Sebil... Ömrünün en güzel aşk hasadı; Hasretle prangalar.

Dicle'yi özlemiştir hep, karakıl çadırları, yarpuzu, Siverek'i, Kanlıkuyu'yu. Bir sıcak merhabaya derdini unutmaya fit. Halkının "mazlum ve gariban" şairi. Bir bilge, yoksa akıl işi değil, acının dediği dedik yerde. Orda Sansaryan Han'larında dost, düşman ve dağları yerli yerine koymak. Sevda vurgunu, zindan karasında ebemkuşağı olur gözbağı... Al- yeşil bahar olur, bir aşiret kızının sarı saçları... Düşer aklına, eşkini hovarda, kıvrak seglavi kısırak... Kan değil sevdası akar geceye... Can içinde bir can olur Kürdün gelini.

Bir sevdadır onun için yaşamak... Bütün korkulardan uzak, zindanda olsa bile asla yalnız kalmamak. Terk etmez sevda onu. Ufku iyi bellemiş, yüzünde bir şark çıbanı gibi taşır dağların imgesini... Munzur'un öfkesi, kaç cehennem eritti yastığında, kaç yol ağlamaklı olmuştur geceleri... Saklısı ve gayrısı yok. Hilafsız üryan, kırgın, kederli.

Memesinin altında bir hayın bıçak ve ölüm namussuzu. Hasreti uykularda şimdi, susuyor yeşil... Üşüyoruz... Ve alışmak müt-hiş.

- Nasıl bir şiir?- "Canlı elvan, gürül, gürül", dağ doruklarında güneş emmiş kar tanesi, atın yelesinde dağ yeli, suyun ezgisi , top-
rağın günbitimi... Nasıl anlatsam... Vurgun ve bela... Rüzgârda asi...

- Özne?- Ben, sen, o, biz, siz, onlardır.

- Zaman?- Dün, bugün ve yarın'dır. Bir mısra boyu macera
gün değil, yıl değil çağları kapsar. Künyesi çizileli kaç yıldız uçtu...

- Mekan?- Altındağ'dır, İncesu deresidir. Munzur, Mengene,
Nemrut, Çukurova, Cibali... Acem mülkü, Kafkas Ufku'dur...
Dört yön, on altı rüzgar, yedi iklim, beş kıta... Yani mahpushane-
dir, Makam'ı Yusuf.

- Sevdigi çiçek?- Karanfil.

-Kahramanları? -Spartaküs, Ferhat, Bedrettin, Köroğlu, Pir
Sultan... Meçhul Asker, Kara Yılan, Urfalı Nazif, Sepetçioğlu...
Sonra kalem yazmaz bir ince sevda.

Adı; Ahmed Arif, sevdiği mevsim: Bahar. Ay: Mayıs (O hiç
vaktinde gelmeyen Mayıs).

Silah: Kalbi zaten dinamit kuyusuymuştu...Ve on dokuz şiir.

-Kimin için? -Yarının çocukları, gülleri için... Her birinin ayva
tüyü, çilleri için...

Seni anlatabilmek seni... Yiğitlik inkar gelinmez... Koydun pos-
tanı gördün restini...

Umut dağlarladır ya... Çocuklar getirecek üstünü...

Ol sevda böyledir çünkü.

Yolların En Güzeli

"*Cibali dendi mi aklıma gelirsiniz kadınlar/ çarpık ayakakabılarınız gelir/ve kabraman elleriniz.*" diyor bir şiirinde. Acı ve çilelerle yoğrulmuş bir bilinç ya da direnç dendi mi benim aklıma A. Kadir gelir. Asıl adı Abdülkadir Meriçboyu. Şiir uğruna vurgunlar yemiş, insanı sevmekten sanık, hapisler yatmış biri. Önce Aydın, Muğla, Balıkesir, sonra Konya Ovası, Adana, sonra Anadolu toprağında sürgünlükler tüketmiş, yine de "insan kuş kanadından gelen yazı/insan umutlar kapısı" diyebilmiş, bir türkü söyler gibi yazmış şiirlerini. Lirik, yalın ve ermiş.

Bir dost sohbeti gibi bir "Tebliğ" (1943) gibidir sesi. "Hoş Geldin Halil İbrahim" (1955) demek için "Dört Pencere"sini (1962) de açmış çilenin rüzgarına, yüreğine acı doldurmak için. Şairlik zor zanaattır çünkü. Dokuz köyden kovulsan da, onuncu köyü bulmaktır asl olan, "Mutlu Olmak Varken" (1962) üstelik.

Tebliğ'in yayınlanması İkinci Dünya Savaşı yıllarına rastlar. Savaş, katliamlara karşı çıkar,

"O insanlar bitmedi mantar gibi yerden
Anaları doğurmuştu onları bir zamanlar
Tıpkı dalda bir çiçek açar gibi."

Barışı savunan bu şiirler, Nazi Almanyası'nın zaferini bekleyenleri tedirgin etmiştir. Aralarında Yusuf Ziya Ortaç ve Orhan Seyfi Orhon gibi yazarların da bulunduğu birçok kişi, yazdığı yazılarla A. Kadir'i ihbar ederler. Mesaj yerine ulaşmıştır kitap toplatılır, hapis ve sürgünlük yılları başlar. A. Kadir bu sürgünlük yıllarını; "İnsanlarla konuşmak yasaktı, ağaçlarla, derelerle, kavaklara baş başa kaldım." diye anlatacaktır. Baskılara, yoksunluklara karşı ne umut, ne çaba ne de sevgi azaldı. Onca çilenin içinde hep dosdoğru, hep dimdik.

Sanatı ve kişiliği hakkında yazılanlar, çok az sanatçıda bu kadar ortak payda kurulmuş, bu kadar kesişmiştir denilebilir.

Behçet Necatigil'e göre, "*A. Kadir, içli bir anlatımla yenik bayatların acılığını yansıttı.*"

Mehmed Kemal'e göre, "*O bayrağı gücünün ve nefesinin yettiği kadar götüren bir yarışçıdır.*"

Eray Canberk, "*Masallarda kalan bir doğruculuğun, bir namusluluğun simgesiydi,*" diye tanımlar onu.

Ahmet Telli, "*Yazdıklarıyla yaşam tarzı arasındaki tutarlı bir insan kimliğidir ki, belki hiç mi hiç unutulmaması gereken bir olgudur*" der.

Veysel Öngören'e göre, "*A. Kadir değişmeyi ve ilerlemeyi eksantrik olmakta ya da ayrıntıları başköşeye oturtmakta aramamıştır. O, neyi kim için ve nasıl söylemekte olduğunu bilmiştir.*"

Doğan Hızlan, "*Göğüs gerdığı nice çileleri, yalın ama etkileyici bir biçimde dile getirdi*" diye belirtir.

Sennur Sezer için A. Kadir'in şiiri, "*Toplumcu ve bireysel olanın şiiri, ulusal sesli güleş bir şiirdir.*"

Afşar Timuçin'e göre, "*İnsan dünyasının, nesli tükenmekte olan ya da zaten az bulunan bilge insanının en yetkin örneği olmayı başarabilmek bir mucize yaratmak gibidir. O, bu mucizeyi sessizce ama kahramanca başardı.*"

Asım Bezirci'ye göre A. Kadir adı, "*Çilenin olduğu kadar, direncin de adıdır, çalışkanlığın ve namusun adıdır.*"

Çeviride de yetkindi. Dünya Halk ve Demokrasi Şiirleri'nde onun da imzası vardır. Azra Erhat'la birlikte, İlyada ve Odyssea çevirileri. Bugünün diliyle Hayyam ve Mevlana'yı konuşturur. Harp Okulu olayı ve Nazım Hikmet. Eluard'den "Asıl Adalet." Eski Çağlar Tarihi. Gezi İzlenimleri.

Şiirlerinde halkıyla iç içedir. Hal-hatır sorar sanki, bir acı kahve içer gibidir. Varoşların nabzını tutar, aynı rüyaları görür, aynı ya-tağı paylaşır, ot yataкта. Bölüşmeyi sever, onda birinin fazlası, birinin eksigidir. Bazen bir deniz olur yayılır dalga dalga, bir meydan

olur uğuldar, bazen bir kundak olur sarar bizi. Direncin karşısında bitmez yol, aşılımadık dağ yoktur. Bir kez daha gösterdi. Yürüdüğü yol, "Yolların en güzeli."

Mart 1985'te ölümünü gazetecilerden öğrendiğimde, bir zamanlar sürgün yaşıadığı Kırşehir'de ben de sürgündüm. O gün Kırşehir'in Dinekbağı'nda o "Zerdali Ağacı"nı aradım durdum. Sonra oturdum ona adadığım şiire yükledim kederimi.

*"Kaç kez kapısını çaldık o şehrin
bunca takvim eskittik sırrına ermek için
buluşmadık rüzgar kalmadı bu kitaplar bu notlar
ya başlayan kavgaya arkadaşlar ya arkasızlık
(...)
nerde keder varsa toplamış almış
sürgünler öznesi bir çileciye yakışan
konuşurken yürürken izlerken ve içerken
dalgın bir merhabadır berhal
acılar kırmamışsa direncini
hüzün ele vermiştir ber zaman o dervişisi."*

"Fedailer Mangası"ndan Bir Şair

Kırk kuşağı, edebiyatta büyük bedeller ödemiş bir kuşağın adıdır. Hapisler, işkenceler, sürgünler bu kuşağın adıyla özdeşleşti. Bu yüzden olacak ki; onlara "Fedailer Mangası" dendi. Nazım'dan sonra gelenler yani... H.İzzettin Dinamo, Suat Taşer, Ö.Faruk Toprak, Niyazi Akıncıoğlu, Ahmed Arif, Enver Gökçe, Cahit Irgat ve diğerleri...

Rıfat Ilgaz'da 1940 Kuşağı'nın bu önemli şairlerinden biridir.

1943'te ilk kitabı "Yarenlik", bir yıl sonra da "Sınıf" adını verdiği kitabı yayımlanır. Bu kitabı iktidarın hışmına uğrar, kitap toplatılır, Rıfat Ilgaz tutuklanır. Hazırlanan iddianamede şairin, "Bir baş soğan yoldaş ederdik" dizesindeki "yoldaş" sözcüğüyle komünizm propagandası yaptığı ileri sürülür.

"Girdiğim çıktığım yerler tanığımdır

Kapımı çalanlar gece yarılarında

Okunan kararlar yüzüme karşı

Korkmuyorum duygusal bitişlerden

Tükenen kurşun kalemler tanığımdır" diyen Rıfat Ilgaz, yalnız şiir alanında değil, öykü, roman, oyun gibi edebiyatın hemen her alanında ürün vermiş bir yazar. Dergilerin yazışlarında "sorumluluk" yüklenmiş, yasalara aykırı görülen ürünleri nedeniyle yaşamının en verimli döneminde beş yılı aşkın bir süre cezaevinde yatmak zorunda kalmış. Ama o mahpusluğu bir okul gibi değerlendirmesini bilmiştir.

Ömrü boyunca hakim ideolojinin yakın takibi ve kuşatması altında kalsa da yazmayı sürdürdü. Üstelik bu kuşatmaya o dönemin eleştirmenleri ve dergi yöneticileri de katılırlar. Rıfat Ilgaz, o dönemi anlatırken bu acı gerçeğin de altını çizerek; "... 1944'te kitabım toplatıldı ve hapse girdim. Ne kitabım ne de sanatım hak-

kında tek söz söylenmedi. Rauf Mutluay var, Tahir Alangu var... Sabahattin Ali için Alangu bir yazısında 'vesveseli' falan demiştir. Yani ya bizi unutacaklar ya da kötülecekler. 1950'den 1960'a kadar dergileri karıştırın, bir-iki raslantı dışında şiirimi bulamazsınız. Çekiniyorlardı, basmak istemiyorlardı. Hatta dizgisini yaptığım dergide şiirimi basmıyorlardı. Diğer toplumcu arkadaşların durumu da benden farklı değil. Bunda, ürünlerimizi dergilerine kabul etmeyen dergiler kadar eleştirmenler de suçludur. 1960'a kadarki antolojilerde bile doğru dürüst yer verilmemiştir bize. Bunda Bizans mantığı da var tabii..."

Rıfat Ilgaz, o sessiz büyük çoğunluğun, yani halkın yanında yer aldı hep, onların sesi ve dili olmaya çalıştı, yine halkın diliyle yalın, özgün şiirler yazdı. Onun şiiri gücünü yalınlığından ve içtenliğinden alan bir şiirdir.

O kuşakdaşları gibi yalnız sanatıyla değil, aynı zamanda yaşam içinde susmayan, direnen pratiğiyle, çağının 'tanıklığını' da "sanık"lığını da yüklenmiş bir aydın sorumluluğuyla, sonrakilere "miras" olmuş bir değerdir. "Aydın mısın?" adlı şiirinde bu konuda görevlerini yerine getirmeyenlere seslenir;

*'Kilim gibi dokumada mutsuzluğu
Gidip gelen kara kuşlar havada
Saflar tutulmuş top sesleri gerilerden
Tabanında depremi kara güllerin
Duymuyor musun
Kaldır başını kan uykulardan
Böyle yürek böyle atardamar
Atmaz olsun
Ses ol ıstık ol yumruk ol
Karayeller başına indirmeden çatını
Sel suları bastığın toprağı dönüm dönüm
Alıp götürmeden büyük denizlere
Çabuk ol
Tam çağı işe başlamanın doğan günle*

*Bul içine tükürdüğün kitapları yeniden
Her satırında buram buram alın teri
Her sayfası günlük güneşlik
Utanma suçun tümü senin değil
Yurt otuzunda aldığın diplomayı
Alfabelik çocuk ol
Yollar kesilmiş alanlar sarılmış
Tel örgüler çevirmiş yöreni
Fırıl fırıl alıcı kuşlar tepende
Benden geçti mi demek istiyorsun
Aç iki kolunu iki yanına / Korkuluk ol”*

Seksen küsur yıllık ömründe elliden fazla yapıt (şiir, öykü, oyun, roman) verdi. Defalarca sahneye konmuş, film dizileri oluşturulmuş "Hababam Sınıfı"nı hemen herkes izlemiş ve sevmiştir. Ama ne yazık ki, yazarının Rıfat Ilgaz olduğunu çok az kişi bilir.

1910 tarihinden 1993'e kadar uzanan bir serüven... Sivas'ta insanların katledilmesine dayanamadı yüreği... Rıfat Ilgaz, 7 Temmuz 1993'te aramızdan ayrıldı. Halkına adanmış bir yaşamdı onunkisi... Son şiirinde şöyle diyordu:

*"Elim birine değsin
Isıtayım üşüdüyse
Boşa gitmesin son sıcaklığım."*

Göge Yakındır Başları

*“Başım dağ, saçlarım kardır
Deli rüzgârlarım vardır
Ovalar bana çok dardır
Benim meskenim dağlardır.”*

TÜYAP ve Türkiye Yayıncılar Birliği işbirliği ile Diyarbakır 3. Kitap Fuarı çeşitli etkinliklere sahne oldu. Sergilerden biri de Türkiye’nin ilk “faili meçhul”u olarak bilinen Sabahattin Ali’ye ayrılmıştı. Sergi bu topraklarda yaşanan benzeri binlerce olay açısından başka bir anlam taşıyordu.

Sabahattin Ali Sergisi”nde; 41 yıllık kısa yaşamına çok sayıda eser sığdıran yazarın en büyük tutkularından biri olan fotoğrafları sergilendi...

Sabahattin Ali, 1948’de böyle bir bahar gününde katledildi. Bu vesileyle bu yazıda onu anmak istedim.

Türkiye’de niye hep ölü aydın sevilir bilinmez; Nazım Hikmet, Ahmed Arif, Sabahattin Ali, Deniz Gezmiş, Musa Anter, Hrant Dink ve daha birçok yazar ve aydın bu kaderi paylaştı. Devlet, dirisini işkencelerden, tezgahlardan geçiriyor, zindanlara atıyor, katlediyor, Sadece ölüye özgürlük var bu ülkede.

Sabahattin Ali cinayetinde birçok soru askıda kaldı. Eğer Sabahattin Ali cinyeti bilinmezlerin arasında bırakılmayıp aydınlatılsaydı, daha sonra zincirleme yitirdiğimiz onca insan belki de öldürülmecekti.

Sabahattin Ali, Konya da öğretmenlik yaptığı sırada, bir arkadaş toplantısında Atatürk’ü yeren bir şiir okuduğu iddiasıyla tutuklanmış, bir yıla mahkûm olarak Konya ve Sinop cezaevlerinde yatmış.

Sabahattin Ali cinayeti aslında faili meçhul bir cinayet değildir. Devlet her zaman gerçek suçluyu gizlemek için hazırladığı kılıf bu olayda da devrededir. bir kaç ilüzyon kullanacaktır.

Bir başka dava nedeniyle 1948'de Paşakapısı Cezaevi'nde yatmış. Çıktıktan sonra zor günler geçirmeye başlamış, işsiz kalıp, yazacak yer bulamamış, yurtdışına gidebilmek için pasaport almak istemiş, alamamıştır. Yasal yollardan yurtdışına çıkma olanağı da bulamayınca, Bulgaristan'a kaçmaya karar vermiş fakat para karşılığı anlaştığı bir kaçakçı tarafından jandarma karakolunda katledilmiş, daha sonra da cesedi Bulgaristan sınırında bulunmuştur. Sabahattin Ali'yi öldürdüğünü itiraf eden ve milli emniyet mensubu olduğu söylenen katil, dört yıla hüküm giymiş fakat birkaç hafta sonra çıkartılan aftan yararlanarak serbest kalmıştır. Katilin, mahkemedeki ifadesi bir vahşet ifadesidir;

"..Elimdeki sopa ile kitap okumakta iken kafasının sol tarafına yüzüne doğru şiddetle vurdum. suratı, gözlükleri, kulağı kan içinde kalmıştı, arkasından aynı yere şiddetle bir daha vurdum. bu iki darbeden sonra Sabahattin Ali sağ tarafına doğru yıkıldı, ağzından, burnundan kanlar boşandı. Dikkat ettim; hafif hafif nefes alıyordu. bu defa üçüncü bir darbeyi ense sine vurunca nefesi tamamen kesildi, ölmüştü."

Roman, öykü ve şiirler yazdı. En tanınmış eserleri; Kuyucaklı Yusuf, İçimizdeki Şeytan, Kürk Mantolu Madonna, Dağlar Ve Rüzgar, Değirmen, Kağnı, Hanende Melek adlı kitaplarıdır. Rıfat Ilgaz ve Aziz Nesin'le birlikte dönemin muhalif dergisi olan Marko Paşa adlı dergide yazdı.

Sabahattin Ali Anadolu insanına yaklaşımıyla edebiyata yeni bir boyut kazandırmıştır. Ezilen insanların acılarını, sömürülmelerini dile getirmiş, aydınlar ve kentlilerin Anadolu insanına karşı takındıkları küçümseyici tavrı eleştirmiştir.

Verdiği eserlerle, insanın tüm imgelem ve duygularını harekete geçiren; belagatı ile edebiyatın en önemli isimlerinden biri olmuştur artık.

Sabahattin Ali, muhalif bir kimlik olarak bedel ödeyen “ilk faili meçhul yazar” olarak hem tarihte, hem de edebiyatta bugünlere miras bıraktığı onuru ve duruşuyla yerini almış bir yazar.

*“Bir gün kadrım bilinirse
İsmim ağza alınrsa
Yerim soran bulunursa
Benim meskenim dağlardır”*

Şimdi Evlerinde Yoklar

Güzel ölülerimiz vardır bizim... Onlara ölü demek zor gelir insana. Onlar yüreğimizin acısı olmuşlardır. Biz onların bize bıraktığı anılarda can buluruz... Bize hayat veren damarlarımızdır onlar, hayata tutunduğumuz köklerimizdir... Bugün bir nebze soluk alabiliyorsak, onların ödediği bedeller sayesinde, onların yüzü suyu hürmetinedir...

*"(...) Daba demindi yaşam,
Oğul kokusu dal uçlarında
Her mevsim bahar,
Daba demindi.
(...)Her şey yerli yerinde
Çerçevelerde fotoğraflar sararmış biraz
Biraz da sıırı dökülmüş aynaların."*

Gerçekten de; insana daha deminmiş gibi geliyor, ama dört yıl olmuş Nebahat Abla'yı yitireli. Evet, onu tanıyanlar anlamışlardır, yukarıdaki dizelerin yazarı Nebahat Çetin Altıok'tan, onu tanıyan herkesin Abla dediği Nebahat Abla'dan söz ediyorum... Onu 2001 yılında bir Ocak gününde yitirmiştik.

Elazığ'ın Baskil ilçesinde başlayan bir yaşam serüveni... O bildik yokluk ve yoksulluklara rağmen halkının çocuklarına öğretmen olmuş, daha güzel bir dünya uğruna ömürbillaş mücadele etmiş bir güzel insan sureti... O sistemle ve sistemin acımasız aygıtlarıyla kavgalı oldu hep. Asla biat etmedi:

*Söz dağıldı, şiir yandı, göç sürüyor
Sürüyor yakılmış köylerin ve evlerin,
Yakılmış otellerin çağcıl yangını*

*Kapanıp kalsın dairelerine devlet.
Yalnız kendini yargılayabilir artık yargı
Biat etmiyorum bu yüzden
Bu yüzden tanımıyorum onları.*

Bir güzel inancın sevdalısıydı. İnsana dair güzel olan her projede adı yazılıdır... Mevki ve mertebe beklemedi hiçbir zaman. İHD Genel yönetim kurulu üyesiydi... Pir Sultan Abdal Kültür Derneği'nin kurucularındandı... HADEP Ankara İl yöneticisiydi... Her eylemin başında onu görmek mümkündür... Sürgünler, gözaltılar, cezaevleri, sağır duvarlar tanıklıktır...

”Çok şey var birlikte anımsanacak
Biriktire biriktire taşıdığımız
Issız bir yolda yürürken
Eski resimlere bakarken yeniden
Birdenbire göz göze geliriz
Kapkara gözleriyle çocukların
Ki şimdi evlerinde yoklar”

Şair Metin Altıok'la evliydi... Bir dönem "Acıya Kiracı" olarak geldikleri Kürt illerinde güzel öğrenciler yetiştirdiler... Bilindiği gibi 1993 yılında Sivas'ta Madımak Otel'i'nde devletin polisi ve askeri gözetiminde yakılan aydınlar arasında Metin Altıok da vardı... Bu olay Nebahat Abla'yı çok etkiledi... Yüzünden hiç eksilmeyen hüznün çizgileri daha da derinleşti...

”Giderken duydum,
Islık çalan sesini acele rüzgarın, yırtılan sisin,
Öğrendim birazı ayrılık,
Birazı da hüznün olan,
Masalını ömrümüzün”

Şair yönünü nedense çok öne çıkarmak istemedi... Kimi dizelerini bu yazıya serpiştirdiğim şiirlerini "Devrim Sancıları" ve "Sorular Ünlemler" adlı kitaplarında toplamıştı... Çocuklar için

yazdığı birçok oyun radyolarda seslendirildi. Belli aralıklarla gazetelerde yazılar yazdı... Bu yazıların birinde O da gidenlerin arkasından şöyle diyordu: *"Gidiyordunuz. Yol uzun, gece kara diyordun kendi kendine duydum. Karanlığı ısıtmak için miydi yakana taktığın o savaş kaçkını gelincik... Soramadım. Bir de arkanda bıraktığın çocukluğun, gençliğin, acıların, sevinçlerin... Onları bırakıp yollara düştüğünde, yüreğinden kopan çığlıkları soramadım."*

"Abla" sözcüğü bir insana bu kadar yakışabilirdi ancak... Adı vicdan olanın hayata yansıyan yüzü gibiydi Nebahat Abla...

Anısına selam olsun...

Can Aynam Paramparça

*"Gözümü yumduğum gün, kavanoz dipli dünyaya,
başucumdaki taş a bir zahmet şunları yazın,
böyle olsun istemezdim
daha çok koşardım ya...Atım çatladı...
Özür dilerim."*

Adnan Satıcı'yı kaybettik desem kim inanır? Evet... "Özgelik sizlere ömür."

İzmir'den Hayri Yetik telefon açtı ilkin. Sesine metanet katmaya çalışarak "Adnan..." dedi, durakladı, "Adnan'ı kaybettik!" Sonra Ankara'dan Orhan Miroğlu "alo" bile demeden, hıçkırıklara boğulduk.

Hastalığı da birden bire peydahlanmıştı... İnsan inanamıyor. "Her ölüm erken ölümdür" der ya Cemal Süreya... Ama herkes biliyor ki, bu çok daha erken bir ölüm. Şok mu denir, isyan mı, öfke mi? Cevabı olmayan sorular soruyorum kendi kendime. "Neden?", "Niçin?", "Nasıl?" diye zihnime taktıkları soru kanca-ları ile aklımı darmadağın ediyor. Yadsıyor insan. "Hayır bir yanlışlık olmalı." Yadsıma, kabullenmek için gerekli olan zamanı ve gücü mü veriyor bize?

Şimdi nasıl bir şeydir bu? Adnan öldü ve ben ardından bu yazıyı yazıyorum...

Kabullenmek ve hazmedilmesi zor bir olay. Yaşam ve ölüm arasındaki o gergin hesaplaşmada yenik düşüyor insan. Ayrılık ve kayıplar içinde insanı en aciz, en çaresiz bırakanı "ölümle gelen ayrı-lıklardır," demek.

Karmaşık duyguların üstesinden gelmek çok zor. Beklenmedik bir ölümün ardından duygularını dile getiremiyor insan. Ne konuşacak kadar olabiliyorum ne de susmak. Anlamı uzun olan bir cümle bulanıklığındayım:

*"Nereye. O ıysal saçlarınla nereye, hem sen nereye
Nereye ey gözleri gurbet
Sinadım kendimi bir başka biçimlerle
Her iklimde dondum, her aynada hiç
Yüzünü dön. Yüzünü dön
Can aynam paramparça...
Nereye. O atlarla nereye, hem sen nereye
Nereye hiç dönmeyecekmiş gibi böyle"*

Kendisinin de dediği gibi Diyarbakır'ın masalsı, tarihsel ve doğal ortamında tatlı bir çocukluk düşü, babasının ölümüyle yarıda kaldı. Henüz altı yaşındaydı ve yaşamın bütün ağırlığı çocuk omuzlarına çökmüştü. Bir çocuğun yapabileceği bütün işlerde çalışarak ilk ve ortaöğrenimini doğduğu kentte tamamladı.

Diyarbakır Ticaret Lisesi'nde öğrencim oldu. Yurtta kalıyordu ve okulda öğrenci lideriydi. Ama siyaset çalışkan bir öğrenci olmasına engel değildi. Zekiydi, yaşının üzerinde gösterdiği olgunluk çevresinde bir sevgi çemberi oluşturdu. O yaşlarda bile iyi bir kitap kurduydı. Yoğun okumaları onu giderek yazmaya yöneltiyordu. Elinde şiir dosyalarıyla gelirdi. Verdiği güven ve gösterdiği düzeyle, gündüz öğretmen - öğrenciyi oynuyorduk, geceleri ise şaraplı sohbetlerde arkadaştık.

12 Eylül sonrası, Kırşehir sürgünlüğü yıllarımda o Ankara'da eğitim görüyordu. Eşi Fatoş'la o zaman arkadaşlardı. Kimi hafta sonları çıkıp gelirlerdi. Ben, Behiye, Fatoş ve O, sabahlara kadar uzatırdık geceyi, şiirlere, şarkılara yaslardık başımızı:

*"(...)Diyecektim ki hazırım vazgeçtim birden
yüzümün hayata yakışmadığı doğru, ölsem de
yakışmayacak..."*

Ankara'da Türk Dili ve Edebiyatı ile Hukuk eğitimi gördü.1980 sonrası şairler kuşağının önde gelen adlarındandı. Şiiri de kendisi gibi tutarlı, lirik ve dokunaklıydı. İçten, dolambaçsız, verici ve yalın...

O, hayatına başkalarının hayatını da katmıştı, sadece kendi

gemisiyle ilgili değildi, "Başkalarının hayatını kendi hayatımıza kattıktan sonra ortaya çıkan hayatın büyüklüğü, o hayatın sahibine gururdan çok, sorumluluk; sevinçten çok; hüznün; yaşamdan çok, ölüm yükler. Zira başkalarının hayatını yaşayanlar, başkalarının ölümlelerinden kaçınamazlar. Kendi hayatlarına hayatlarını kattığı başkalarının ölümlelerini de yaşarlar ki bugünlerde özlemine çektiğimiz 'şair hayatı' da budur," diyordu Gündem gazetesinde yazdığı "Şairin Hayatı" başlıklı bir yazısında.

*"ne kadar uzakta olsam da en yakın kalp sarayından
ne kadar da yokluğunla yaralı, yorgun
ne kadar da bu şiiir böyle
umudunu bile korku tıgıyla işlese de suyun üstüne
aklı gidip gidip gelse de çocuğumun
seni hatırlayınca kendimi unutup
kızgın bir kaya gibi yağmurun altında
için için eririm artık git
ben ardından toprak olur gelirim."*

Enerji ve hayat doluydu. Giderek küstü hayata... Kahırlıydı, öfkeliydi bu dünyaya... Çok içiyordu..."Atım çatladı... Özür dile-rim" diyordu ya; aslında biraz da o çatlattı atını... Ve biz tabi... O ata daha iyi bakamadığımız için....

Sevgili Adnan'ım... Canım kardeşim... Sana ülkesiz şarkılardan, Diyarbakır'dan ancak bir avuç toprak getirebildim.

Beni Bağışla.

”Uykuları ve Sesleri Vardır”

1998 sonbaharında yitirdik Veysel Öngören'i... Diyarbakır'ın Hacikan köyünde başlayan bir ömür, yine aynı yerde noktalandı. Son dönemlerinde Diyarbakır merkezde ikamet ediyor, umarsız bir hastalıkla pençeleşiyordu. Ölmeden bir gün önce "Beni köye götürün" dedi. Bu bir anlamda; "Köyde ölmek ve orada gömül-mek istiyorum" demekti. İsteği yerine getirildi. Köyünde öldü ve orada toprağa verildi. Yıllar öncesinde yazdığı bir şiirinde sanki bunu dile getiriyordu;

*"Köye mi özlem/ yorgun, kırık bir uykuya mı?
Tavuk, tüp gaz taşıyan, gelin getiren
Morga adam bırakan traktöre mi
Acıya sevince mi?"*

Ailesinin sürgün edilmesinden dolayı, çocukluğu ve ilk gençlik yılları Afyon-Tavşanlı'da geçti. İlk ve orta öğrenimini Afyon'da tamamladı. Bir süre İstanbul üniversitesinde edebiyat okuduysa da öğrenimini tamamlayamadı. Ailesinin sürgün yılları bitmişti. Diyarbakır'daki "baba ocağı"na yerleşti. Yeniden Ankara'ya dö-nüşünde felsefe bölümünde okudu. Hocası Nusret Hızır'dı. Onun öğrencisi olmaktan hep gurur duydu. Bir süre Ankara'da TRT Dış Haberler Servisi'nde çalıştıysa da, düşüncelerinden dolayı görevine son verildi. Buna belki de içten içe sevinmişti. Çünkü artık öz-gürdü ve şiire sevdalanmıştı;

*"Silindiğin bordroya inat
bir çeteledir özgürlük
ister fabrikada ister firarda."*

Tekrar Diyarbakır'a döndü. Sanat ve edebiyatı izlemeyi ihmal etmedi. Dergilerde yazdığı yazılarının çoğunu bu dönemde yazdı.

O artık "Genç şiir"in bahçıvanıydı. Besleyeni ve su vereni. 80'li yıllar onun en verimli yıllarıydı. "Remo ve Salo (1980)"- "Vay Gözüm" (1981) -"Remtelebe" (1982 -" Koca Ülke" (1983) ve "Arif'in Kızı" (1987) adlı kitapları bu dönemde yayımlandı.

Şükran Kurdakul'un görüşüyle şiirlerinde, "yöresel deyişlerden ustaca bileşimler çıkararak, edebiyata yeni bir ülke duyarlığı getirdi." Şiirin iki ana damardan (Destan ve Maniden) beslendiğini savunurdu. O destandan yanaydı:

*"Hiç kimse alamaz hayatı
Satılmış acı, satılmış et
Ve kör bir duvara heder olan gençlik,
Tüketmiyor hayatı.
Nüfusta kayıtları vardır, işyerinde sicilleri
Uykuları ve sesleri vardır.
Biliyorlar bir muhasebesi vardır ki onların
Orada hayat hesabını tutuyor onların."*

"Bilim-Sanat", "Yarın" ve "Düşün" adlı dergilerde sürdürdüğü yazılarında, yerleştirilmiş ve sürdürülmeye çalışılan sanatsal yapıya alternatif bir tavır geliştirmek istedi. Bir dönem bunu yakalar gibi olduysa da yalnız kaldı bir bakıma... Sonrasına bir küskünlük denebilir belki, kendi içine çekildi. Uzun bir süre yazmadı. Bir ara Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Şehir Tiyatrosu'nu yönetti. "Bu işte çok yoruldum" diyordu ama onu asıl yoran ve yıpratran edebiyattaki duruşunda ve tavrında yalnız kalışına ilişkin diye düşünüyorum.

*"Adamımız öğütledi bize
sevişmişlik öksüz kalınca,
neye yarayacak öyleyse
sakın hayatı öksüz bırakmayın."*

Yakın çevresi, edebiyatçı dostları olarak hepimiz biraz borçlu kalmışızdır ona. Bir duruş adamıydı Veysel Öngören. Edebiyatın subaşlarını tutanlara ve suyu bulandıranlara karşı duruşu hiç de-

ğışmedi. Evet yoruldu. Belki "yenildi" diyenler de çıkabilir. Ama o sonuna kadar teslim olmadı. Bize bıraktığı miras ve mesaj, bir söyleşide kullandığı cümlede özetlenebilir: *"Teslim olmamak her zaman mümkündür."*

Seni Özlüyoruz Evrim

Onu iki yıl önce kaybettik.

Evet. Sevgili Evrim Alataş, iki yıl önce kansere karşı 13 yıl boyunca verdiği mücadeleyi; Kürt basını ve kültür dünyası da önemli bir değerini kaybetmişti.

Yıllar geçse de zamansız ölümlere inanamıyor insan. Şair; ‘Her ölüm erken ölümdür’ dese de Evrim’in gidişi gerçekten çok erkendi. Yaşam içinde, her işinde aceleliydi, gidişinde de acele etti. Henüz 34 yaşındaydı. Sanki bu durumu sezmişçesine o kısa ömre çok şey sığdırdı.

Malatya’nın Akçadağ ilçesine bağlı Gölpınar Köyü’nde Alevi-Kürt bir aile ortamında büyüdü. 1994 yılında gazeteciliğe başladı.

”Özgür Basın Geleneği” olarak tanımlanan birçok gazetede muhabir ve editör olarak görev aldı. Özgür Gündem, Evrensel, Birgün, Özgür Politika gazeteleri, Esmer dergisi ve son olarak Taraf gazetesinde köşe yazarlığı yaptı. Yazıları Birikim, Amargi, Tiroj dergileri ve Radikal İki’de yayınlandı.

Aram Yayınları’nca 2003 yılında yayımlanan "Mayoz Bölünme Hikayeleri" adlı kitabın da yazarıydı. "Her Dağın Gölgesi Deniz’e Düşer" kitabıysa 2009’da yayımlanmıştı. Evrim’in kendi ifadesiyle; “Rüyalardan keramet, ocaklardan derman, dedelerden ikrar almaya alışmış Alevi-Kürt köylülerinin devrim düşüne dalışlarını” anlatıyor bu kitap.

Ölümünden sonra da çeşitli gazete ve dergilerde yayımlanan yazıları “*Biz Bu Dağın Çiçeğiydik*” adlı kitapta bir araya getirildi.

Diyarbakır’da anne ve babaları JİTEM tarafından öldürülen iki çocuğu anlatan "Min Dit"’in (Ben Gördüm) senaryo yazarlarından olan Evrim Alataş’ın bu ilk film çalışması Antalya Altın Portakal Film Festivalinde, San Sebastian, Gent, Hamburg, Nürn-

berg ve Prag’da katıldığı festivallerden ödülleriyle dönmüştü.

Kanser tedavisi gördüğünü yakın çevresi dışında çok insan bilmezdi. Bilenler durumunu sorduğunda da hastalığını ‘ti’ye alırdı. En zor durumlarda dahi insana güç aşıları.

Diyarbakir xırıq’larının kullandığı argoyu da kısa zamanda öğrenmiş,dağarcığına almış. o ironik söylemine eklemişti..Yeri geldiğinde de çok güzel kullanırdı. Ona göre ben Suriçi’nde oturduğum için; ‘Şehir çocığı’ydim.Buna uygun jargon olarak da her karşılaştığımızda ilk hal-hatır sorma cümlesi; ”nasılsın kardeş” anlamına gelen “nasılsan birê min” repliği.

Öldükten bir yıl sonra "KCK" kapsamında ifadeye çağırılacağını ve hakkında arama kararı çıkarılacağını bilseydi, cümle yargıyı tefe koyardı herhalde.

Bir meydan okuyuştu Onunkisi. Hastalığına, sisteme, çevresindeki yanlışlıklara, olan bitene...

Evrım, insanı ve insanın yarattığı değerleri hep yüreğinin derinliğiyle severdi. O hep yaralı ve acılı yüreklere hitap etmek istedi ve öyle de yaptı.

Samimi ve içtendi, dürüst ve dobraydı, sözünü sakınmadan söyler ve onun arkasında dururdu. Değerlerine tutkuyla bağlıydı.

Onu en iyi tanımlayan sözler, dayısı Teslim Töre’nin onun ardından söyledikleriydi sanırım: *“Bütün gençliğini, kansere, anti demokratik yasalara, şovenizme, faşizme karşı mücadele ve direnişle geçirdi. Üretkenlik ve direngenliği ile genlerinden gelen bütün değerleri aşarak, bilgi ve birikimleriyle kendine özgü üslup, değerler bütünü ve bir gelecek perspektifi yaratmıştı.”*

Kimi insanlar vardır, onları gördüğünüz zaman koşullar ne derece zor olursa olsun size öyle bir pozitif enerji verirler ki, yenisinden umutlanır, ayaklanır, yerinizde duramazsınız. İşte Evrim böylesi bir güzelli.

Kimi insanlar vardır ki onlar sürekli olumluya odaklanırlar; Neye odaklanırsan o senin gerçekliğindir derler ve o gerçekliğin

izini sürerler. Evrim bir sorunla karşılaşınca o soruna üzölse de – ki bunu çok belli etmez- hüznünü içine gömer, elde avuçta çözüme dair ne varsa ona odaklanıp bu sorumluluğu çevresine de yayardı.

Kimi insanlar vardır yokluğunda yeri doldurulamaz. Evrim de öylesi işte...

Seni özlüyoruz birê min.

Arjen Arî'nin Acısı

Kürt Şair, Azadiya Welat Gazetesi ve Yeni Özgür Politika köşe yazarı Arjen Arî, kansere yenik düştü. Böyle anlarda nasıl davranacağını ne yazacağını şaşıyor insan. Birbiri ardına dizilmeyi bekleyen onca sözcük terk eder söz dağarcığınızı. Neyi nasıl yazacağını şaşıtır insan. Anılar bir film şeridi gibi geçer gözlerinizin önünden. Sonra donmuş bir surete dönüşür çevrenizdeki görüntülerin her karesi. Sonra bir acı alır bir ağrıya dönüştürür kendini...

Evet, akciğer kanseri teşhisi ile bir süre önce Adana Onkoloji hastanesinde tedaviye alınan, ardından tedavisine Diyarbakır'da devam edilen, Kürt edebiyatının usta şairi Arjen Arî'yi kaybettik.

İnsanların bedenini ölüme yatırdığı, Amed'te kepenklerin kapandığı, hayatın durduğu, insanların sokaklara döküldüğü bir günün ortasında geldi acı haber. İki gün önce onun telefonuna çıkan sevgili eşi sesine metanet yüklemeye çalışarak durumunun giderek ağırlaştığını söylüyordu.

Yoğun bakıma alındığı ana kadar hasta yatağında bile şiirlerini yazmayı sürdüren, insanların ancak ardında bıraktıklarıyla ölümsüzlüğe ulaşabileceğini dile getiren Arî'yi, hastane sürecinde ailesi ve arkadaşları yalnız bırakmadı. Hatta hastane önünde Arî'ye moral vermek için şiirlerinden bir dinleti yapmak isteyen şair ve yazar arkadaşları, Arî'nin durumunun ağırlaşması üzerine doktorların önerisine uyarak dinleti ertelenmişti.

Arjen; Kürt edebiyatında ne roman, ne de öykünün şiirin alternatifi olmadığını, bugün Kürt edebiyatından bahsedebiliyorsak bunu Kürt şiirine borçlu olduğumuzu söylüyordu. Bir söyleşide Kürt şiirinin gelişme durumunu şöyle değerlendiriyordu: “Kürt

şiiiri ve edebiyatı bilinmiyorsa bunun en büyük sebebi anadilde eğitimin olmamasıdır. Eğitim sorunu Kürtçe edebiyatın okunması ve yayılması konusunda engel teşkil ediyor. Kürtler sözlü edebiyat döneminde halk öykülerinden, şiirlerinden uzak kalmadı. Ama ne zaman ki yazılı edebiyata geçildi halk arasında Kürt edebiyatı yayılmadı, yayılamadı. Çünkü Kürtlerin dili hep yasaklıydı ve engeller ile karşılaşılırdı.”

Ardında birçok eser bırakan Ari: 1956 yılında Nusaybin’e bağlı Çalê köyünde doğdu. 1976 yılından beri şiirle hemhal olan Arî’nin ilk şiiri 1979 yılında Tîrêj dergisinde, 12 Eylöl’den sonra da İsveç’te yayınlanan Berbang, Kurdistan Press, Nûdem, Çıra; Türkiye’de yayınlanan Rewşen, Nubihar, Gulistan, Kevan, Tîroj, W; Kürdistan Bölgesi’nde yayınlanan Peyv, Nûbûn, Karwan adlı dergilerde yayınlandı. Kendi anlatımına göre: 1976 da gözüaltına alındığında ilk yazdığı şiirlerin dosyasını da almışlar evden, onu bırakıp şiirlerini geri vermemişler “o şiirleri hala Nuseybin adliyesinde tutsak vaziyette” diye yakınıyordu.

Arkadaşı, dostu şair Berken Bereh, onun şiirini değerlendirirken, “*Arjen Arî’nin sesi ve üslubu, ilk kitabı “Ramûsanminveşartin li geliyekî”den son şiir kitabı “Şêrgele”ye kadar hemen hemen hiç değişmez. O söyleyişte coğrafyasının bütün özellikleri yerini bulmuş ve harmanlanmıştı; içten, gür, yalın ve en üst perdeden. Şiirini oluşturan kelimeler bir devimcinin sözlüğü gibi yoğun, anlamlı ve direkt yüreğe seslenenlerden oluşur. Bu da Arjen Arî’nin kendine has ve balkının folklorik öğelerine olan bağlılığını dile getirir,*” diyordu.

Arî, yoğun bakıma kaldırılmadan önce yazdığı kısa bir yazıda şu görüşlere yer veriyordu: “Her yazar, *Gılgamış Destanı*’ndaki gibi ölümsüzlük iksirinin peşine düşmez... Bir şair veya yazar için ölümsüzlük iksirini elde etmek hem zordur, hem çok kolaydır... Bir eser ki artık zamanın paslı makası ise o eserin yok edilmesine güç yetmez; o eser unutulmuş zamanların vadisine atılmış olsa bile, artık o ölümsüzlüğün kazanılmasının adıdır... Bu nedenledir ki her yazar edebiyat alanında verdiği emekten öte, ölümsüz eserleriyle ölümsüzdür! Bundandır, *Xanî’nin Mem û Zîn*’den;

*Uryan'ın Rubailer'inden; Mela'nın Dîwan'ından gelen ölümsüzlüğü...
Allab, tümünü iyileri layık gördüğü yer ile ödüllendirsin, onları cennetiyle
mutlu etsin..."*

Evet... Yaşı itibariyle olmasa da eserleri düşünüldüğünde bir çınar devrildi diyorum. Modern Kürt şiiri çok önemli bir şairini kaybetti. Ancak Onun şiiri yaşamaya ve ondan sonra gelecek kuşaklara referans olmaya devam edecek.

”Bizim Yılmaz”

Yüz Çiçek Açsın Kültür Merkezi (YÇKM) tarafından organize edilen ve Yılmaz Güney Vakfı’nın katkılarıyla gerçekleştirilen Yılmaz Güney Kültür ve Sanat Festivali kapsamında 8 ilde etkinlikler yapıldı. Festival kapsamında İstanbul başta olmak üzere Ankara, Amed, Antalya, Eskişehir, Isparta, İzmir ve Dersim’de söyleşiler, sinema sohbetleri, film gösterimleri, sergiler, paneller gerçekleşti. Ayrıca; Şiir, öykü, Sinema, karikatür ve fotoğraf dallarında ödüller düzenlendi.. Bu hafta aynı zamanda Yılmaz Güney’in doğum gününe tekabül ediyor. Bu vesileyle bu yazıda onu anmak istedim.

Bir sanatçı ya da sanat eseri üzerine yazarken söze “bence” diye başlamak gerektiğine inanırım. Bu yazının sınırları içinde bir Yılmaz Güney profili çizmek istersem neler söylerim diye düşündüm.

Bir sanatçıya eğer “Halkın sanatçısı” diye bir paye verilecekse buna Yılmaz Güney kadar uygun bir sanatçı zor bulunur. Çünkü o hem filmlerinde hem reel yaşamında halkın içindedir, halkla beraberdir. Halkın kendisidir.

O, kamerasıyla emekçi halkın arasında gezerken sanatçı dünyasında çok yaygın olan oryantalist bir tavır takınmaz. Ezilen insanın psikolojisini, kendi psikolojik yapısıyla pekiştirerek verir. “Kürt asıllı, topraksız bir köylü ailenin iki çocuğundan biriyim.” diye özetlediği yaşamı hem destansı hem sıradan bir insanın yaşantısı gibidir. O sinemanın diğer jönleri gibi değil, pamuk işçiliğinden set işçiliğine birçok işlerde çalışmak zorunda kalarak geldiği yere dişyle tırnağıyla mücadele ederek gelmiştir.

Bıçkın ve kalenderdir. Onda anarşist bir ruh ve dervişan bir

duruş sentezlenmiş gibidir. Muhaliftir ve daha güzel bir dünyanın olması gerektiğine inanmış, sanatını bu güzel düşünün emrine vermiş, bunu içselleştirmiş ve bu konuda tutarlı bir duruş sergilemiştir.

İlk dönem yapıtlarında yer yer kimi popülist ve didaktik tavırlar gösterse de, sonrasında bunları sanatından kazınmasını bilmiş bir sanatçıdır

Belli kalıp ve şablonların hüküm sürdüğü, subaşlarını ağa-baların tuttuğu bir piyasaya bomba gibi düşmüş, -Onun bıçkın tarzıyla söylersek- restini çekmiş ve raconunu kesmiştir.

Edebiyatçı yönü sineması kadar güçlü olmayabilir ama bu yönü ona senaryo yazımında büyük katkılar sağlamıştır.

Sanatta kendine dair bir dil oluşturmak kolay değildir. O zoru başarmış, kendine ait bir sinema dili oluşturabilmiştir. Yılmaz Güney sineması özgündür, destansı, lirik, şiirsel bir sinemadır ve sınıfsaldır.

1970 sonrası cezaevi yılları, onun dönüşüm yıllarıdır. Tutukluluk halleri de onu susturmaya yetmemiştir. İçerde de kitaplar, senaryolar yazmış filmler yapmıştır. Yani yattığı ranzanın da hakkını vermiştir.

O, sineması gibi kişi olarak da nev'i şahsına münhasır dedikleri türden bir öznedir. Onun da her insanda olabileceği gibi yanlışları, zaafıları ve hataları olabilir elbet. O bütün bunların toplamıyla Yılmaz Güney'dir. Eleştirilemez bir put ya da tabu değildir. Hele de kendisi tabulara karşı ve put kırmayı seven biriymen Onu tabu konumuna getirmek en az eleştiri adı altında onu karalamaya çalışmak kadar büyük bir haksızlıktır.

Kendi deyişlele safı açık ve bellidir. Ondaki ve sinemasındaki 'ben', yani çile çeken, direnen özne sadece birinci tekil şahısla sınırlı kalmayan bir tikelliktir. Eyleyen özne, 'sen'e, 'o'na, 'siz'e ve 'onlar'a uzanabilen bir zenginliktedir. Zaten geniş halk kitleleri tarafından sevilmesinin nedenleri başında; sinemada canlandırdığı tiplerde hor görülen, ezilen ama teslim olmayan ve direnen bir

profil çizmesi ve bu direngenliğini bizzat kendi özyaşamında da göstermesidir. Sokaktaki vatandaşın bakış açısıyla söylersek; ‘Adam devlete kafa tutmuş, hapse girmiş, kafasının tası atmış çekmiş devletin hakimini vurmuş, güzel kadınlar sevmiş, 12 Mart’ın en civcivli günlerinde Mahir Çayan’ları evinde saklamış, boyun eğmemiş, onuruyla yaşamış... Sevdği kadının evinin önüne bir kamyon gül dökcek kadar da has Anadolu delikanlısı. Bu yüzden çoğu insan ondan söz ederken ”Bizim Yılmaz” der.

”Sarı Hoca”

İnandığı şeylerden geri adım atmadığı için sürülen, dışlanan, işkence gören, hapisler yatan, kitapları yasaklanan ama asla yılmayan duruş sahibi bir kişilik O.

Gerçek bir aydından, dosdoğru bir bilim insanından, İsmail Beşikçi’den söz ediyorum. Nam-ı diğer: “Sarı Hoca”

Üstelik Kürt sözcüğünün dillere alınamadığı ‘Kart-kurt’lu dönemlerde dillendirdi görüşlerini. Yayınlanan 36 kitabından 32’si yasaklandı. 8 kez cezaevine girip çıktı. Ancak davalar bir türlü peşini bırakmadı ve peşpeşe aldığı cezalarla yaşamının 17 yılı cezaevinde geçti. Beşikçi, hakkında toplam 100 yılı aşkın hapis cezası verilirken kısmi af tanınarak cezaevinden kurtulabildi. Başka bir yerde olsa el üstünde tutulacak böylesi bir bilim insanına devletin ödülü yasaklar, eziyetler ve cezalar oldu. Bilimin, dürüstlüğü, cesaretin ve mütevaziliğin biribirini sentezlediği, insanlık namına ne kadar yüce değer varsa onların canlı halidir Sarı Hoca...

Gerçeklere gözlerini kapayan, sisteme boyun eğen bilim insanlarına inat dik duruşu ve kararlılığıyla şimdiden tarihe geçmiş, zihinlerdeki karakolları yıkan “*Tek kişilik bir örgüt*”tür O. Onu anlatmaya ne bu köşe ne de tedavüldeki sözcükler yeterbilir. Amacım O’nun adına kurulan bir vakıftan ve bu vakfın tanıtım toplantısından söz etmektir aslında. Konu Sarı Hoca olunca coşuyor insan, alıp başını gidiyor sözcükler.

İnsanlığın vicdanı, bilimin yüzakı, aydınların onuru ve kararlı duruşuyla tüm demokrasi güçlerinin ve halkların gönlünde taht kurmuş İsmail Beşikçi’nin adını gelecek kuşaklara taşımak düşüncelerini ve eserlerini yaşatmak; bilimsel, sosyal ve kültürel alanlarda araştırmalar yapmak, kütüphaneler, bilim, kültür ve eğitim

kurumları kurmak amacıyla İstanbul'da İsmail Beşikçi adına bir vakıf kuruldu. İlk tanıtım toplantısının Stockholm'de, ikincisi İstanbul'da yapılan vakfın üçüncü toplantısı da Amed'de gerçekleşti.

Vakıf bünyesinde bir araştırma kütüphanesi de oluşturduklarını ve bu kütüphanede Beşikçi'nin 60 yıldır büyük bir emekle biriktirdiği onbinlerce eserin; kitap, dergi, gazete koleksiyonu ve özel arşivinin yakında bilime ve kültüre ilgi duyan araştırmacıların, öğrencilerin hizmetine hazır hale getirileceği konuşuluyor. Ayrıca bilim insanları için ödüller, öğrenciler için burs, uzun vadede de bir müze ve üniversite kurulmak isteniyor. Ayrıca Vakfın bir şubesinin de Amed'de açılması planlanıyor.

Evet... İnsani, bilimsel, kültürel, etik değerlerin yozlaştırıldığı, hukuk, adalet, demokrasi, insan hakları gibi kavramların resmi ideolojinin idari ve cezai yaptırımlarıyla bastırıldığı, etik değerlerin devlet çıkarları doğrultusunda yerle bir edildiği, *"paranın insanların uğruna kurban edildiği bir Tanrı olup çıktığı"* dünyada, insanlığın yetiştirdiği örnek bilim insanı İsmail Beşikçi'nin düşüncelerini paylaşmak ve eserlerini gelecek kuşaklara aktarmak gibi güzel bir görevle karşı karşıyayız. Onun için ne yapılırsa azdır.

Bir başka güzel insanımız Musa Anter; O'nun için bir vasiyette bulunmuştu: *"İsmail Beşikçi bizim ruhumuz, bizim canımız. Kürt halkının şerefidir, onurudur. Bir gün ulusal bir kurumumuz olduğu zaman İsmail Beşikçi'nin büstünü diyeceksiniz. O zaman beni ruben memnun edersiniz. Biz Kürtler O'nun için ne yaparsak yapalım emeğinin karşılığını ödeyemeyiz."*

Evet... Beşikçi şimdi de bir vakıfla zihinlerdeki karakollara karşı.

Bu dünyadan Selahattin Hilav Geçti

Türkiye'de felsefe biliminin gelişmesine öncülük eden ve edebiyat alandaki çalışmalarıyla da tanınan yazar çevirmen Selahattin Hilav'ı geçenlerde kaybettik. Bu ülkede birçok gerçek sanatçı ve bilim adamı gibi Onun da ölüm haberi, bir- iki tv kanalında ve bazı gazetelerin sanat sayfasında kısa başlıklarla geçirildi. Oysa O kendi alanında yeri doldurulamaz bir kültür eriydi...

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe bölümünü bitirdikten sonra, 1954-1958 yılları arasında Paris'teki Sorbonne Üniversitesi'nde okumuştur. Türkiye'de, Rıfat Ilgaz, Takiyettin Mengüşoğlu, Nurettin Topçu ve Hilmi Ziya Ülken'in öğrencisi oldu. Felsefeciliğinin yanı sıra, edebiyat üzerine yazdıklarıyla da daima dikkatleri üzerine çeken Hilav gazetecilik, çevirmenlik ve çeşitli ansiklopedilerde redaktörlük de yaptı. "Diyalektik Düşüncenin Tarihi (1966)", "100 Soruda Felsefe El Kitabı (1970)" ve "Edebiyat Yazıları (1993)" en çok ilgi çeken çalışmalarıydı. Özellikle "100 Soruda Felsefe El Kitabı" h%ol%o benzeri hazırlanmayan bir çalışma olma özelliğini koruyor.

Marksizm konusunda Türkiye'deki en yetkin düşünürlerden biriydi. "Felsefe Yazıları"nda Selahattin Hilav'ın Marksizmi bir dogma değil, bir yöntem olarak ele alan düşünce çabasının ürünleri yer alıyor. Osmanlı ve Cumhuriyet Türkiye'sinin toplumsal ve kültürel gerçeklerini resmi tarih ve ideolojinin ötesine geçerek anlamaya ve açıklamaya çalışan bu yazılarda "yabancılaşma" ve "Asya Tipi Üretim Tarzı" gibi kavramlar da ele alınıyor, bizde ve Doğu'da "birey"in Batı'dakinden neden ve nasıl farklı olduğu üzerinde duruluyor.

Bir dönem Yazko Felsefe dergisinin yöneticiliğini üstlenen Selahattin Hilav'ın, çeşitli filozoflardan yaptığı çok sayıda seçkin çe-

virisi bulunuyor. Sartre, Freud, Engels, Plehanov, Schopenhauer, Nerval, Foucault gibi düşünürlerin yapıtlarını çeviren Selahattin Hilav, kendisi de felsefe ve edebiyat alanında birçok kitaba imza attı... 1966 yılında yazdığı "Diyalektik Düşüncenin Tarihi" ve 1970'te yazdığı "100 Soruda Felsefe" adlı yapıtları, felsefeye ilgi duyanlar için birer başvuru kitabı oldu hep. Eleştirel düşünceyi benimseyememiş toplumların özgürleşemeyeceğini vurgulayarak her konuda eleştirel olmayı sürdürmüştü. Marksist kültür ve diyalektik düşünceye dayalı bir eleştiri anlayışıyla yazdığı edebiyat incelemeleri, felsefe geleneğinden yoksun olan edebiyat eleştirisinin ötesine geçen ürünlerdi. Edebiyatı da, felsefeyi de onun kitaplarından okuyanlar, en karmaşık sorunların bile yalın bir dille anlatılabileceğini fark ederler.

Denemeleriyle, eleştirileriyle, edebiyata özgün bir bakış açısı getirdi. Edebiyata, felsefe/edebiyat kesişmesinden bakardı. Böylece edebiyat ile düşünce arasındaki paralellikleri, etkileşimleri yorumlardı.

Bilimden yana olma'yı tanımlayışı onun bu bakışını özetler niteliktedir: *"Bilimden yana olmak ya da ilericilik, genel ve soyut kavramları her güçlüğü çözen sihirlili sözler sanmak değil, alışkanlıkların ve inançların yıkılmasını göze alarak somuta, tikele, özele yönelmek; sonuçların şaşırtıcı olabileceğinden korkmadan araştırmak ve yaratmaktır."*

Gündem gazetesinden Metin Sever'in 6-7 Ağustos 1992'de, kendisiyle yapılan söyleşide, anne tarafının Çerkez, baba tarafının Kürt olduğunu söylüyor ve Kürt Sorununa yaklaşımını şöyle dile getiriyordu: *"Kürt sorununa bakışım eskiden beri Marksist ve sosyalist dünya görüşü içinde yer alır. Yani benim için, halkların ve azınlıkların kültürel ve siyasal kaderlerini kendilerinin belirlemesi, baskıdan kurtulması, özgür benliğe kavuşması söz konusudur; devrimci düşüncenin ve etkinliğin en önemli amaçlarından biridir bu."*

Yine aynı söyleşide, *"Uzun yıllardan beri felsefe ile uğraşıyorsunuz ama hep kenarda durmayı tercih ettiniz. Neden?"* sorusunu şöyle yanıtlıyordu: *"Evet, bilinçli bir tercih bu. Ben, kurulu düzenden tiksinen bir insanım. Resmîyet, kural, hiyerarşi mizacıma uygun değil. Bunun için resmi*

kurum ve kuruluşlardan uzak durdum. Yaşam tarzım da kalıplar içine girmeye elverişli değil."

Selahattin Hilav, düşünce hayatına yaptığı katkılarıyla hatırlanacak.

”İnsanlık Adresine Gönderilmiş Bir Mektup Gibi”

Onu 18 yıl önce bugün kaybettik (10 Mart 1993) Bir darbe günü yıldönümünde, 12 Mart'ta da toprağa verilmişti. Demokrasi ve insan hakları savunucusu, gazeteci ve yazar, Emil Galip Sandalcı...

Türkiye Yazarlar Sendikası, İnsan Hakları Derneği gibi örgütlerde yönetici olarak da çalışan Sandalcı, eleştirel bakış açısıyla, keskin ve sonuna kadar ödünsüz bir aydıındı.

Düşmanlarının bile saygı duyduğu bir duruşun adamıydı. 1922 yılında İstanbul'da doğdu. Ortaöğrenimini İstanbul Boğaziçi Lisesi'nde tamamladı. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi mezunu. Michigan Üniversitesi'nde master, Harvard Üniversitesi'nde tarih, sosyoloji, antropoloji bilimleri üzerine çalışmalar yaptı.

1955'te Tercüman'ın açtığı köşe yazarlığı yarışmasında birincilik kazanarak gazeteciliğe başladı. İlkelerinden taviz vermez tutumundan dolayı sürekli gazete yazarlığı yapamamış, aralıklarla da olsa "Tercüman", "Vatan", "Ulus", "Yeni Sabah", "Öncü", "Yeni Gazete", "Demokrat" gazeteleriyle, "Kim", "Tef", "Yarın", "Yedigün", "Güney" gibi dergilerde makale yazarlığını sürdürdü.

Demokrasi savaşını, hem çalıştığı gazete ve dergilerde yazdığı yazılarıyla hem de üyesi olduğu demokratik dernekler aracılığıyla katıldığı mitinglerde, konferanslarda, basın açıklamaları ve yürüyüşlerde yaşamının sonuna dek sürdürdü. Birçok kez sivil ve askeri mahkemelerde yargılandı.

O'nu, 12 Eylül'de kapatılan Demokrat gazetesinde çalışırken tanıdım. Demokrat gazetesi o dönem hemen tüm devrimci misyonların sahiplendiği bir gazeteydi. Muhabirleri tutuklanıyor, kaybediliyor veya öldürülüyordu. O dönem gazetenin sanat

sayfasında şiirlerim yayınlanıyordu. Her İstanbul'a gidişimde Cağaloğlu'ndaki büroya uğrardım ve her seferinde gazetenin ciltli arşivlerini masaya yatırmış çalışırken görürdüm O'nu. *"Diyarbakır'ı kurtarılmış bölge yapmak kolay, sıkıysa İstanbul'u da yap görelim,"* diyerek takılırdı.

Çalışkan, özverili, ilkeli bir duruş sergiledi ömrü boyunca. Çevresinde sevilen sayılan bir insandı. O'nu yakından tanıyan Murat Çelikkın, *"Bütün birçınlığı ve isyankarlığıyla beraber, sevgi dolu olan, bu sevgiyi cömertçe gösterebilen biriydi. İlkeliydi, boyun eğmeyenlerdendi, insan hakları ve demokrasi adına herkesle çelişmeyi ve çatışmayı göze alacak kadar cesur ve kararlıydı. Siyasal parti ve gruplarla faaliyeti yok denecek kadar az olsa da, gördüğüm en politik insanlardandı,"* diye yazıyordu bir yazısında.

Ümit Kıvanç'a göre, *"Böyle insanlar toplumsal bünyeye pusulasını şaşırtır. Alçak üçkağıtçıların bile kendilerini geçici olarak kötü hissetmelerine yol açabilirler. Onlara, genellikle 'enayi' damgası vurulur. Onlar fazladır, bünye onları dışarı atar, yaşatmaz."*

Adalet Ağaoğlu'na göre Emil Galip, *"çağdaş bir şövalye"*ydi.

Çetin Altan'a göre Emil Galip, *"Gölleşmiş kusmukların dalgalandığı bir alemden, arı duru mis gibi bir insan olma gururuyla gelip geçti."*

Çok şey söylendi, çok şey yazıldı arkasından... Cemal Süreya "99 Yüz" adlı portreler kitabında O'nu bize bir şairin gözü ve duyarlılığıyla şöyle tanıtıyordu: *"Hoşgörünün devrimci çocuğu... Türkiye durumu sorunsallık içine girmişse Emil Galip Sandalcı adı hemen öne gelir. Direnci, hakları, toplumu temsil eder..."*

Sandalcı, Sartre'nin aydın görüşünü Türkiye'de doğrulamış bir kişidir de. Yüzü mektup gibi güzel. İnsanlık adresine gönderilmiş bir mektup gibi..."

Bir Halk Sancağı: Apê Musa

Orda tarihin yüzüne bir kez daha kan sıçramıştır... Bu tarih çığlıklarla, hawarlarla oluşmuş bir tarihtir... Bu tarih 7 yaşındaki gazete satıcılarından 70 lik Apê Musa'ya uzanan kan, zulüm ve katliamlarla dolu bir halkın tarihidir. Apê Musa'nın "Kımıl" adlı kitabında *"He rebîyo evqas derd u bela gi ji kû tê..."* (*) diye haykırdığı bir hawarın tarihidir..

Apê Musa ömrü boyunca verdiği mücadelede, yazdığı yazılarda, yaptığı sohbetlerde Anadolu mozağinde yaşayan tüm halkların malzemesini, kokusunu ve rengini kapsayan bir retorik kullandı... Bıkmadan usanmadan kardeşlik ve dostluktan, bu ülkenin bütünselliğinden söz etti.. Ama ne yazık ki halklar bahçesi olunabilecek bu toprakları halklar mezarlığına çevirmek isteyen umudun, güzelliğin ve ışığın düşmanları tarafından katledildi...

O, hiçbir zaman bir şiddetin öznesi olmamıştır. Ziwinge köyünden başlayarak katledilip düştüğü ana kadar uzanan ömrü boyunca bir mücadelenin daha çok filozofisiyle ilgilenmiş sofistike bir bilge kişiliktir. Uslubunca ince bir ironidir.

Onu anlatmaya zaman kifayetsiz kalır. Sözcüklerin dili tutulur... Anlam incinebilir...

Türkiye gerçeğine de vurgu yaparak anılarında şöyle anlatıyor kendini: *"Mardin Türkiye'nin en geri illerindendir. Nusaybin, Mardin'in en dertli ilçesidir, Stilîlê (Akarsu) Nusaybin'in en fakir nahiyesidir, Zivinge (Eski Mağra) Stilîlê'nin en geri kalmış köyüdür ve işte ben bu köyün nüfus kütüğüne göre 2 numaralı mağarasında doğmuşum... Denilebilir ki Musa sen kim, bu anılarında geçen zatlar kim! Amma bence bu soru yerinde değildir. Çok kere fakir bir adam bir define bulur veya loto-toto'dan*

(*)Tanrım bu kadar acı ve bela nereden gelir

para kazanır ve aniden zengin olur. İşte ben de Zivinge'nin mağaralarından aleme çıkınca o fakir gibi tesadüfen ve de şans mahsulü değerli şahsiyetlerle tanıştım. İşte bu anılarım, bulduğum bu definelerin mahsulüdür... Türkiye'nin 55 yıllık girdisinin, çıktısının yeminli, canlı bir şahidiyim. 'Hem yalnız şabidi mi?' Değil! Sanğryım, mahkûmuyum ve davacıyım."

Musa Anter, sadece duygusallığa değil, akla da dayalı bir Türk - Kürt kardeşliğinin militanı, bir mizah ustası, ve bir gazeteciydi... Sırtında kendi katliamından çok daha fazlasını taşımış olan bir aydındır... Aydınlanmamızdır...

Bir kimliğin varlığı için, o kimliğin görünür kılınması çabası için hayatını vermek, hayatını bizzat ona adamak, insani-entelektüel yanıyla yalnızca kendi halkının değil, yaşadığı ülkenin diğer halklarının da sempatisini kazanmak, buna karşılık canilerin hedefi olarak 70'inde öldürülmek...

İçinde oldukları konjonktürün yarattığı sinsî bir planın piyonları olmuş veya iğrençliklerini gayet profesyonel biçimde orta yere dökenlerin varlığı irkiltici olsa da tam olarak onun karşısında Apê Musa'ların yarattığı birikim ve algı dimdik ayakta duruyor.

Yaşamını adadığı hoşgörü, barış ve halklar arası kardeşliğin aslında bu topraklarda sadece bir ütopya olmadığını düşünmemize neden olan bilgi. 12 yıl önce Diyarbakır'ın karanlık bir sokağında yere serilen bedeni bile hala ürkütücü olabiliyor cellatlara...

Onun hayatı bizler için kıssadan hisselerle doludur.

Apê Musa; bugün, Kürt Halkı adına kendinde konuşma hakkı görenlere, Kürt halkının geleceğiyle ilgilenenlere, mücadele ediyorum diyenlere hala anlamlı mesajlar veriyor, didaktik olmayı sürdürüyor... Bugün kendine aydın misyonu biçenler Apê Musa'nın kişiliğine, halkına bağlılığına, direngenliğine ve onurlu yaşamına bir kez daha dönüp bakmalıdır...

Onların ölüm yıldönümleri doğum yıldönümleri gibidir... Onların sözleri bize emanet edilmiş birer manifesto gibidir... İşte Musa Anter bu güzellerden biridir...

O bir destana yazdırdı adını... Bir masala verdi rengini... O tarihin sağır kulaklarına yankılanan bir mesaj oldu... O güröl güröl akan bir ırmak gibidir... Suyun sesine yazıldı serüveni... O anlamın morarmış karanfilidir... O kimliklere kazılmış gül suretidir... Kanayan yaralarımıza sargı bezidir... Bir halk sancağı gibidir... Anısı hepimize emanettir... Halkını çok sevdi o... Halkı da onu unutmayacak...

Mehmed Uzun’u Anarken

2007 sonbaharında yitirdik onu. Evet... Mehmed Uzun’u yitireli dört yıl olmuş. D n, ailesi, sevenleri ve dostlarıyla mezarı başındaydık. Zaman denen olgu kimilerini hayatta olmasalar bile hakettiği yere taşır.

Onun hakkında çok şey söylendi, çok şey yazıldı. Daha da yazılacak ve hak ettiği yere oturtulacak. Bir ömre birkaç asır sığdıran insanlar vardır...  nemli olan yaşanmış olan s renin uzunluğu değil, yaşanmış olana anlamlı şeylerin katılmasıdır.. Bunu başarabilmiş kişilerden biri de Mehmed Uzun’dur. O kısa sayılabilecek ömrüne çok şey sığdırdı...

Çocukluk arkadaşımdı. Aynı mahallenin  ocuklarıydık. Arkadaş canlısıydı, sakindi, kavga sevmezdi. Yaşının üstünde bir olgunluk taşırdı duruşunda.

Çok sonraları bir ‘kavga’ adamı oldu. Meğerse bir dilin, bir kültürün militanlığına saklamıştı kavga damarlarını.

O, yok sayılan bir dilin yazarı ve kültürünün militanı oldu. Bir kimliğin varlığı için, o kimliğin görünür kılınması çabası için hayatını vermek, hayatını bizzat ona adamak, insani-entelektüel yanıyla yalnızca kendi halkının değil, ülkenin diğer halklarının da sempatisini kazanmak her insanın başarabileceği şeyler değildi.

Mehmed Uzun bunu başarmış biriydi. Hapisler ve sürgünler yaşadı. Yaşadığı sıkıntılar bir halkın, bir kültürün ve kimliğin sıkıntılarıydı. Sürgün edilmiş dünyasında bile memleket kadar sıcak bir y rekti.

Asimilasyon ve yasaklarla boğuşan bir dile romanlarıyla hayat vermeye çalıştı. Bunu yaparken, bize ait olanı genel insanlık ailesine ait olanla bütünleştirmeyi göz ardı etmedi.

Bu anlamıyla ifade edersek, Mehmed Uzun'un en belirgin özelliği, edebiyatta bakir kalmış bir dili yazdıklarıyla evrensele taşıyabilmek çabası olmuştur.

Onun hakkında ne söylesek az gelir ama asıl onun yazdıkları ve söylediklerini bilmemiz gerekiyor. Onun için bu yazımı onun kimi sözleriyle tamamlamak istiyorum.

“Ölümsüz birey yoktur ama bireyler tarafından yaratılan ölümsüz eserler ve bu eserlerin tümünden oluşan ölümsüz insanlar vardır. Barış sadece ölümsüz bir eser değil, insan aklının yarattığı en önemli erdemli iştir” demişti bir yazısında

.“Ölümsüz eserler yaratmak isteyenler, ölümü tamamen unutmak zorunda. Ben, ruhu zedelenmiş, sesi kısılmış, kendisini ifade etmekte çok güçlük çeken insanların yazarıyım. Onlarda da bana karşı çok büyük bir coşku görüyorum. Dünyada hiçbir yazarın buna nasip olacağını zannetmiyorum.”

“... Yıllar sonra welate xeribiye'nin ne anlama geldiğini öğrendim: sürgün, kökten, ana toprağından koparılış, yabancı ve bilinmeyen bir yaşama mahkumiyet, unutulmuş, sonu gelmez bir hasret ve nostalji... Yabancı ülke ya da yabancılık ülkesi anlamına gelen welate xeribiye bir insanlık dramı içermektedir.”

“Ben Mezopotamya'nın kutsal gücüne hep inandım. Bunu romanlarımda anlattım. Ölüm döşegindeyken Diyarbakır'a gelişimin bir sebebi de buydu. Bu toprakların şiddetin, çatışmanın, geri kalmışlığın mekanı haline gelmesi beni çok üzüyor.

Ben Mezopotamya'nın tekrar eski işlevine dönebileceğine inanıyorum. Ama tabii bunun için demokrasi gerekli. Ciddi reformlar ve uygar bir yaşam tarzı gerekli. Bu topraklar tarihte ilk uygarlıkların, bütün yaratıcı eylemlerin, düşüncelerin olduğu yerdir. Dillerin, dinlerin, kimliklerin, kültürlerin birlikte yaşadığı yerdir. Mezopotamya sabrın ve mucizelerin mekânıdır.”

Emeğine ve anısına selam....

Hrant Dink'i Anarken

Onu kaybedeli tam 5 yıl oldu. Beş yıl önce bugün (19 Ocak 2007) Bir barış güvercini vuruldu...

İki gün önce yapılan duruşmada, olay sanki bir iki tetikçinin işiymiş gibi gösterilerek - tetikçinin arkasındaki asıl suçlular ortaya çıkarılmadan - dava sonuçlandırıldı.

Hatırlayalım: Hrant Dink katledilmeden önceki yazılarının birinde, içinde bulunduğu ruh halini şöyle belirtiyordu: "(...) *Muhtemelen 2007 benim açımdan daha da zor bir yıl olacak. Yargılanmalar sürecektir, yeniler başlayacaktır. Kimbilir daha ne gibi haksızlıklarla karşı karşıya kalacağım? Ama tüm bunlar olurken şu gerçeği de tek güvencem sayacağım. Evet kendimi bir güvercinin ruh tedirginliği içinde görebilirim, ama biliyorum ki bu ülkede insanlar güvercinlere dokunmaz. Güvercinler kentten ta içlerinde, insan kalabalıklarında dahi yaşamlarını sürdürürler. Evet biraz ürkektir ama bir o kadar da özgürce.*"

Ama O, ne kadar acımasız bir sistemde yaşadığımızı aslında biliyordu... Türkiye'de güvercinleri de vururlardı...

Dink, Türkiye'de değişik yargılamalara tabi tutuldu ve bazı davaları da hâlâ sürüyordu. 2002 yılında verdiği bir konferansta; "*Ben Türk değil Türkiyeliyim ve Ermeniyim*" dediği için, "Türklüğü aşağılamaktan" üç yıl yargılandı ve sonunda bu davadan beraat etti. Bir başka yazısı nedeniyle açılan davada ise, yine Türklüğü aşağılamak suçundan altı ay hapse mahkûm oldu ve bu cezası ertelendi. Dink'in yargılandığı iki dava daha vardı.

O, Ermeni kimliğinden dolayı hep horlandı, aşağılandı ve dışlandı... Ayrımcılığa uğramanın tecrübeleriyle pişmiş biri olarak katledilmeden bir hafta önce yazdığı bir yazısında her şeyin farkında

olduğunu belirtiyordu.

“(...) Birileri karar verdi ve ‘Bu Hrant Dink artık çok olmaya başladı... Ona haddini bildirmek gerek’ diyerek harekete geçti. Kabul ediyorum, kendimi ve Ermeni kimliğimi çok merkeze alan bir iddia bu. Abarttığım öne sürülebilir. Ne var ki benim ruhsal algılamam bu... Elimdeki veriler ve yaşadıklarım bana bu iddiam dışında bir seçenek bırakmıyor. İyisi mi şimdi bana düşen tüm yaşadıklarımı ve sezgilerimi sizlere aktarmak. Sonrası sizin bileceğiniz.”

Dink zaten epey bir süredir dikkatlerini çekiyor, canlarını sıkıyordu. 1996 yılıyla birlikte, Agos’u çıkardığından beri Ermeni toplumunun sorunlarını dile getirirken, haklarını talep ederken ya da tarihin konuşulmasına ilişkin Türk resmi tezinin hoşuna gitmeyen kendi duruşunu sergilerken, onlara göre çizmeyi aşıyordu. Ancak bardağı asıl taşıran damla 6 Şubat 2004 tarihinde Agos’ta yayınlanan “Sabiha Gökçen” haberi oldu. Dink imzasıyla ve “*Sabiha Hatun’un sırrı*” başlığıyla verilen haberde, Gökçen’in Ermenistanlı akrabaları konuşuyor ve Atatürk’ün manevi kızı Sabiha Gökçen’in aslında yetimhaneden alınmış bir Ermeni yetim olduğunu söylüyorlardı. Bu haber, Türkiye’nin en çok satan gazetesi Hürriyet’te Agos’tan alıntılanarak manşetten verilince olanlar oldu ve Türkiye’de yer yerinden oynadı. Uzun bir süre tüm köşe yazarları habere ilişkin olumlu olumsuz yorumlarda bulundular, değişik kesimlerden değişik beyanatlar verildi.

Tüm bunlar içinde en önemlisi ise Genelkurmay Başkanlığı’nın yaptığı yazılı açıklama oldu. Genelkurmay bu haberi yapanlara karşı “*Böyle bir sembolü amacı ne olursa olsun tartışmaya açmak, millî bütünlüğe ve toplumsal barışa karşı bir cürümdür,*” açıklamasıyla tepki koyuyordu. Onlara göre bu haberi yapanlar art niyetliydi, Türk kadınının miti ve sembolü haline dönüştürülmüş bir kişinin Türklüğünü birden bire onun üstünden çekerek o kimlikte depresim yaratmaya çalışıyorlardı. Kimdi bunlar, kimdi bu Hrant Dink? Ona haddi bildirilmeliydi!

Dedelerini, atalarını katletmek yetmedi torunlarına da yöneldiler. Hrant Dink’i katlettiler. Avukatı Fethiye Çetin’in dediği

gibi, “Devletin siyasi cinayet geleneği ve bir kısım vatandaşını ötekileştirerek düşmanlaştırma geleneği devam ediyor. Bu kararlar bunu tescillediler.”

Her alanda devletin kendi halkına, vatandaşlarına karşı işlediği suçlar ortaya çıkarılmadan, bunların sorumluları yargılanmadan demokrasiden, demokratikleşmeden kimse söz etmesin.

Aram Tigran'ı Anarken

“Gücüm yetse, ne kadar tank, tüfek ve silah varsa hepsini eritip saz, cümbüş ve zurna yapardım,” diyen, sürgünde doğup, sürgünde yaşamını yitiren ve hasretini çektiği Amed’de defnedilmesine bile izin verilmeyen Kürt müziğinin duayeni Ermeni asıllı sanatçı Aram Tigran, ölümünün 3. Yıldönümünde çeşitli etkinliklerle anılıyor.

Müziğe adanmış bir ömürdü onunkisi... Kamışlo’da başlayan bu ömür, 8 Ağustos 2009 tarihinde Yunanistan’da noktalandı.

1915 “Büyük felaket”ler yılıdır. Ermeni Katliamı yaşanıyor o yıllarda. Sason’un Bianda köyü de bundan payını alır. Kocaman köyde sadece birkaç kişi hayatta kalır. Bunlardan biri de Aram’ın babasıdır. Ve katliamdan kurtulan baba Tigran, Suriye tarafındaki Qamişlo’ya kaçmayı başarır.

Kamışlo’da dünyaya gelen Aram, küçük yaşlardan başlayarak müzikle uğraşır. Tigran, Kürt kültürü içerisinde, Kürtçe’nin konuşulduğu bir ortamda büyür. Bir Kürt ailesi tarafından korunup kollandığı için, kendisini Kürtlere hep borçlu hisseden bir bilurvan ve neyzen olan babasının isteği ve yönlendirmesiyle Aram da kendini Kürt müziğine adar. Henüz 6 yaşındayken ud çalmaya başlar ve ilk derslerini babasından alır. Qamişlo’da bitirdiği liseden sonra üç yıl da yüksek öğrenim görür. Kimi udilerden aldığı derslerle Kürt makamları konusunda uzmanlaşır.

Kendi anlatımlarına göre, 1969’da da Erivan’a yerleşen Aram, burada 1985 yılına kadar yine Kürtlerin her akşam can kulağıyla dinledikleri Erivan Radyosu’nda çalışır. Bu yıllar Aram’ın dinlenip tanınmasında önemli bir dönemdir.

1990 yılı geldiğinde Avrupa’ya göçer. Bundan sonraki yaşamında, Ermenice, Kürtçe, Arapça ve Türkçe dillerinden 400’den

fazla şarkının derlenip okunduğu çileli, ama verimli bir dönemdir Aram için.

2006 yılında ilk kez bir festival için Diyarbakır'a geldiğinde annesinin ve babasının doğduğu köyü secdeye kapanarak ziyaret eder. Verdiği bir röportajda duygularını şöyle anlatır: "O dağlara, ağaçlara, derelere, evlere baktığımda içim titredi. Ağladım. Canım acıdı. Babamı, annemi, onların yaşadıklarını anımsadım. Biz nasıl bu topraklarda büyüyemedik diye hayıflandım," demişti.

Tigran, sesiyle olduğu kadar Kürt müziğinin gelişimi için yaptığı çalışmalarla da Kürt toplumunun yüreğinde haklı bir yer edindi. Halkların dostluğunun en somut örneğiydi. Aram Tigran, kültürlerin ayrıştırıcı değil, birleştirici olması gereğine olan inancıyla, Ermeni olmasına rağmen Kürt müziğine yaptığı hizmet ve kattığı kıymet son derece değerlidir.

Şarkıları Kürt coğrafyasının tümünde büyük bir beğeni ile halka mal oldu ve halen de Kürt müziğinin en önemli şarkıları arasında yer almaktadır.

Kürt olmadığı halde Kürt kültürü ve müziğine büyük emek veren, Aram Tigran 53 yıllık müzik yaşamında Kürtlerin çektiği acıları sürekli dillendirirken, Kürt müziğinin yanında anadili olan Ermenice, Arapça ve Türkçe olmak üzere birçok dilde şarkılar seslendirdi

Sanatsal açıdan ucuz, çabuk tükenen, çabuk tüketilen türden bir müzik anlayışı değildi onunkisi. O'nu bir ekol haline getiren özgün ve kalıcı bir sanat anlayışına sahip olmasıydı. Sonraki kuşaklara bırakılabilecek en büyük miras da bu olsa gerek.

Büyük sanatçı Aram Tigran, sürgünde doğduğu gibi yine sürgünde yaşamını yitirdi. Kendi topraklarında gömülmeyi vasiyet etse de sürgünlük bir kereyle bitmiyor kimi zihniyetlerde demek; nesiller boyu her an her şekilde devam ediyor. Yüreklere ezgiler fısıldayan bir Ermeni'nin memleketi olan bir coğrafyaya gömülmesi "sakıncalı" bulundu. O da Nazım Hikmet, Yılmaz Güney, Ahmet Kaya ve daha birçok hasretlik gibi sürgünde yatıyor şimdi.

İki Dost Bir Mektup

Nazım Hikmet hafta içinde 109. doğum yıldönümü vesilesiyle çeşitli etkinliklerle anıldı. Etkinliklerde Nazım şiirlerinden oluşan dinletiler düzenlendi, belgeseller gösterildi, söyleşilerde farklı yönleriyle değerlendirildi. Etkinlikler ocak ayı boyunca devam edecek. Bu vesileyle halkların yüreğinde yer etmiş bir şair olarak Nazım Hikmet'in Kürt sorununa bakış açısını bir kez daha konu etmek gerekir diye düşünüyorum.

Belki çok bilinmez, ama Nazım Hikmet ile Kürt aydın ve dil bilimcisi Kamuran Bedirxan'ın uzun yıllara dayalı dostlukları olmuştur. Bu dostluk İstanbul'da başlamış, Bedirxan'ın Sorbon Üniversitesi'nde Ortadoğu dilleri üzerine öğretim görevlisi olarak çalıştığı yıllarda da devam etmiş ve şairin öldüğü 1963 yılına kadar sürmüştür. Kaynaklara göre, 1983 yılında Paris Kürt Enstitüsü'nün yayın organı olan "Hêvî" dergisi, enstitüye bağışlanan Kamuran Bedirxan'ın arşivinde bulunan, Nazım Hikmet tarafından Kamuran Bedirxan'a yazılmış 1961 tarihli bir mektubu orijinaliyle birlikte yayınladı. Bu mektupta Nazım Hikmet'in Kürt sorununa ilişkin genel yaklaşımını bulmak mümkündür.

Evet, 50 yıl öncesine dönelim. Yıl 1961. Bir mektup geliyor Kamuran Bedirxan'a. Mektup Nazım Hikmet'ten gelmiş. Açıyor ve okuyor. Kendi anlatımına göre gözleri doluyor Kamuran Bedirxan'ın. Nazım'ın Kamuran Bedirxan'a yazdığı mektubunda dile getirdiği görüşler dikkatle anılmaya değerdir. Nazım, bu mektubunda Kürt sorununu tüm yakıcılığıyla, tarihsel ve kültürel boyutlarıyla birlikte ortaya koymakta, verdikleri kavgayı "can ve gönülden" desteklemektedir.

Bu mektup Kürt sorununun çözülmesini ve yeni acıların yaşanmasını istemeyen "sessiz çoğunluğa" değil; Kürt sorununun

özümünde sessiz kalmakla kalmayıp bilgi sahibi olmadan fikir sahibi olmuş, sorunu sadece "terör sorunu" olarak görüp şovenizmi kışkırtan söylemlerin sahibi sözde aydın geçinenlere daha çok hitap etmektedir. 1961 yılında kaleme alınmış ve fazlaca da yorum gerektirmeyen bu mektubu birlikte okuyalım:

"Kökleri yüzyılların derinliklerine dalan, tarihiyle, kültürüyle, Kürt milletinin önemli bir çoğunluğu Anadolu'nun bir parçasında yaşar. Anadolu'nun öbür parçalarında yaşayan Türk milletini Kürt milleti kardeşi sayar. Her iki millet, bütün imparatorluklar gibi, halkların zindanı olan Osmanlı İmparatorluğu'nda, Türk ve Kürt derebeylerinin, Osmanlı İmparatorluk idaresinin ağır zincirlerine vurulmuşlardır. Osmanlı İmparatorluğu yıkıldıktan sonra ise her iki millet emperyalizme karşı tek bir cephe kurup çarpışmışlardır.

Anadolu milli kurtuluş hareketi yalnız Türkler için değil, Kürtler için de tarihlerinin en şerefli sayfalarından biridir. O dövüş yıllarının sonradan Türk idarecilerince yasak edilen en unutulmaz türkülerinden biri, 'Vurun Kürt uşağı namus günüdür' diye başlar. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra, Türk idarecileri ve egemen çevreleri, Kürt hareketine tamamıyla vaat ettikleri millet ve insan haklarını tanımadı. Hatta işi Kürt milletinin millet olarak varlığını bile inkâra kadar götürdü. Bu dönem, Türk idarecilerinin ve egemen sınıflarının emperyalizmle uzlaşmaya başlaması dönemidir. Bu inkârla, bu uzlaşmamanın aynı dönemde baş göstermesi sadece bir rastlaşma değildir.

Bugün Türkiye Cumhuriyeti'ni Orta ve Yakın Doğu'da emperyalizmin kalelerinden biri haline getiren Türk politikacıları, Kürt milletinin milli varlığını inkârda ısrar ediyor ve Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde öteki azınlıklarına tanıdığı hakları bile Kürt milletine tanımıyor. Türk ve Kürt halklarının Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırları içinde dış ve iç politikada aynı emellere hasret çekmeleri bugünkü Türk idarecilerini korkutuyor. Her iki millet kardeş milli kültürlerini, milli ekonomilerini geliştirmek, toprağa, tarım araçlarına, hürriyete, demokratik haklara kavuşmak istiyor.

Türk ve Kürt halkları Türkiye Cumhuriyeti'nin tarafsız bir po-

litika gütmesini, emperyalizmin üssü olmaktan kurtulmasını öz-
lüyor. Gerçek Türk yurtseverleri Kürt kardeşlerinin Türkiye Cum-
huriyeti sınırları içinde milli haklarına kavuşmak için yaptığı
kavgayı can ve gönülden nasıl destekliyorsa, gerçek Kürt yurtse-
verleri de Türk halkının demokrasi ve milli bağımsızlık için yap-
tığı kavgayı öylece destekliyor. Anadolu'da yaşayan Türklerle
Kürtlerin arasına nifak sokmak isteyen gerici, sömürücü, karanlık
kuvvetler, emperyalizmle el ele vererek halklarımızı daha kolay
ezmek istiyorlar.

Kürt ve Türk halklarının bahtiyarlığa, insanca yaşamaya var-
mak için derebeylerine, kara kuvvetlerine, şehir ve köy ağalarına,
gericilere, ırkçılara, milletlerin varlıklarını ve haklarını inkar eden-
lere, halkların birbirine düşüp dostlarından rahatça geçinenlere,
emperyalistlerin uşaklarına karşı yürüttükleri yeni milli kurtuluş
savaşının zaferi Kürt ve Türk halklarının elbirliğiyle kazanılır.

Ancak böyle bir elbirliğiyle kardeş iki millet hürriyete, milli ve
insan haklarına kavuşabilir.

Nazım Hikmet Ran, 1961"

Evet... Bugün için bu görüşler içeriği itibariyle yetersiz ve sınırlı
gibi görülebilir. Ancak yazıldığı tarih itibariyle Kürt halkının ulu-
sal varlığının ve haklarının inkâr edilmesine tavır almış olması,
prensipler olarak özgür ve eşit haklara vurgu yapılmış olması oldukça
önemlidir.

"Yaşamak bir ağaç gibi tek ve hür ve bir orman gibi kardeşçe-
sine" diyen Nazım'ı 109. doğum yıldönümünde kavgası, hasreti
ve sevdasıyla, saygıyla anıyoruz.

100 Yaşında Bir Delikanlı

*"Benim hayatım bütün hayatlardan
oluşmuş bir hayattır..."*

Bir şiir hayatıdır."

Şiirlerini hayatı gibi yaşamış, hayatını şiirler olarak yazmıştı. Vicdanı rahat ama akli tedirgin bir şairdi. Tedirginliği, insana karşı olan sistemlerle ve yöntemlerle, insanlığa köklü acılar çektirmesinden kaynaklanıyordu.

100. doğum yıldönümü nedeniyle dünyanın birçok ülkesinde çeşitli etkinliklerle anılan Pablo Neruda'dan söz ediyorum. 1971 Nobel Edebiyat Ödülü sahibi olan Neruda, 1904 yılının 12 Temmuz'unda Şili'nin Peralta kentinde doğmuştu. Babası bir demiryolu işçisiydi. Politika ve sanat serüveni de erken yaşlarda başlamıştı. Şili halkının yoksul yaşamı ve kavgası, ormanlarla yüksek ve sarp dağlarla kaplı Şili'nin doğası yaşamında ve şiirinde çok önemli bir yer tutar. Ülkenin iklimi gibi Neruda'nın yaşamı da sert çatışmalarla, direnişlerle doludur. Erken bir dönemde kazandığı ozan duyarlığı onu yaşadığı çağın ve içinde bulunduğu toplumun sorunlarına karşı da duyarlı hale getirir. Ve katıldığı soluğunu ve tüm yaşamını kattığı, mücadelesinden asla kopmaz. Şiirler erken yaşta başlamasını iyi bir okur ve gözlemci olmasına bağlar. Elindeki eşyaları satarak ilk şiir kitabını (Akşam Alacası) 19 yaşında yayımlar. Ona asıl ün kazandıran eseri bir yıl sonrasında yayınladığı "Yirmi aşk şiiri ve umutsuz bir şarkı" kitabıdır. Lirik bir aşk öyküsü tadında kaleme aldığı bu şiirler hâlâ dünyada en çok okunan şiirler arasındadır.

Şiir anlayışında asıl sıçramayı ve bu arada gerçek siyasallaşmayı 1934 yılında gittiği İspanya'da yaşar. Burada İspanyol edebiyatında

iz bırakın Lorca ve Alberti gibi sanatçılarla tanışır. Bu sanatçıların katledildiği İspanya iç savaşına tanık olur. Tanık olmakla yetinmez aynı zamanda taraf da olur. Franko faşizmine karşı verilen direniş, o ana kadar ruhunda uyuyan çılgılığı isyana dönüştür. Dosyaları kaybetmenin acısıyla ve faşizme karşı duyduğu öfkeyle politik şiirlerin en etkili örneklerini yazar:

"Göçüp gittiler içimde

Bir yanım artık öksüzdür

Diğer yanım halk cephesi."

"Oğulları öldürülen Analara Ağıt" gibi yetkin şiirlerin de yer aldığı "Yürekte İspanya" adlı kitabı bu dönemin ürünüdür:

"(...) Analar, onlar ayakta, / Buğday içindeler onlar. / Dünyayı dorukta seyredeler, / Bir öğle güneşi gibi, / Zaferi çekiçleyen ses gibi / Ey canevinden vurulmuş / Toz-Duman olmuş analar. / İnanın oğullarınıza / Kök saldı onlar. / Bunca yere düşmüşlerden, / Yenilmez bir bayat doğar / Bir tek benden olur / Analar, bayraklar, çocukla...

Unutmadım acılarınızı, / Ölümleriyle nasıl kıvradıysam / Hayatlarıyla da öyleyimdir. / Onların gülüşleridir, / Karanlık atölyeleri ısıtan / Her gün yanı başımızda Onların ayak sesleridir analar..."

1937'de Halk Cephesi yenilince İspanya'dan sınır dışı edilen Neruda, Paris'te İspanyol halklarını savunmak için komitelerin kurulmasına destek olur. Bir süre Meksika'da diplomatlık yapar. 1945'te Şili Komünist Partisi'ne girerek senatör olur. Şilili sol güçlerin de desteğiyle başkan seçilen Gonzales Videla, halka verdiği sözlere ve ettiği yemine ihanet etmesi üzerine Neruda'nın eleştirisi oklarına hedef olur. Bu yüzden devlet düşmanı ilan edilen Neruda hakkında tutuklama kararı çıkarılır. Arjantin'e kaçmadan önce Şili'de bir süre kaçaklık dönemi yaşar. Kendi deyimiyle misafir olarak ağırlandığı her evde mutlaka ilgi alanına giren kitaplar bulur. Halkla sürekli iç içedir ve yazılı olmayan sözlü kaynaklardan, söylencelerden de beslenir. Tarihi ve doğasıyla, zengin kültürel mirasıyla yıllarca çeşitli biçimler altında süren sömürgecilığe, baskıya ve sömürüye karşı destansı bir söylem geliştirir. Yerellik, ev-

renselliğe açılan kapıdır onun şiirlerinde. Devrimci dünya görüşü, sanatsal duyarlılığıyla birleşince yatağını genişleten bir ırmak gibi akıp gider şiirleri.

Neruda, 1952'de Şili'ye geri döner. Bu dönemin şiirleri daha arı ve duru bir dille yazılmış şiirlerdir. Basit gibi görünen ama daha derine inen, anlamı öne alan yalın şiirler çıkar ortaya. "Kaptanın Dizeleri", "Temel Övgüler", "Üzümler ve Rüzgâr", "Taşkın Dalga" adlarını taşıyan kitapları bu dönemin ürünleridir.

1969'da Şili Komünist Partisi tarafından başkan adayı gösterilmek istenir. Fakat Neruda, Salvador Allende'nin lehine adaylıktan çekilmeyi ve Allende'yi desteklemeyi daha uygun görür. Allende'nin Halk Cephesi adayı olarak başkan seçilmesinden sonra Fransa'ya büyükelçi olarak atanır. 1971'de Nobel Edebiyat Ödülü'ne layık görülür. Allende iktidara gelir gelmez ABD'nin de desteğiyle gerici sınıfların ve faşist muhalefetin hedefi haline gelir. Pinochet yönetimindeki askeri faşist cunta kanlı bir kıyıma başlar, Allende başkanlık sarayında kuşatılır. Onurlu bir direniş sergileyerek teslim olmayı reddeder ve katledilir. O sıralarda Neruda Şili'dedir ve kanserle cebelleşmektedir. Yakınları Allende'nin katledilişini ondan gizlerler. Hasta yatağında olmasına rağmen evi kuşatma altına alınır. Evi basıldığında ortalığı birbirine katan askerlere "Buradaki tek silah sözcüklerdir" der... Hasta bedeni ancak birkaç gün dayanır: 23 Eylül 1973'te hayata gözlerini yumar.

Dünya halklarının, ezilen ve sömürülen sınıfların bilincinde yaşayan böylesi büyük bir kavga şairini bir yazıyla anlatabilmek mümkün değil elbet.

Bu yazı 100. doğum yıldönümünde bu büyük ustaya bir saygı duruşu olsun.

İyi ki doğdun Pablo Neruda.

Bir Ağustos Şafağında

Silahlarıyla, atlarıyla, kara pelerinleriyle geldiler... Ve aralarında dünya edebiyatının en önemli şairlerinden olan Federico Garcia Lorca'nın da bulunduğu binlerce insanı katlettiler.

İspanya iç savaşı sırasında Granada kentinde sekiz bin kişi kamyonlarla götürülüp kurşuna dizilmişti. 19 Ağustos'ta Lorca'yı da götürdüler... Kendi mezar çukurunu kazdılar ve kurşuna dizdiler. Ölüm fermanının çıkarılmasına gerekçe olarak, sivil muhafızlar için yazdığı şiir gösterilir:

*"Karadır atları, kapkara
nalları kapkara demir
pelerinlerinde parıldar, mürekkep ve mum lekeleri
hepsinin de kurşundan beyni
yoldan aşağı çıkageldiler
o çılgınlar, o gececiler
boğdular geçtikleri yeri..."*

Öldürüldüğünde otuz sekiz yaşındaydı ama olgunlaşmış, usta bir şairdi. Pablo Neruda; "Lorca'yı İspanya'nın soluğunu kesmek için kestiler. Bu ölümün duruşmasında birbiriyle uzlaştıramaz iki İspanya vardı: Korkunç çatal tırnaklı lanetli cinayetlerin zehirli İspanya'sı ve karşısındaki İspanya: Yaşama onuru ve ruhuyla gülen, sevginin, geleceğin parıltılı İspanya'sı... Lorca'nın İspanya'sı." di-yordu bir konuşmasında.

Lorca, Granada'nın bir köyünde, aydın bir ailede pastoral bir ortamda büyüdü. Bu ortamın sanatına önemli katkılar sağladığını belirtir: *"Kırları seviyorum, çocukluğumun en eski anılarında toprağın tadı var. Çayırılar, tarlalar benim için harikalar yarattı. Korkar vahşi hayvanlar, toprakta yaşayan insanlar, çobanlar gökyüzü ve yalnızlık tam bir ya-*

luluk... İnsanların yazdıklarını bir şairin cüreti olarak düşünmelerine şaşıyorum. Hiç de öyle değil, onlar otantik ayrıntılardır ve pek çok insana garip geliyor. Çünkü hayata çoğu kez böyle yalın ve dosdoğru bir biçimde bakarak ve dinleyerek yaklaşmıyoruz."

Ailesi daha sonra çocuklarının eğitimi için Granada'ya yerleşir. Granada, Lorca'nın yalnızca çocukluk dünyasıyla ilgili değil, tüm yaşamıyla bütünleşecektir. Granadalı olma, onda zulüm görmüş olanlara-Çingeneye, Siyaha, Yahudiye, Faslıya- karşı bir sempati yaratacaktır;

*"Ah çingenelerin kenti, her yerinde bayraklar
söndür yeşil ışıklarını, korucular geliyor.*

Kim görürde unuttur seni. Ah çingenelerin kenti."

Şairlerin çoğu birbirinin geliştirdiği ve sürüklediği bir şiiri kaynak alırken, Lorca bir halkın yüzyıllar içindeki yaşamlarının damıttığı bir şiir suyuna, kaynağına girmiştir. Halk şarkısını, oyununu, dansını müziğini gözeterek ve buna kendi lirizmini de ekleyerek yeni bir öz yaratmıştır. O sanatının gücünü biraz da titiz, zor beğenen ve kolaylığa düşmeyen yaradılışından alır.

Arif Damar'ın deyişle, *"Onu halk çok sevmiştir. Şiirlerinde bir şairin bireysel duygularıyla bütün bir halkın duyguları birbirine karışır. İnce bir lirizm vardır. Acıyı, ölümü, aşkı ve İspanya'yı söyler. Hem yerel, hem de bir dünya şairidir O."* Bu yüzden yazdığı şiirler zamana ve yıllara dayanıklıdır.

*"Senin olsun mavi göğün
ben de ödünç alırım yüreğini bir arkadaşın,
ırmakları olan bir yürek ve pınarları
ve demirden bir bülbül ki/ dayanır çekicine yüzyılların."*

Lorca ruhunun gizlerini olduğu gibi açarak, yazmak için duygularını zorlayan bir şair olmamıştır. Onun şiiri, kişiliğinin damgasını her zaman bulabildiğimiz örnek nitelikler taşır. Onun keskin ve ise işleyen imgeleri, İspanya'yı gizemli yeraltı kaynaklarından tanımaya yöneltir bizi.

Adnan Özer, Lorca'nın söylemini bir delikanlı duyarlığına benzetir: "(...) Lorca insanla şair arasında durur, şairlerin katlanılması zor bencillikleri, toplumsal yaşayış dışı tasarımları karşısında insana dönüktür. Bir uzlaştırıcıdır. Din, aşk, doğa, şiir sanatına ilişkin şair sırlarını paylaşmak ister okuyucuyla. Neruda bunu erkeğe yapar, Lorca'ysa narin bir delikanlı duyarlılığıyla. Bunu yaparken de tıpkı Nazım Hikmet gibi kulağımızın hemen kapacağını da tutturur."

Lorca kısa süren yaşamına rağmen resim ve müzikle de ilgilidir. Tiyatro oyun yazarlığında da güçlü bir kişilik oluşturmıştır.

Şiir üzerine yaptığı incelemeleri olsa da, bunu daha çok kendi şiir poetikası için gerekli gördü. Ona göre; şiir üzerine bir şeyler söylemez şair. Bu işi eleştirmenlere, edebiyat profesörlerine bırakmak gerekir.

Evet, dünyanın en önemli sanatçılarından biri olan Federico Garcia Lorca, gerçekleri söylediği için ölüme mahkum edilen sanatçıları simgeleyen bir anıt gibi dimdik ayakta duruyor.

O, sıcak bir yaz günü, bir Ağustos sabahında Frankocu faşistler tarafından kurşuna dizildi. Mezarının nerede olduğu bugün de bilinmemektedir; ama artık yalnız İspanya'nın değil, dünya edebiyatının önemli bir kişiliği olduğu çok iyi bilinmektedir.

Turgut Uyar'ın onun için yazdığı bir şiirde dediği gibi:

"(...) Artık kat'iyen biliyoruz

halk adına dökülen kan

sapı güldalı güzelliğinde bir bıçaktır, dişlerin arasında

İspanya'da ve her yerde..."

Bir "Ermış" Sanatçı

Batı felsefesinin yapı taşlarını yüzyıllar boyunca Doğu düşüncesi oluşturmıştır. İnsanoğlu/kızı bir ışık sütunu gibi Babil'in, Ninova'nın, Buhara'nın yıkıntıları arasından dimdik ayakta kalmayı bildi. Dinler, felsefeler ve öğretiler ilkin Doğu topraklarında filizlendi. Buralarda oluşan uygarlıklar daha sonraki uygarlıkların beşiği oldu. Batı dünyası da Doğu'dan beslendi, gelişmelerden yararlanmasını bildi.

20. yüzyılın ilk yarısında Halil Cibran, Batı dünyasının en çok sözünü ettiği şair, düşünür ve ressam olmuştur. Çağının çalkantılarla dolu günlerinde Cibran'ın düşünceleri işçi, aydın ve öğrenci kesimlerinde benimsenmiş, büyük yankılar uyandırmış ve bu yüzden Ortadoğu'nun birçok ülkesinde eserlerinin okunması yasaklanmış, kitapları meydanlarda yakılmıştır.

Cibran 1883 yılında Lübnan'ın Bechari köyünde doğdu. Çocukluk yıllarında Arapça, İngilizce ve Fransızca öğrendi. Yüksek öğrenimini Beyrut'ta tıp, hukuk ve dinler tarihi okuyarak tamamladı. Avrupa'ya gitti ve bir dönem heykeltıraş Radin'in öğrencisi oldu, ayrıca resim öğrenimi gördü.

Cibran'ın asıl önemli yönü, Batı insanının gözünü yeniden Doğu düşüncesine çevirebilmesidir. O, Doğu'nun geleneksel öğretileriyle, Batı düşüncesini karşılaştırarak bireysel ve toplumsal olaylara yeni bileşimler getirdi. Doğu düşüncesini şiirsel ve olağanüstü bir ustalıkla kullandığı Batı dilleriyle yazdı. 1960'lı ve 70'li yıllarda Batı Avrupa ve ABD gençliği arasında yaygın olarak okunan bir yazar oldu.

Yaşamı boyunca yakasını bırakmayan yoksulluk ve hastalıklar Halil Cibran'ı romantizmin koyu derinliklerine ya da mistizmin içinden çıkılmaz bataklıklara sürükleyememiştir. Bireysel acı ve

kederlerin gerçekte toplumsal nitelikte olduğunu yaşamıyla da göstermiş oldu. Cibran'ın dünyasında "akıl" yaşamın kaynağıdır, "Öğrenmek zalimlerin yağma edemeyeceği tek zenginliktir." Temel konuları, doğa, toplum ve insandır. Onun düşüncesine göre, doğanın kendisinden başka bir sır yoktur. Karşıtlıklar tek başına bir anlam ifade etmez, bir bütün oluşturur, biri olmasa ötekinin var olma sebebi ortadan kalkar. İnsanoğlu/kızı bir bütün olarak yüce bir varlıktır, duygu, düşünce ve davranışları bir bütünlük gösterir. Bu varlık doğanın sunacağı nimetlerin en güzeline layıktır. İnsandaki adalet toplumda da bulunmalıdır. Başkalarının zararına çalışanlarla, hiç üretimde bulunmadan başkalarının sırtından kazananlar insanlığın yüzkarasıdır.

Cibran, eserleriyle insanoğlunu/kızını ve onun insanlığını en yüce doğa olarak ele alır, evrimlere yürekten inanır, "sizler doğanın çocuklarısınız" der. Sömürenleri ve aldatanları şiddetle kınar. Sömürenlere yalnızca acıma duygusuyla yaklaşmaz, "Eğer başımıza despot geçmişse bunun sorumlusu sizlersiniz, diktatörleri sizler yarattınız" der Aytunç Antıldal.

Yazarın "Ermiş", "Ermişin Bahçesi", "Sözler" gibi yapıtları Türkçeye de çevrilmiş, okuyucuların beğenisini kazanmıştır. Her satırı, her dizesi birer aforizma derinliği ve yoğunluğunda olup, yaşamın hemen her alanına göndermeler yapmaktadır.

Yazar çocuklardan söz ederken, "Onlar kendini özleyen hayatın oğulları ve kızlarıdır. Sizler aracılığıyla dünyaya gelmişlerdir, ama sizlerin malı değildirler. Onlara sevginizi verebilirsiniz, ama düşüncelerinizi asla. Çünkü, onların kendi düşünceleri vardır. Kendinizi onlara benzetebilirsiniz, ama onları kendinize benzetmeye kalkışmayın," der.

"Verme" onun gözünde yaşamak için gereklidir: "Su kaynaklarımız doluyken, susuz kalırsam diye korkulara kapılmak en giderilmez susuzluk değil de nedir? 'Çalışmak' mı? Eğer çektiğiniz acılara bakarak üretkenliğin bir bela, kör gırtlığı doyurmanın da alnımıza yazılmış bir büyü olduğunu söylerseniz, sizlere akan alinterinizden başka hiçbir şeyin bu yazgıyı silip atamayacağını duyuruyorum!"

Cibran, "sevinç ve kederi" birlikte, hep yan yana düşünür; "Sevinciniz gerçekte pençesini kaldırmış kederinizdir. Sevinçli olduğunuz zamanlarda gözlerinizi yüreğinizin derinliklerine çevirseniz, size sevinç veren şey uğruna bir zamanlar nice kederlenmiş olduğunuzu görürsünüz."

"Suç ve ceza" konusunda yalnız suçluya yüklenmez: *"Zalim, zulmünü işletirken ak ellerinin ellerli temiz olamaz. Mahkûm kılınmış olan, suçsuz ve günahsızların yük taşıyıcısıdır,"* der. "Özgürlük" kavramı yüreğini kanatır Cibran'ın; "Ne zaman ki günleriniz ihtiyaçları düşünmeden ve geceleriniz de pişmanlık ve tutkuyla dolu olmadan geçer, işte o zaman gerçekten özgür olursunuz." Sonra da bir ermiş edasıyla, "sevgi" ve "evlilik" konusunda şunları dile getirir; *"Birbirinizi sevin, ama sevginin üzerine bağlayıcı anlaşmalar koymayın... Şarkı söyleyin, dans edin, ama ikinizin de birer yalnız olduğunuzu unutmayın. Hep yan yana olun, ama birbirinize fazla sokulmayın. Çünkü, tapınağı taşıyan sütunlar da birbirinden ayrıdır."*

Ulusları yargılarken de acımasızdır Cibran, *"Ne yazık o ulusa ki, bir urba giyer ve kendi dokumaz, bir ekmek yer kendi basat etmez ve bir şarap içer ki, kendi testisinden akmaz. Ne yazık o ulusa ki, zorbayı kahraman diye alkışlar... Ne yazık o ulusa ki, bilgeleri yıllardır dilsizdir... Ne yazık o ulusa ki, parçalara bölünmüştür, her parçası kendini bir ulus sanır."*

Dönüp, dönüp okunması gereken bir "ermiş" yazar Halil Cibran... Bıçak gibi "sözleri" ince ve keskin.

Halkın Ekmeğidir Adalet

Kimi yazarlar vardır zamana dayanıklıdır. Yıllar geçse de tedavülden düşmezler. Yıllanmış şarap gibi giderek değer kazanır yazdıkları.

Bir yazarı özel ve güzel kılan da bu unsurlardır. Güçlü bir yazar; okuyucusunu, ruhunun kıvrımlarından, kendi iç sesinin nabız atışlarından bile haberdar edebilir. Duygu ve düşünce tutarlı ve kuşatıcı olursa, yaşamla et ve tırnak gibi sarar, sarmalar sizi.

İşte ölüm yıldönümünde Ağustos ayı boyunca, dünyanın birçok yerinde çeşitli etkinliklerle anılan Bertolt Brecht böyle bir yazar.

" Ey mutsuzlar...

kardeşlerinizi boğazlıyorlar,

göz yumuyorsunuz,

Çılgınlık duyuluyor ama siz susuyorsunuz,

Aramızda dolaşıp kurbanını seçiyor zorbanın teki,

Sessiz kalırsak bize dokunmaz diyorsunuz,

Halt ediyorsunuz" diyen bir yazar.

Zekanın, vicdanın, muhalifliğin ve ete kemiğe bürünmüş halidir o.Burjuva bir aileye mensup olmasına karşın, daha gençlik yıllarında bu sınıfın imkanlarını elinin tersiyle itip ezilenlerin safında sade bir yaşamı seçmiştir.

"Sofradan en fazla payı alanlar, bize kanaatkar olmayı öğretiyor. karnını doyuranlar, açlara seslenip gelecek güzel günlerden bahsediyor. ülkeyi uçuruma sürükleyenler, sıradan insan için ülke idare etmenin zor olduğundan dem vuruyor. Mücadele eden kaybedebilir, mücadele etmeyen zaten çoktan kaybetmiştir," der Brecht. Yıllar öncesindeki bu tespiti alıp baskıcı herhangi bir rejim için bugün de kullanabiliyoruz. Çünkü Brecht'in felsefesinde de insana dairdir isyan.

Brecht, Hitler faşizminin vahşeti ile birlikte yaşadığı dönemde

edebiyattan şiire, sinemadan tiyatroya kadar değişik alanlarda birçok eserler verdi. 50'yi aşkın oyun, yüzlerce şiir, film senaryoları, radyo oyunları... *"Sanat üretilidir"* diyordu. Yaklaşık otuz yıl boyunca kılı kırk yarararak, önüne çıkan birçok zorluğu devirerek, yaratıcılığın sınırlarını zorlayarak soluk soluğa geçen bir yaşam.

Dünya edebiyatı ve tiyatrosunun bu eşsiz ustası, tiyatroya kazandırdığı birçok gelişmeyle günümüz tiyatrosunda da çok büyük yeniliklerin önderliğini yaptı.

Tiyatroya yeni bir bakış getirdi. Epik tiyatronun kurucusu ve biçimlendireni de O'dur.

Diyalaktiği sanatına uygulamak, Brecht'in epik tiyatrosunun çıkış noktasıdır. Sanatı özgülleşmeye hizmet etmeli, onun üreten bir parçası olmalı, düşündürmeli, kavratmalı, ateşlemeli... Seyirci, sahne aynasında kendini görür gibi izlemeleri tiyatroyu, şartlarını görebilmeli. Başka türlü de olabileceğinin kıvılcımları çakmalı bey-ninde.

Bu anlamıyla tiyatro ona göre sıradan bir "gösteri"m değil, katmanlı bir anlatı sunar. Kendisine güvenir ve dolayısıyla seyirciyi de önemser. Bu tavrıyla da birçok sanatçıyı doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemiştir.

*"Ekmek her gün nasıl gerekliyse nasıl,
adalet de gerekli her gün,*

Adaletin ekmeğini de kendisi pişirmeli halkın" diyen Brecht, halktan, demokrasiden ve barıştan yana, savaşa ve faşizme karşı durdu hep. Hitler'in şahsi kara listesindeki 3 kişiden biriydi.

Adaletsizliğe karşıdır, ama öfke, kin ve nefretle hareket etmez. Asık suratlı ve gaddar olmayı değil, güler yüzlü ve merhametli olmayı önerir.

Brecht, sade bir dille yazar, fakat yazdıkları içerik olarak üzerinde düşünülmesi gereken eserlerdir.

Sözün gücüne inanan bir realisttir ve tüm inandıkları ve yazarlığı onun siyasi kimliğinin en iyi ifadelerini taşır. Umutsuzluktan bile umut fışkırır; kabullenmemenin, başkaldırmanın

farkındalığıdır bu.

Kurulu sistemin kirlerini arındıran sanatçıları “beyazlatıcı” olarak nitelendirir. Aşağıdaki sözleri sanatının da bir manifestosu gibidir: *“Bir takım güzel sözleri yan yana dizmek değildir sanat. İnsanların neler çektiğini bilmeden, onlardan etkilenmeden sanat yapılamaz. Bir ozan olarak insanların dertlerine kulak tıkarsam, kim inanır yazdıklarım?”*

Şurasını biliyoruz ki, Brecht’te temel olan, eserlerindeki devrimci öz, önemli bir dönüştürücülüktür. Bugünün sanatçılarının da Brecht’ten alacakları şey bu olmalıdır.

”Temiz Yürekle”

Dünyaca tanınmış şair Atilla Jozsef’in 100.doğum yılı. Dolayısıyla UNESCO tarafından ilan edilen ”Atilla Jozsef Yılı” çerçevesinde başta Macaristan olmak üzere dünyanın pek çok ülkesinde anılıyor ve kitapları yeniden basılıyor şairin.

Ne zaman Atilla Jozsef’ten söz edilse, yıllar öncesinde Sivas’ta Madımak Oteli’nde ateşlerde yaktığımız şairlerden Behçet Aysan’ın ,”Atilla Jozsef’i Okurken” adlı şiiri gelir aklıma:

*”acıyla okuyorum Attila Jozsef’i
hazın ve sararan güzün şarkısıyla
karşılıksız bir kuğu aşkı gibi ak
lut gölü kadar derin bir acıyla
acıyla okuyorum Attila Jozsef’i
ikimiz de doldurup yalnız kederle
aynı çeşmeden hayatın güğümünü
tünelleri aynı bir kara trenle
acıyla okuyorum Attila Jozsef’i
ikimiz de savrulan mor çığlıkların
katmışız çividini aşkların ateşine
ve o benden tam kırk yıl önce
acıyla okuyorum, bitimsiz bir acıyla
ağabeyim benim, kalbim, Attila Jozsef’im
bir çocuğun annesini sevmesi gibi
seviyorum seni, kederle ve hüznle”*

Kimi şairlerin yaşam öyküleri trajiktir. Atilla Jozsef bunların başında gelir.

Sadece şiirleriyle değil, özel yaşamıyla da ilgi uyandıran Joz-

sef,11 Nisan 1905'te Budapeşte'de doğdu. Babası, o henüz 3 yaşındayken evi terk edince, annesi üç çocuğuna bakabilmek için hizmetçilik yapmaya başladı. Annesi daha fazla bakamayacağını anlayınca küçük Atilla'yı bir köye evlatlık verdi.

Şairin yoksunluk ve yoksulluklarla geçen yaşamı, daha o zamanlarda çizilmiş gibiydi sanki.

1919 Macar Komünü ve arkasından gelen şiddet hareketleri Jozsef'in belleğinde silinmez izler bıraktı. Aynı sıralarda annesi öldü. Okul yaşamı da inişli çıkışlı oldu. Bir ara öğrenimine ara verdi, sonra yeniden başladı.

Yoksulluk peşini bırakmıyordu. Çeşitli işlerde çalışıp dergiler yönetti. Bir ara Viyana ve Paris'te yaşadı. Paris'te olduğu sırada Marksist edebiyatı inceledi. 1930'da Komünist Parti'ye üye oldu. Partiyle çelişkiye düşen Jozsef, özel yaşamında da düş kırıklıkları yaşadı. Birkaç kez şizofreni tedavisi gören şair, 3 Aralık 1937'de kendini bir trenin altına atarak yaşamına son verdi. Ne çok yazar var hayatına kıyan... İşte Kleist. İşte Stefan Zweig, Koestler, Yesenin, Artaud, Jack London, Gerard de Nerval, Hemingway, Mayakovski, Virginia Woolf, Walter Benjamin, Yukio Mişima ve daha niceleri. Hepsi de birer birer canlarına kıydılar

Ünlü siyasetbilimci François Fejtő ile birlikte, Macaristan'da; "Szep Szü" (Güzel söz) adlı bir dergi çıkardılar... François Fejtő bir konuşmasında ondan şöyle söz eder: *"Budapeşte'de 1935 yılında en yakın arkadaşlarım arasında, yüzyılın en büyük Macar şairlerinden, 1937 yılında intihar eden Atilla József vardı. Bizim derginin kurucu üyelerinden biriydi ve ilk gençlik yıllarında da Komünist Parti'ye üye olmuştuk. Dergide yayınlanan bir şiirinde 'faşist komünizm'den bahsediyordu! 1932 yılında Macar hükümeti tarafından dergimiz yasaklandı. Demokrat ve sosyalistlik, ama komünizmin Rusya'da uygulanışındaki faşist karakteri de ilk gören ve kınayanlar biz olduk. Alman faşizmi, nasyonal sosyalizmle, bolşososyalizm arasındaki yakın akrabalığa dikkati çekti. Bu yüzden iktidarın baskılarına maruz kaldık."*

Geçtiğimiz günlerde Kemal Özer, Edit Tasnadi ile birlikte At-

tilla Jozsef'in seçme şiirlerini ve Miklos Szabolcsi, Adras Fodor, Eugene Guillevic'in şair hakkında yazdığı yazıları çevirerek yeniden "Temiz Yürekle" adlı kitapta topladı. (Hazırlayan: Kemal Özer, Çeviren: Kemal Özer- Edit Tasnadi - Evrensel Basım Yayın)

İki dünya savaşı arasındaki en büyük şairlerden biri olarak gösterilen Jozsef, kısa yaşamına rağmen ardında, sonraki şairleri etkileyecek şiirler bıraktı. Ölümünden sonra, Rusya, Avrupa ve dünyanın birçok ülkesinde toplumcu şiirin öncüsü olarak kendinden sonraki sanatçılara ilham kaynağı oldu.

Şairin ilk şiir kitabı, henüz 17 yaşındayken yayınlandı. İlk büyük ününü de "Temiz Yürek" adlı şiiriyle kazandı:

*"Seni seviyorum, çocuk nasıl severse annesini,
Suskun sarnıçlar nasıl severse derinliklerini,
Seviyorum, salonların ışığı sevdiği gibi,
Sevdiği ruhun alevi, bedenince dinginliği!
Seviyorum seni, son soluklarını verene dek
Yaşamayı nasıl severlerse ölümlüler.
Düşenleri nasıl kendine çekerse yer
Öyle saklıyorum içimde her sözcüğünü,
Hareketini, gülümsemeni. Asit nasıl işlerse madenleri
Duygularım bana öyle işledi seni,
Ey sevimli yaratık, güzel görüntü
Usumda ne varsa sen anlıyorsun bepsinin yerini."*

Don Kişot 400 Yaşında

Cervantes'in ünlü yapıtındaki kahramanı Don Kişot'u bilirsiniz, hani şu ince-uzun, sakallı, şövalye... Romanları okuya okuya sonunda şövalye olmaya özenen roman karakteri. Kendi gibi zayıf, çelimsiz Rocinante adlı bir atı vardır. Seyisi-yardımcısı-dostu Sanço Panza ile atışır sık sık. İşte yel değirmenlerine savaş açan bu aşık, ölümsüz şövalye, bu yıl 400. yaşına bastı..

Don Kişot'un 400. yaşı dolayısıyla bütün dünyada 50 ayrı dil ve ülkede, 2000'den fazla etkinlik yapıldı. İspanyol hükümeti, 400. yıl onuruna ülkedeki ve İspanyolca konuşulan diğerk ülkelerdeki 2000 kadar eğitim kurumuna, eserin eleştirel basımlarını göndermiş. Ne görkemli bir anma değıl mi?

Önceleri Don Kişot'un kaçık olduğına inanıldı. Kendi rüyasına hapsolmuş romantik bir hayalperest olduğı düşünöldü. İlan Stevans'a göre, modernistler onun iç dil arayışını takdir ettiler. Postmodernistler belli bir yere bağılı olmayan kimliğine imrendiler. Psikiyatristler Don Kişot'u şizofreni çalışmalarında örnek olarak kullanırken, Onu "pazar güçleri"nin kurbanına dönüştördü. Entelektüel tarihçiler ise onun portresini "İspanya"nın entelektüel cehalete gerileyişinin habercisi olarak çizdi.

Tüm bunların savaş alanlarındaki zaferleriyle ve dokunaklı bir şekilde başarı hayalleriyle yaşayan Cervantes'i bile şaşırttığına şüphe yok.

Yazarlar bazen öyle bir kahraman yaratırlar ki, kahramanın namı yazarı geçer. Cervantes, sadece kendisinden daha ünlü bir kahraman yaratmakla kalmamış, insanlığına birde "Don Kişot'luk" kavramı kazandırmış.

Türkiye'deki sözlüklerde, Don Kişotluk kavramı; "Ortada gereklilik olmadığı halde kahramanlık göstermeye çalışmak" anlamında kullanılıyor sadece, ne yazık ki... "Hadi canım, şimdi Don Kişot'lüğün gereği yok," deyişini bugüne kadar her birimiz en az birkaç kez duymuş veya kullanmışızdır. Oysa başka ülkelerde bu kavram; "Gönlübol, idealist, erdemleri savunmak, hayattaki haksızlıklara karşı savaşıyor ve bunları düzeltmeye çalışan davranış biçimi" olarak tanımlanıyor ve kullanılıyor.

Bu gün Don Kişot, devler gibi hayali düşmanlarını alt etmiyor olabilir ama hala kalpleri fethetmeye devam ediyor. Çünkü kendi evrenini yaratabilmiş bir karakter. Onunki, herkese rağmen kendi düşüncelerinden vazgeçmeyen, aynı zamanda yoksulluğun ve hayal gücünün değere dönüştürülmesi, sınıf, kader ve sınır tanımayan romantizm üzerine bir ders niteliğinde.

Nazım Hikmet'in onun için yazdığı "Don Kişot" adlı şiirde şöyle diyordu;

*"Ölümsüz gençliğin şövalyesi, ellisinde uyup yüreğinde çarpan aklına
bir Temmuz sababı fethine çıktı
güzelin, doğrunun ve haklının:
Önünde mağrur, aptal devleriyle dünya,
altında mahzun ve kabraman Rosinant'ı.
Bilirim, hele bir düşmeye gör hasretin balisine,
hele bir de tam okka dört yüz dirhemse yürek,
yolu yok, Don Kişot'um benim, yolu yok,
yel değirmenleriyle dövüşülecek.
Haklısın, elbette senin Dulsinya'ndır dünyanın en güzel kadını,
elbette sen haykıracaksın bunu
bezirganların suratına,
ve alaşağı edecekler seni
bir temiz pataklayacaklar seni.
Fakat sen, yenilmez şövalyesi susuzluğumuzun,
sen, bir alev gibi yanmakta devam edeceksin*

*ağır, demir kabuğunun içinde
ve Dulsinya bir kat daha güzelleşecek..."*

"Edebiyatın ilk bilge delisi Don Kişot'tur" diyor A.Ömer Türkeş bir yazısında ve Don Kişot için söylenmiş güzel bir sözle bitiriyor: *"İnsan onu hayatında üç kez okumalıdır. Kabkabanın kolayca dudaklara fırlayıp duyguları harekete geçireceği gençlikte, mantığın hakim olmaya başladığı orta yaşta, her şeye felsefe açısından bakıldığı ihtiyarlıkta."*

Cervantes ve "Don Kişot" üzerine söylenecek çok şey var. Çünkü, o okunduğunda kendisini gizlemeyen, herkese hitap edecek kadar katmanlı ve zevkine doyumlanmaz bir kitap. Pek çoğumuz gerek çizgi film olarak, gerek alıntılarını, gerekse bir kitabın küçücük bir satırında ona gönderme yapan satırları okumuşuzdur. Ama eserin tamamını okumak bambaşka...

Don Kişot ölmüş olabilir, ama hayaleti yaşamaya devam ediyor. Onu sevenler, ondan esinler taşıyan operalar, müzikaller, sinema uyarlamaları ve kurgu eserler ortaya çıkarmaya devam ediyor.

Evet, Don Kişot 400 yaşında... Ve daha güzel bir dünya için kavgası devam ediyor.

İyi ki doğdun Don Kişot, iyi ki varsın!

Mürekkebi Kan: Adonis

*“Ölümün yalnızlığında ilerleyen yüzlere
Ot ve ateş giymiş Doğu’ya
Kanın yıkadığı toprağa
Ve onun sevdasına barış...”*

Bu dizeler Suriyeli şair Adonis’e ait... Şu günlerde savaş, ölüm ve yıkım haberlerinin ardı arkasının kesilmediği yerlerden biri olan Suriye’ye, memleketine “barış” adlı şiiriyle sesleniyor şair Adonis. Kuşağının en önemli Arap şairleri arasında sayılan Adonis, geçenlerde Avrupa’nın saygın edebiyat ödüllerinden “Goethe Ödülü”ne layık görüldü. Adonis daha önce de, “Uluslararası Nazım Hikmet Şiir Ödülü”nün de aralarında bulunduğu çok sayıda şiir ve edebiyat ödülüne layık görülmüştü.

1930’da Suriye’de dünyaya gelen şairin asıl adı Ali Ahmet Said Eşber’dir. Ancak Adonis adını kullandı hep. (Bilindiği gibi Yunan mitolojisine göre Adonis, Afrodit’in aşık olduğu tanrıdır.) Adonis adını neden seçtiğini şöyle anlatır: *“1947 yılıydı, şiirler, denemeler yazıp aile adımla imzalayarak gazetelere gönderiyordum. Bunlar ne yayınlanıyor, ne de yanıt alabiliyordum. Bir gün bir dergide Adonis efsanesini okuyunca, aşkı simgeleyen ve yabanıl bir gücün yok ettiği bu kişi ile özdeşleştim. Bir süre önce reddedilmiş bir şiirimi bu ad ile gönderdim. Gazete şiiri hemen yayınladı. Gönderdiğim ikinci şiir de hemen yayınlandı... Ve üçüncü şiir (...) şöyle bir ilanla yayınlandı: ‘Bay Adonis’in gazetemize gelmesi rica olunur.’*

Gazeteye köylü elbiselerimle gittim, kimse buna inanmak istemedi. Hiç kuşkusuz ‘Adonis’ adında birini yeni yetme çekingen biri olarak düşünemiyorlardı. Bana şans getiren bu ad o zamandan bu yana gerçek adım oldu, bugün annem bile ‘Adonis’ der bana.”

1950 yılında Şam Üniversitesi'nde eğitim görmeye başlayan ve felsefe bölümünden mezun olan şair, siyasi faaliyetleri nedeniyle bir yıl tutuklu kaldı. Bunun üzerine 1956 yılında Beyrut'a göç eden Adonis, bir süre sonra da Lübnan vatandaşlığına geçti. Lübnan'da gazeteci, eleştirmen olarak görev yapan, üniversitelerde dersler veren şair, Lübnan İç Savaşı sırasında güvenlik nedenleriyle Beyrut'u da terk etmek zorunda kaldı. 1986 yılında Paris'e yerleşen Adonis, o günden bu yana yaşamını Fransa'da sürdürüyor. Siyasi bakımdan eleştirel tutumunu hiç yitirmeyen şair, 2001 yılında yaptığı bir söyleşisinde, Arap dünyasındaki gelişmeleri şu sözlerle yorumluyordu: *"Arap bölgesindeki siyasi koşullar değişmez, iktidar sahipleri balkı düşünmez, sadece iktidarlarnı sürdürmekle meşgul olurlarsa, balkı sadece iktidara giden bir araç olarak görürlerse, hiç kimsenin tahayyül edemeyeceği kadar büyük felaketler yaşanır."*

Demokrasiye olan bağıyla bilinen şair, sekülerleşmeyi bir toplumun kültür ve siyasi alanda ilerlemeler kaydetmesinin şartı olarak görüyor. Hayatını Paris ile Beyrut arasında geçiren şair, Batı ile Doğu'nun kaynaşmasının ise sanat ve şiir yoluyla olacağına inanmaktadır. Adonis'in bu görüşleri, Goethe'nin, *"Kim kendini ve başkalarını tanırsa görecektir ki, Doğu ile Batı birbirinden ayrılmaz bir parçadır,"* sözleriyle de tam olarak örtüşüyor. Ancak Adonis, Doğu ve Batı kavramlarına ilişkin olarak yine de şu yorumu yapıyor: *"Doğu ya da Batı, bunlar coğrafi olmaktan ziyade, ideolojik olarak birbirinden ayrılan kavramlar."*

Elbetteki her şiir tesadüfen yazılmaz. Şairin bir derdi vardır ve bu derdi yaşadığı deneyimler üzerinden uygun konularla yapar;

"Ve sanki vaktin kanı olan bir mürekekle

yazardık

Bir kan, bizim bugün dünyamız.

Suyun her noktasına,

bir kelime ektik.

Acılarımızı ve düşlerimizi

testilere koyduk ve yullanmaya bıraktık."

Şiirde yerel-evrensel değer ve ölçütler konusunda geleneğe ve dile bağlılığı evrenselliğin ön koşulu sayar: *“Bütün şiirler, evrensel olabilmek için ilk önce özgül olmalıdırlar. Öz değere sahip olmadan, diline ve gelenegine kök salmadan evrensel olunamaz. Özgüllük, otantiklik ve evrensellik arasında hiçbir çelişki yoktur. Çünkü bir bedefe ulaşabilmek için, önce bir şey olmak gerekir. Şairin diline ve gelenegine kök salması, evrenselliğinin ilk koşuludur”* der.

Daha önce adı Nobel Edebiyat Ödülü adayları arasında da geçen Adonis’in Türkçe’de; “Ayna ve Düş”, “Dalların Güncesi”, “Güllerin Aydınlığından”, “Güneşin Ayetine Uyarak Düş Görüyorum” ve “New York’a Mezar” adlı şiir kitapları var.

“Bir isyanın gebeliği var düşlerimde” diyen şairi okumak gerek.

Dış1 Yoksul İçi Zengin: Tagore

Yanlış gücünü arttırıyor diye asla doğruya dönüşemez.” diyen, dünya edebiyatının en büyük zirvelerinden biri olan hint şair Rabindranath Tagore doğumunun 150. yılında tüm dünyada anılıyor.

Çok yönlü bir insan olan Tagore (şair, romancı, düşünce adamı, ressam ve müzisyen)1913 yılında Nobel Edebiyat Ödülü alan ilk Asyalıdır. Hayatın her anında insanlığın kardeşliğine inanan Tagore, 1915 yılında İngilizler tarafından kendisine verilen “Sir” asalet unvanını yine bu ülkenin gerçekleştirdiği Amritsar Katliamını protesto etmek amacıyla 1919’da iade etti ve dünyevi kazanımların manevî değerlerin önüne geçemeyeceğini bir kez daha gösterdi.

Tagore’nin Hindistan’ın kültürel rönesansında önemli bir rolü vardır. Sanat ve eğitim reformcusu olarak da bir misyon sahibidir. Kendisinden önce edebiyatta yenilik yapmış olanlar olmasına rağmen, kendisini tutuculuktan kurtaran ilk şair ve yazar olarak bilinir. Adına “çağdaş” denen bu uygarlığın bir çeşit vahşet olduğunu söyler:

*“Demir zincirlerle geldiler,
Tırnakları kurt pençelerinden keskin...
Geldiler, insan avcıları,
Gözleri karanlık ormanlardan daha kör.
Uygarlığın vahşi açgözlülüğü
gösterdi utanmaz acımasızlığını”*

İngiliz yönetimi altındaki Kalküta’da doğdu. Daha 11 yaşında iken inzivaya çekilip kendini yetiştiren Tagore, 17 yaşında Londra’ya giderek edebiyat kültürünü geliştirdi. İlk şiiri “Sabah Şarkısı”nı yazdığında şiddetli eleştirilere maruz kaldı.

Hindistan'ın İngiliz sömürgeciliğinin boyunduruğundan kurtulması için büyük çabalar sarfetmiş ve bunu barışçıl bir üslupla yapmıştır. Edebiyat alanında ki başkaldırısını yeterli bulmayıp gençliğin yetiştirilmesi amacıyla bir okul kurdu. Onun çabaları, Batı ve Hint geleneklerini kaynaştıran Üniversitelerin oluşumuna yol açtı. Eğitim, Tagore için kurtuluşun mayasıydı. Ama eğitim, milleti kökünden uzaklaştırmamalıydı. Ona göre batının teknolojisi, tıbbi, bilimi alınmalıydı kültürü değil. Her millet kendi kültürünü yaşamalıydı. Dışarıdan gelen unsur milleti ancak taklitçi yapardı. Oğluna yazdığı mektuptaki şu ifadeler onun dünyasını tanımlar niteliktedir: *“İyilik ve kötülük kavramlarını aklından çıkarma, başkalarının sözleri, eylemleri seni etkilemesin. Modern dünyanın göz alıcı yapaylıkları seni bozmasın. Yalın ve düz bir yaşam sür, zengininin sarayına da, yoksulun kulübesine de gönül rabathıyla, açık alınla gir. Hindistan'ın dışı yoksul içi zengindir ona göre yaşa.”*

Hayatı tam ortasından kavramış, acıda olgunlaşıp yaşamı derinden yaşamıştı; “Ben bu küçük dünyamda yaşıyorum ve onu küçüklerin en küçüğü yapmaktan korkuyorum. Beni kendi dünyana yükselt ve bırak, neyim varsa hepsini memnuniyetle kaybetme özgürlüğüm olsun.”

Özgürlük kavramının yarattığı güç, çocukluğundan başlayarak Tagore'ye esin kaynağı oldu. Hindistan o dönemlerde kargaşa içindeydi. İngiliz egemenliğinden kurtulmaya çalışıyordu. Halkın umutları, devletin güvenlik güçlerince şiddetle bastırılıyordu. Ozan bir kenara çekilip düz dünyasında yaşayamazdı. Yaşamdaki çirkinliği, haksızlığı, adaletsizliği, savaşın korkunçluğunu görmüş, ama ne insanlara ne de doğaya olan inancını yitirmemişti.

*“Güçlünün suç işlemesini önlemeye gücü yetmeyen adaletin tek başına için için ağladığını gördüm,
Genç çocuklar gördüm, koşup kederli başlarını
acı içinde amansız taşlara vuran.”*

Hint felsefesinin ve kast sisteminin derinlerine inmiş ve kastı

eleştirmişti. İnsanlar eşitti. İngilizlerin üstün olduklarını kabul etmemekle birlikte kan dökülmesine de karşıydı. Gandhi ile bir bütünün iki parçası gibiydiler, ikisi de vatanlarına düşkündüler. Gandhi'nin tabiriyle büyük kılavuzdu Tagore. Yüzyıl sonrasında da kılavuzluğu hala devam ediyor.

Bariş Sevdalıısı: Ritsos

“Yannis Ritsos 22. ölüm yıldönümünde şiirleriyle barışın dili olmaya devam ediyor,” diye yazıyor gazeteler. Evet, yalnızca Yunan şiirinin değil dünya edebiyatının da en önemli şairlerinden biri Ritsos. Büyük şairin şiirleri hala özgürlük ve eşitlik mücadelesinden ayrı düşünülüyor. Ezilen halkların sözcüsü, adı barış, kalbi barış olan bir yazar. Barış denince ilk akla gelen de onun dizeleridir:

“Çocuğun gördüğü düştür barış / Ananın gördüğü düştür barış / Ağaçlar altında söylenen sevdâ sözleridir barış / Akşam alacasında, gözlerinde ferah bir gülümseyişle döner ya baba / elinde yemiş dolu bir sepet; ve serinlesin diye su, pencere önüne konmuş toprak testi gibi / ter damlalarıyla alnında... / barış budur işte”

Diktatörlerin şiddet dolu karalamalarından, gözünü kan bürüyen faşizmin saldırılarından nasibini alsa da yaşanası bir dünya adına insanların kalbinde, dünya edebiyatının dallarında yeşermeye devam etti. Yannis Ritsos için ‘çağımızın en büyük şairidir’ demiştir Louis Aragon. İkinci dünya savaşı sırasında faşizme karşı kendi yurdunda direnişe katılan Ritsos’un şiirleri yine kendi yurdunda yasak edilir, ege adalarına sürgün edilir, kitapları faşist cunta tarafından törenle yakılır. Çünkü o adalet eşitlik demektir, barış istemektedir:

“Evrenin yüzündeki yara izleri kapandığı zaman / ağaçlar dikildiğinde toprak mermilerinin açtığı çukurlara, yangının eritip tükettiği yüreklerde / ilk tomurcukları belirlediği zaman umudun / ölümler rabatça uyuşturduklarında, kaygı duymaksızın artık / akmadığını bilerek, kanlarının / barış budur işte.”

Ritsos, 1924 yılının kurulan Yunanistan Komünist Partisi’ne katılır. 1930’lı yıllarda Avrupa’da faşizm hareketleri hız kazanmaya

başlar faşizme karşı mücadele etmek üzere Halk Cephesi'ni kurar. Burada arkadaşlarıyla birlikte baskıya, şiddete karşı mücadele vermeye başlar. Bu dönemlerde kendisine bir şair olarak neden siyasetle ilgilendiğini soran başbakan yardımcısına cevabı kendisi kadar nettir; *"Bir şair her şeyden önce bir vatandaştır ve halkı için mücadele etmesi bir görevdir."* Hayatını barışa ve özgürlüğe adayan şair, II. Dünya Savaşı'nda ilk başta İtalyanlara, ardından Almanlara ve en nihayetinde İngilizlere karşı direnen halkın yanında mücadeleye katılır. Bir dönem Ege adalarında sürgün hayatı yaşar. Eserleriyle pek çok ulusal ve uluslar arası çapta ödüle hak kazanmıştır. Ancak aldığı en önemli ödül, "Bu ödül benim için Nobel ödülünden çok daha önemlidir." dediği ve 1977'de layık görüldüğü Sovyetler tarafından Nobel Ödülü'ne alternatif olarak geliştirilen ve dünya çapında barış çalışmalarına katkıda bulunduklarına kanaat getirilenlere verilen, Uluslararası Lenin Barış Ödülü'dür.

"Bir tas sıcak süttür barış ve uyanan bir çocuğun gözlerinin önüne tutulan kitaptır / Başaklar uzanıp, ılık! Işık! / diye fısıldarlarken birbirlerine! / Işık taşarken ufku yalağından / Barış budur işte / Kitaplık yapıldığı zaman hapishaneler / Geceleyn kapı kapı dolaştığı zaman bir türkü / ve dolunay, taptaze yüzünü gösterdiği zaman bir bulutun arkasından / cumartesi akşamı berberden pırıl pırıl çıkan bir işçi / barış budur işte."

Barış, ısm demetleridir yaz tarlalarında / iyilik alfabetesidir o, dizlerinde şafağın / Herkesin kardeşim demesidir birbirine, yarın yeni bir dünya / kuracağız demesidir / ve kurmamızdır bu dünyayı türkülerle / barış budur işte."

Ritsos, metaforlarla örülü şiirlerinde, Yunanistan coğrafyasını arka plana alarak, yurtseverlik duygularını işledi. İnsanın günlük yaşamdaki durumuna yaklaşımı, nesnelere duyduğu ilgi, ayrıntıları bütün yalınlığıyla yansıttığı şiirlerinde iyice belirginleşir.

"Barış sınıksız kenetlenmiş elleridir insanların / sıcak bir ekmektir o, masası üstünde dünyanın / Barış, bir annenin gülümseyişinden başka bir şey değildir / Ve toprakta derin izler açan sabanların / tek bir sözcüktür yazdıkları: Barış / Ve bir tren ilerler geleceğe doğru / kayarak benim dizelerimin rayları üzerinden / buğdayla ve güllerle yüklü bir tren / Bu tren,

*barıştır işte / Kardeşler, barış içinde ancak / derin derin soluk alır evren /
tüm evren, taşıyarak tüm düşlerini / Kardeşler, uzatın ellerinizi / Barış
budur işte.”*

“Yannis Ritsos 22. ölüm yıldönümünde şiirleriyle barışın dili olmaya devam ediyor,” diye yazıyor gazeteler. Evet, yalnızca Yunan şiirinin değil dünya edebiyatının da en önemli şairlerinden biri Ritsos. Büyük şairin şiirleri hala özgürlük ve eşitlik mücadelesinden ayrı düşünülüyor. Ezilen halkların sözcüsü, adı barış, kalbi barış olan bir yazar. Barış denince ilk akla gelen de onun dizeleridir:

*“Çocuğun gördüğü düştür barış Ananın gördüğü düştür barış / Ağaçlar
altında söylenen sevdâ sözleridir barış / Akşam alacasında, gözlerinde ferah
bir gülümseyişle döner ya baba / elinde yemiş dolu bir sepet; ve serinlesin
diye su, pencere önüne konmuş toprak testi gibi / ter damlalarıyla altında...
/ barış budur işte.”*

Diktatörlerin şiddet dolu karalamalarından, gözünü kan bürüy-en faşizmin saldırılarından nasibini alsa da yaşanası bir dünya adına insanların kalbinde, dünya edebiyatının dallarında yeşermeye devam etti. Yannis Ritsos için ‘çağımızın en büyük şairidir’ demiştir Louis Aragon. İkinci dünya savaşı sırasında faşizme karşı kendi yurdunda direnişe katılan Ritsos’un şiirleri yine kendi yurdunda yasak edilir, ege adalarına sürgün edilir, kitapları faşist cunta tarafından törenle yakılır. Çünkü o adalet eşitlik demektir, barış istemektedir:

*“Evrenin yüzündeki yara izleri kapandığı zaman / ağaçlar dikildiğinde
top mermilerinin açtığı çukurlara, yangının eritip tükettiği yüreklerde / ilk
tomurcukları belirlediği zaman umudun / ölümler rahatça unuyabildiklerinde,
kaygı duymaksızın artık / akmadığını bilerek, kanlarının / barış budur işte”*

Ritsos, 1924 yılının kurulan Yunanistan Komünist Partisi’ne katılır. 1930’lı yıllarda Avrupa’da faşizm hareketleri hız kazanmaya başlar faşizme karşı mücadele etmek üzere Halk Cephesi’ni kurar. Burada arkadaşlarıyla birlikte baskıya, şiddete karşı mücadele vermeye başlar. Bu dönemlerde kendisine bir şair olarak neden siya-

setle ilgilendiğini soran başbakan yardımcısına cevabı kendisi kadar nettir; “*Bir şair her şeyden önce bir vatandaştır ve halkı için mücadele etmesi bir görevdir.*” Hayatını barışa ve özgürlüğe adayan şair, II. Dünya Savaşı’nda ilk başta İtalyanlara, ardından Almanlara ve en nihayetinde İngilizlere karşı direnen halkın yanında mücadeleye katılır. Bir dönem Ege adalarında sürgün hayatı yaşar. Eserleriyle pek çok ulusal ve uluslar arası çapta ödüle hak kazanmıştır. Ancak aldığı en önemli ödül, “*Bu ödül benim için Nobel ödülünden çok daha önemlidir,*” dediği ve 1977’de layık görüldüğü Sovyetler tarafından Nobel Ödülü’ne alternatif olarak geliştirilen ve dünya çapında barış çalışmalarına katkıda bulunduklarına kanaat getirilenlere verilen, Uluslararası Lenin Barış Ödülü’dür.

“Bir tas sıcak süttür barış ve uyanan bir çocuğun gözlerinin önüne tutulan kitaptır / Başaklar uzanıp, ılık! Ilık! / diye fısıldarlarken birbirlerine! / Ilık taşarken ufku yalağından / Barış budur işte / Kitaplık yapıldığı zaman hapisbaneler / Geceleyin kapı kapı dolaştığı zaman bir türkü / ve dolunay, taptaze yüzünü gösterdiği zaman bir bulutun arkasından / cumartesi akşamı berberden pırıl pırıl çıkan bir işçi / barış budur işte.

Barış, ısın demetlerdir yaz tarlalarında / iyilik alfabetesidir o, dizlerinde şafağın / Herkesin kardeşim demesidir birbirine, yarın yeni bir dünya / kuracağız demesidir / ve kurmamızdır bu dünyayı türkülerle / barış budur işte.”

Ritsos, metaforlarla örülü şiirlerinde, Yunanistan coğrafyasını arka plana alarak, yurtseverlik duygularını işledi. İnsanın günlük yaşamdaki durumuna yaklaşımı, nesnelere duyduğu ilgi, ayrıntıları bütün yalınlığıyla yansıttığı şiirlerinde iyice belirginleşir.

“Barış sınıksız kenetlenmiş elleridir insanların / Sıcak bir ekmektir o, masası üstünde dünyanın / Barış, bir annenin gülümseyişinden başka bir şey değildir / Ve toprakta derin izler açan sabanların / Tek bir sözcüktür yazdıkları: Barış / Ve bir tren ilerler geleceğe doğru / Kayarak benim dizelerimin rayları üzerinden / Buğdayla ve güllerle yüklü bir tren / Bu tren, barıştır işte / Kardeşler, barış içinde ancak / Derin derin soluk alır evren / Tüm evren, taşıyarak tüm düşlerini / Kardeşler, uzatın ellerinizi / Barış budur işte.”

